

Bilge

YAYIN TANITIM ELEŞTİRİ

DERGİSİ

SAYI: 45 YAZ / 2005 - ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR -

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

Kapak Tasarımı / Cover Designer

Düş Atelyesi

Kapak Resimleri / Cover Pictures

“Keçe Ressamı” Yaşar Cengiz Çınar’ın iki eseri

Yönetim Yeri / Managing Office

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, 133

06570 Maltepe / ANKARA

Telefonlar / Telephones

Santral : (0312) 232 22 57-231 23 48

Yazı İşleri/Editoriat: (0312) 232 43 21

Abone İşleri/Subscription: Vedat DEMİRBAŞ

(0312) 232 39 13

Belgegeçer (Faks) : (312) 232 43 21

Fiyatı / Price

4.000.000. TL..

Dış Ülkeler İçin Yıllığı / Payment: 20 \$

(Gönderme Gideri Hariç)

Posta Çek Numarası: 212938

ISSN 1300 – 283X

BİLGE DERGİSİ

Akademik ve Hakemli Bir Dergidir.

Bilge

Dergisi

Yayın Tanıtım Tahlil Eleştirisi

Üç Ayda Bir Çıkar / Published Quarterly

KURUCUSU (Founder)

Prof. Dr. Sadık TURAL

Başbakanlık

(Atatürk Yüksek Kurumu Başkanı)

Cilt: 12,2005 / Yaz 45

Volume: 12,2005/ Summer 45

BAŞBAKANLIK

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI

Adına Sahibi

(Owner on behalf of Atatürk Culture Center)

Prof. Dr. Taciser ONUK

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

ve

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

(General Coordinator and Editor)

İmran BABA

YAYIN KURULU (Editorial Board)

Prof. Dr. Hakkı ACUN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayşe AYATA (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN (Pamukkale Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN (A.Ü.D.T.C.Fakültesi)

Prof. Dr. Nilüfer TUNCER (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali UÇAN (Gazi Üniversitesi)

Nail TAN

EDİTÖRLER (Editors)

Dr. Müjgan CUNBUR

Uzm. Şebnem ERCEBECİ

YURTDIŞI TEMSİLCİLİĞİ (Representative Abroad)

A.B.D.: Doç. Dr. Mustafa ÖZCAN

Azerbaycan: Prof. Dr. Kâmil VELİYEV

Danimarka: Zeynel KOZANOĞLU

Kazakistan: Prof. Dr. Şâkir İBRAYEV

Kırgızistan: Prof. Dr. Abdıldacan AKMATALİYEV

K.K.T.C.: Harid FEDAI

Macaristan: Prof. Dr. G. HAZAI

Tataristan: Prof. Dr. Hatip MİNİGULI

Türkmenistan: Prof. Dr. Annagurban AŞIROV

Afganistan: Dr. Hammad Muhammed ÂLEM

Dizgi-Tasarım-Baskı / Desing Press

Düş Atelyesi 5. S. 32/3 Bahçelievler-Ankara

Tel: 312 215 70 37

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

Turhan YÖRÜKÂN	: Suça Zemin Oluşturan Yerler Olarak Şehirler veya Büyük Şehirler	4
Nihat AYCAN	: Cumhuriyet Çocuğu ve Çevre Dostu Bir Türk: Manisa Tarzanı	17
Canan M. İŞAŞIR	: Yakın Tarihimize Işık Tutan Romanlarımızdan Panaroma	25
Hüseyin MEVSİM	: Uyanış Çağında Bulgarların İstanbul'da Eğitim Gördüğü Kurumlar	31

KİTAP TANITIMLARI

Dilek ERGÖNENÇ	: "Atalar Sözü"	37
Bekir Oğuz BAŞARAN	: "Sonsuzluğa Adanan Ömür Üzerine"	38
Kadriye TÜRKAN	: "Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü"	41
Sadettin GÖMEÇ	: "Atilla'nın Torunları Sekeller"	43
Yakup SARIKAYA	: "Yazılı Türkçe'nin Kelime Sıklığı Sözlüğü"	44
Hilâl DEMİRBAŞ	: "Musul Meselesi Askeri Yönden Çözüm Arayışları"	49
Metin ÖZASLAN	: "Kültürel Müzikoloji"	54
Alev KÂHYA-BİRGÜL	: "Şehir ve Konut Üzerine"	61

DERGİ TANITIMLARI

Reşide GÜRSES	: "Eğitim Popüler Kültür ve Gençlik Özel Sayısı"	67
Hayrettin İVGİN	: "KKTC'den Yükselen Bir Edebiyat Işığı: Turnalar Dergisi"	72
Osman OKTAY	: "Kosova'da Bir Çocuk Dergisi: Türkçem"	74
Reşide GÜRSES	: "Karaman Dil, Kültür ve Sanat Dergisi"	76

HABERLER

Mustafa GÜNDÜZ	: Kültür ve Kimlik Sempozyum Üzerine Genel Bir Değerlendirme	81
Nail TAN	: Birinci Uluslar arası Akşehir Nasreddin Hoca Bilgi Şöleni	86
Feyyaz SAĞLAM	: XVI. Uluslar arası Kibatek Edebiyat Şöleni Hollanda'da Yapıldı.....	88
Nail TAN	: I. Uluslar arası Seyyid Nesimî Sempozyumu	91

45

CONTENTS

ARTICLES

- Turhan YÖRÜKÂN : The Cities or Big Cities as Places Laying the Ground for Crime..... 4
- Nihat AYCAN : A Child of Republic and Environment Friendly Turk: Manisa's Tarzan 17
- Canan M. İŞAŞIR : Panaroma from Our Novels Showing the Way to Our Close History 25
- Hüseyin MEVSİM : Institution Where Bulgarians were educated in İstanbul in the Bulgarian Renaissance 31

BOOK REVIEWS

- Dilek ERGÖNENÇ : "Ancestors Remark" 37
- Bekir Oğuz BAŞARAN : "About a Life Dedicated to Eternity" 38
- Kadriye TÜRKAN : "Turkish Entertainment Culture in the Republic Period" 41
- Sadettin GÖMEÇ : "Atilla's Grandchildren: Sekeler" 43
- Yakup SARIKAYA : "Dictionary of Word Frequency of Written Turkish" 44
- Hilal DEMİRBAŞ : "Solution Searches from Military Viewpoint for Mosul Issue" 49
- Metin ÖZASLAN : "Cultural Musicology" 54
- Alev KÂHYA-BİRGÜL : "About the City and Houses" 61

JOURNAL REVIEWS

- Reşide GÜRSES : "Special Edition of Education, Popular Culture and Youth" 67
- Hayrettin İVGİN : "A Literary Light Arising from Northern Cyprus Turkish Republic Journal: Turnalar" 72
- Osman OKTAY : "A Journal for Children in Kosovo: Türkçem (My Turkish)" 74
- Reşide GÜRSES : "Karaman Language, Culture and Art Journal" 76

NEWS

- Mustafa GÜNDÜZ : A General Evaluation of the symposium on Culture and identity 81
- Nail TAN : The First International Akşehir Nasreddin Hodja Festival 86
- Feyyaz SAĞLAM : XVI. International KIBATEK Literature Festival was held in the Netherlands 88
- Nail TAN : 1 st. International Seyyid Nesimi Symposium 91

Suçta Zemin Oluşturan Yerler Olarak Şehirler veya Büyük Şehirler

Dr. Turhan YÖRÜKÂN

Araştırmacı, Yazar

Özet

Şehir, belli bir alan üzerinde nüfusun yoğunlaşması ile meydana gelmiş bir yerleşme yeridir. İç ve dış göç sebebiyle şehirlere akın etmiş değişik kültürlü birçok insan, sıklığı yaratmanın yanında, şehirlerde heterojen, mütecanis olmayan bir kütlenin oluşmasına da sebep olmuştur. Bu ise, normsuzluğa (anomie) ve insanların birbirlerine yabancılaşmasına (alienation) sebep olmuştur.

Bir taraftan normsuzluk ve sıkışık yaşama, diğer taraftan şehrin ve metropolitan alanların karmaşık bir fizik ve sosyal yapıya sahip olması, çeşitli sosyal problemlerin, özellikle de metropolitan alanlarda suçluluğun artmasına sebep olmuştur. Bu ise, bu alanların, suçlu üreten, barındıran ve suçluların kolayca hareket etmelerini sağlayan yerler hâline gelmesine; kanunlara saygılı, örf ve âdetlerine bağlı şehirli vatandaşın mağduriyetine ve bir suç korkusu duygusu geliştirmesine sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Suçluluk, Suç Korkusu, Şehir Sosyolojisi, Kriminoloji

Abstract

In agreement with Louis Wirth, "city" may be defined as a relatively large, dense, and permanent settlement of socially heterogeneous individuals. It refers also to that cumulative accentuation of the characteristics distinctive of the mode of life which is associated with the growth of cities.

As a mode of city social life, effects of alienation, anomie and living too close together lead to social-cultural disorganization, aggression against self or aggression against others as crime behaviour and fear of crime especially in physically condensed maze-like large cities and metropolitan regions. These urban environments are likely to have denser housing designs, to have streets carrying more traffic and commercial or perhaps even industrial land uses mixed amongst the residences, suitable places to hide oneself such as Istanbul, Turkey.

Key Words: Crime, Fear of Crime, Urban Sociology, Criminology

Bugün büyük şehirlerde herkesi düşündüren suçluluk olayı, yarattığı suç korkusu ile birlikte, çok hızlı bir şekilde dünya gündemine oturmuş bulunmaktadır. Türkiye’de, İstanbul başta olmak üzere, yaşanan olaylar, her gün gazete ve televizyon haberleri olarak gözlerimizin önüne serilir oldu. Şehirler veya büyük şehirler, kırsal alanlara, hattâ banliyölere nazaran çok fazla suçluluk oranı vererek yaşamayı zorlaştırmış ve bütün dünyada şehirlerden kaçmayı, *dağınık bir yerleşme* düzenine geçmeyi hızlandırmıştır. Yapılmış olan araştırmalarla ortaya konmuş olan suç korkusu, şehirsel suç olayının sosyal hayatımızı, yaşama azmimizi büyük oranda olumsuzlaştırmış; duyulan her vahim olaydan sonra pek çok insan, bazen gerçek olmayan bir suç korkusu üretip yalnız olarak, belli yerlerin dışında, hattâ bütünüyle sokağa çıkamaz hâle gelmiştir. Bu yazı, Batı istatistik verilerin de yardımıyla, bu konunun ne derece önem kazanmış olduğunu ve teorik açıdan ne tür yorumlamalara açık bulunduğunu, ayrıntıya kaçmadan, vermeye çalışacaktır.

Pek çok insanî olayda olduğu gibi, suçlulukta da, bazı olayların bazı sebeplere dayandırılarak izah edilmek istenmesi, kısmî izahlar olarak kalmakta, olayları bir bütün olarak açıklamaya yetmemektedir. Nitekim, hapishanelerde gözlemler yaparak, görüşlerini destekleyecek bedenî anomalie örneklerini toplayıp kalıtıma dayalı bir "*Kriminal Tip*" teorisi ortaya atmış olan Cesare Lombroso’dan bu yana geliştirilmek istenen biyolojik tip yaklaşımları ile psikiyatrik ve psikolojik görüşler de, geneli açıklamaya yönelik kapsamlı

teoriler olarak, tatmin edici birer izah tarzı sunamamışlardır. Lombroso'nun teorisi, suçlu olmayan kişiler arasında da yeterince görülen benzer anomaliler yüzünden kısa zamanda gözden düşmüş ve yerini zekâ geriliği üzerinde duran psikolojik teorilere bırakmıştır. Psikolojik açıdan daha ciddiye alınması gereken araştırma ve teoriler, geniş çevresel faktörleri hesaba katarak bireyin kişilik gelişmesinin önemine vurgu yapan; sosyologların da üzerinde durduğu, ana-baba eğitimi, sosyo-ekonomik seviye düşüklüğü, ekonomik bağımlılık, aşırı kalabalıklık, sağlıklı olmayan yaşama şartları, kırık evler, ana-babanın sergilediği ihmalkârlık davranışı gibi sosyal ve sosyal psikolojik şartların hesaba katıldığı teoriler olmuştur. Ne var ki, psikolojik görüş açısı bu etkileri, bireyin kişilik yapısını etkilemesi açısından önemli bulduğu ve bireysel bir yaklaşımı benimsediği hâlde, sosyolojik görüşler, bunları, bir anlamda, kendi başlarına var olan dış faktörler olarak, bir sosyo-kültürel yapı faktörü olarak görme yolunu benimsemiştir.

Bununla birlikte, özet bir ifade ile diyebiliriz ki, psikolojik görüşler, S. Glueck ve E. Glueck'un *500 Criminal Careers* (New York: Knopf, 1930), *Criminal Careers in Retrospect* (New York: Commonwealth Fund, 1943) ve *Family Environment and Delinquency* (Boston: Houghton Mifflin, 1962) adıyla yayımladıkları kitaplarla; W. Healy ve Augusta F. Bronner'in *New Light on Delinquency and Its Treatment* (New Haven: Yale University Press, 1936) adlı kitabıyla önemli bir gelişme kaydetmiş ve yeni gelişmelere kaynaklık etmiştir.

Psikolojik görüşlerin bazıları, geriye dönüşlü ve vak'a tetkiki şeklinde yapılmış olan araştırmalara dayanmıştır. Psikolojik görüşü benimsemiş olanlar, çoğunlukla, yaşanan çocukluk tecrübelerine, bireyin heyecan davranışları, takındıkları tavırlar, sahip oldukları sâikler açısından sergiledikleri karakteristiklere dayanarak suçluluğun sebeplerini araştırmaya çalışmışlardır. Başka bir ifade ile, suçluluğun pek çok sebebi olduğunu kabul etmişler ve söz konusu faktörlerin suçlu bireylere göre değiştiği, suçlulara yaklaşımın da bireysel olması ve her bir suçluya has olması gerektiği görüşünü savunmaya çalışmışlardır. Aynı bir fizik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik çevrede yaşayan

insanların oldukça az bir kısmının suçluluğa meyletmesini örnek göstererek, suçluluğun, insanın dışında var olduğu kabul edilen bir çevrenin bozucu etkilerine karşı kendisini korumasını beceremeyen bir kişilik yapısından kaynaklandığı görüşünü benimsemişlerdir. Ne var ki, böyle bir görüş, bu yazımızda açıkça görüleceği üzere, suçun yaygın olduğu, suç üretmekle ünlenmiş bir bölgenin, diğer bölgelere nazaran, daha genel bir ifade ile köylere ve banliyölere nazaran, şehirlerin veya şehrsel merkezlerin daha çok suçlu üretmekte olduğu gerçeğini açıklamaya yetmemektedir.

Psikolojik ve psikiatrik faktörlerin en fazla etkili olduğu bir alan olarak adam öldürme olaylarına biraz daha yakından baktığımız zaman, Batı ülkelerinde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, öldürme olaylarının yabancılardan ziyade, aile bireyleri (%20) ve tanıdıklar arasında (%58) cereyan etmiş (Kathleen Maguire, and Ann L. Patore, eds., *Sourcebook of Criminal Justice Statistics 1995*, Washington, D. C.: Government Printing Office, 1996) ve hafta sonlarında daha sık olarak meydana gelmiş olması; aşağı-sınıf halk arasında daha sık olarak görülmesi; ekseriya kolay temin edilebilir ve etkili bir araç olarak ateşli silâh kullanılarak icra edilmiş bulunması; suçluların örgütlenmeleri ve şirketleşmeleri de göz önünde bulundurulacak olursa, suçluluk olayının sosyolojik ağırlıklı bir olay olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Olaya suçlular açısından baktığımızda da, gene sosyolojik veya sosyal psikolojik bir görüş açısına sahip olmamız gerektiği görülmektedir. Tutuklu bulunan suçluların yarısının sadece bir ebeveyni bulunduğu veya bir akrabası tarafından büyütülmüş olduğu; cebir kullanarak suç işlemiş mahkûmların birçoğunun çocukken kötü muamele görmüş insanlar oldukları; pek çoğunun evli bulunmadığı; ortalamanın altında bir eğitim gördükleri; suç işledikleri sırada gene pek çoğunun işçi sınıfına dahil bulunan işsiz, sosyal yardımlarla hayatlarını sürdürmeye çalışan kimseler oldukları göz önünde bulundurulacak olursa, suçlu kimseler konusunda yapılmış olan araştırmaların, çoğunlukla sosyal psikolojik ve sosyolojik ağırlıklı olmasını ve krimonoloji kitaplarının da daha çok sosyologlar tarafından yazılmış bulunmasını açıklamaya yetmektedir. Bu durum, bizi de, verilerimizi sosyolojik bir bakış açısıyla sunmaya sevk etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük şehir yansıtmasını, başka bir ifade ile, karmaşık bir fizik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik çevrenin etkilerini yansıtması açısından verilebilecek bir örnek olarak, Ruby ailesinin başından geçen olayları, şehir sosyolojisi kitaplarında dile getirilen örneklerden biri olarak tasvire çalışalım. Ruby, 1962 yılında Chicago'da inşa edilmiş büyük bir konut projesine kiracı olarak kabul edilmiş Zenci bir kadındır. Gayrimeşru bir şekilde edindiği dört çocuğu bulunmaktadır. Yeni kocası, yakın bir yerde, bir fabrikada iş bulmuş çalışmaktadır. Kiralarını fark yardımı alarak ödeyebilmektedirler. Üç yıl sonra, kocası Ruby'yi terk etmiştir ve Ruby, bu sefer yedi çocuklu bir kadın olarak yoksullara yardım programından faydalanarak hayatını sürdürmek zorunda kalmıştır. On yıl kadar sonra bir oğlu öldürülmüş, diğer bir oğlu ise hapse girmiştir. İki kızı devlet koruması altına alınmıştır. Diğer iki kızı söz konusu projede yaşamakta ve devlet yardımı alarak üçüncü bir nesli üretmekle meşguldür. Yalnız bir oğlu, bu tür merkezî şehir veya iç-şehir projelerinden kaçıp kurtulmayı başarmış, kalıcı bir işte çalışarak orta-sınıfın oturduğu bir semte taşınmayı başarmıştır. Ruby, yıllarca, gittikçe artan suçluluk olaylarını, oturduğu binanın harap bir hâle gelişini, büyük oranlara varan uyuşturucu kullanımını ve sokak çetelerinin faaliyetlerini seyrede seyrede, kapana kısılmışçasına bu heyulâ projede yaşamaya devam etmiştir. Nihayet Ruby, 1991 yılında, 29 yıl sonra, çocuklarını terk ederek, akrabalarının yanında bir yerde yaşamak üzere Güney'e dönmüştür (N. Lemann, "Four Generations in the Projects", *New York Times Magazine*, January 13, 1991, ss. 16-21, 36-38, 49; *The Promised Land: The Great Black Migration and How It Changed America*, New York: Alfred A. Knopf, 1991).

Mark Gottdiener, Ruby ailesinin başından geçen olayların, Amerikalıların büyük şehirlerde yaşadıkları problemlerin türleri hakkında iyi bir örnek oluşturduğunu; onların, ülkenin kuruluşundan bu yana şehire ahlâk ve aile hayatını bozan bir yer gözüyle baktıklarını; 1982 yılında Gallup'un yapmış olduğu bir kamuoyu yoklamasının yarım milyondan daha fazla nüfuslu şehirlerde oturan insanların üçte birinden fazlasının şehir dışında yaşamayı tercih ettiklerini ortaya koyduğunu söylemektedir. Gottdiener, büyük şehirleri sosyal

disorganizasyon kaynağı olarak görmekte olan Amerikan kültüründe, bir şehir karşıtı (antiurban) eğilimin bulunduğuna işaret etmektedir. Bu tanınmış şehir sosyoloğuna göre Ruby, sadece fakir aile ilişkilerinin, kişisel kısıtlılıkların, "kötü talihin" bir kurbanı değildir; Amerika Birleşik Devletleri'nde siyah ve fakir halkın yaşama şansını feci şekilde engellemiş olan ırkçılığın ve fakirliğin de kurbanıdır. Bunun sonucu olarak da, Ruby'nin hayatında görülen sosyal disorganizasyonun sebeplerini, ters giden sosyal şartlarda, kişisel olay veya hâllerde ve mekânî ayrımcılığın (segregation) ve uygun olmayan şehir geliştirme (urban development) projelerinin kendine has etkilerinde aramak gerekmektedir (*The New Urban Sociology*, New York: McGraw-Hill, 1994, ss. 199-202).

Kendi teorik yaklaşımının sosyo-mekânsal (sociospacial) olduğunu söylenen Gottdiener, bir taraftan hayat tarzlarının ırk, sınıf, cinsiyet rolleri gibi sosyal faktörlerin etkisi ile şekil almış olduğunu; fakirliğin, ırkî kısıtlamaların, kadın-erkek ayrımının, kapitalist ekonominin kaynaklara ulaşmada ve şans yakalama konusunda farklılıklara sebep olduğunu söylerken, diğer taraftan çevrenin insan etkileşiminde (interaction) önemli bir rolü olduğuna işaret etmektedir. Onun bu haklı yaklaşımına göre çevreler, eşit olmayan gelişmelerin sosyal kompozisyon açısından yapmış olduğu etkileri *şiddetlendirmeye* veya *azaltmaya* çalışmaktadırlar. Kısacası, hayat tarzları, sosyal faktörler ile birlikte, insanları ve kaynakları yoğun bir şekilde bünyesinde toplamış olan şehrin, *inşa edilmiş bir çevre olarak* mekânî organizasyonun, karşılıklı etkileşmesi sonucunda ortaya çıkmış olan şeylerdir. Ruby de, açıkça görüldüğü üzere, bu etkileşimin bir kurbanıdır. Bu bakımdan, şehir suçluluğunun mahiyetinin bilinebilmesi için sosyal olanın olduğu kadar, mekânî faktörlerin ne olduğunun bilinmesinde de zorunluluk vardır (Chigon Kim and Mark Gottdiener, "Urban Problems in Global Perspective", George Ritzer'in derlediği *Handbook of Social Problems* adlı eserde, Thousand Oaks, California: Sage Publications, 2004, ss. 172-192, 186).

Diyebiliriz ki, iyi aydınlatılmamış, kaçıp saklanmaya elverişli olan sokakların, evden eve geçit veren eski karmaşık yerleşim alanlarının, iş ve sanayi kuruluşlarıyla karışmış oturma alanlarının, korumasız

binaların, heterojen kitlelerin yoğun bir şekilde yaşadığı, çok birimli konut-bina projelerinin ve bakımsız, köhneleşmiş veya sefalet mahallesi (slum) denen alanların bulunduğu şehrsel bölgelerin ve bunlara mücavir sahaların suça yataklık ettiği, suçu teşvik ettiği, hattâ yapısal özellikleri dolayısıyla suçun yaratılmasına katkıda bulunduğu artık çok iyi bilinen bir husus olmuştur. Unutmamak gerekir ki, sapkın davranışların veya suçun da şehir üzerinde önemsenmesi gereken bir etkisi bulunmaktadır. Bu hususun da çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Nitekim suça, şehrsel çevreler üzerinde yaptığı etki açısından baktığımızda, karşılaştığımız manzara hiç de iç açıcı olmamaktadır. Parkların, çocuk oyun alanlarının, sokakların, hattâ ana cadde-lerin, metro ve tren istasyonlarının, banka, market ve pazar yerlerinin güvensiz olması, buralarda dolaşmayı, işe gitmeyi, alış veriş yapmayı, daha genel bir ifade ile, yaşamayı zorlaştırmaktadır. Hava karardıktan sonra sokağa yalnız olarak çıkmanın, bilmediğimiz bir mahallede bir yer aramanın, hattâ tanımadığımız bir kimseden yardım istemenin yarattığı tedirginlik, şehri yaşanması güç bir yer hâline getirmekle kalmaz, güvensiz olan bu yerlerin, istenmeyen yerler olarak damgalanmasına, buraların değerlerinin düşmesine, kiralının, vergi katkılarının azalmasına, sonunda bakımsızlaşmasına sebep olur, dinamik bir süreçle buralardan kaçışları arttırır. Buraları, sosyal ve fizik etkileşme sonucunda şehir-suçluluk ilişkisine başka bir boyut kazandıran yerler olmaya başlar ve sonunda “Şehir Yenilemesi ve İş Birliğine Duyulan İhtiyaç” (Kılavuz, 2004, S. 19, ss. 18-23) adlı yazımızda işlediğimiz bir konu olarak, şehir yenilemesine tâbi tutularak yıkıma uğrar.

Ruby örneğini Chicago şehri üzerinden vermiş olmamızın bir sebebi, çeşitli şehir yenileme projelerine konu olmuş bu şehrin bir zamanlar büyük göç akınına uğramış, çok ünlü gangsterlere yataklık etmiş, çok belirgin sosyal problemler yaşamış ve Chicago Okulu sosyologlarının ayrıntılı araştırmalarına konu olduğu bir dönemde, her on yılda yaklaşık yarım milyon artan nüfusuyla, aşırı derecede zengini ve fakiri ile dikkatleri üzerine çekmiş bir şehir olmasındandır.

Uzun bir süredir, 1833 yılında André Guerry'nin Fransa'da, 1862 yılında Henry Meyhew'in Londra'da,

1910'lu yıllarda Sophonisba Breckinridge ve Edith Abbott'un, Ernest W. Burgess'in ve R. D. McKenzie'nin Amerika Birleşik Devletleri'nde yapmış olduğu araştırmalarla gündeme taşınan bir olay olarak, yetişkin ve genç suçluların bazı semt ve mahallelerde daha yaygın olarak bulunuyor olması, Chicago Okulu'ndan Clifford R. Shaw ve arkadaşlarını, bu olayı, on beş büyük Amerikan şehrinde test etmeye yöneltmiştir. Chicago şehri için elde mevcut on iki istatistik veri serisini bir tahlile tâbi tutmak ve esas almak suretiyle yapılmış olan *ekolojik araştırma*, aşağıdaki sonuçlara ulaşmıştır: İlk olarak ortaya çıkan sonuç şudur ki, genç suçluluk oranı farklı sosyal mahalle ve semtler arasında büyük farklar göstermektedir. Bazı alanlarda hiçbir oğlan çocuğu tutuklanmamış olduğu hâlde, diğer yerlerde bir yıl içerisinde oğlan çocuklarının beşte birinin tutuklanmış olduğu görülmüştür. Mahalleler arasındaki bu farklılık, sadece Chicago'da değil, incelemeye tâbi tutulan on beş Amerikan şehrinde de görülmüş; yüksek oranda suçlu genç barındıran bu alanlara “*suçlu alanları*” denilmiştir. İkinci olarak, en yüksek oranların, genellikle şehrin merkezine yakın ucuz-kıralı yerlerde bulunduğu ve merkezden uzaklaştıkça suç oranlarının düştüğü; aynı zamanda, büyük endüstriyel ve ticarî-tâli merkezlere yaklaştıkça bu oranların arttığı, uzaklaştıkça azaldığı ortaya çıkmıştır. Üçüncü olarak, yüksek oranda okul kaçkınlarının bulunduğu alanlarda, çocuk veya genç suçlu mankeme vak'alarının, bütün oğlan çocuğu mahkeme vak'alarının ve ilçe tutukevine yetişkinlerin çocuklarını koruma veya engelleme açısından yaptıkları vaatlerin oranından daha yüksek olduğu; oğlan çocuklarının oranlarının yüksek olduğu alanlarda, kız çocukları oranlarının da yüksek olduğu görülmüştür. Dördüncü olarak, 1930 yılında yüksek oran gösteren ekolojik alanların, 1900 yılında da, nüfusun terkihi tamamen değişmiş olsa bile, yüksek bir seviye gösterdiği tespit edilmiştir. Şehir merkezine yakın bir alan, Almanlar veya İsveçliler tarafından işgal edildiği zaman da, Polonyalılar, İtalyanlar veya diğer bir gruba mensup insanlar tarafından işgal edildiği zaman da, bu alan için genç suçlu oranlarının seviyesinde herhangi bir değişikliğin olmadığı ortaya çıkmıştır. Beşinci olarak, Almanlar veya Polonyalılar gibi belirli bir millî grubun suçlu oranı, bütün toplumun genel suçlu oranının gösterdiği eğilime uygun düşmüş, yani

şehrin merkezine doğru yüksek olan bir oran, şehrin çevresine gidildikçe düşük bir orana dönüşmüştür (Clifford R. Shaw and Henry D. McKay, *Juvenile Delinquency and Urban Areas*, Chicago: University of Chicago Press, 1942; Edwin H. Sutherland and Donald R. Cressey, *Principles of Criminology*, Chicago: J. B. Lippincott Co., 6th ed., 1960, s. 158).

Shaw'un araştırmalarının yapıldığı döneme yakın bir zamanda Lowell J. Carr tarafından Michigan Flint'te yapılmış olan bir araştırma, yüksek ve düşük suçluluk oranlarına sahip bölgelerin varlığına ışık tutacak çok somut bir örnek ortaya koymuştur. Bu araştırma sırasında görülmüştür ki, çocuk veya genç suçluluğunun yaygın olduğu bölge, suçluluk oranlarının düşük olduğu bölgeye nazaran, konut-bina kalitesi açısından önemli birtakım farklılıklar göstermiştir. Çocuk veya genç suçlu oranlarının yüksek olduğu bölgede bodrum katları bulunmayan evlerin oranı, %7.7'ye karşılık %30.6 oranında daha yüksek bulunmuştur; sobalarla ısıtılan evlerin oranı %8.0'a karşılık %50.0 oranında yüksek bulunmuştur. Tamire ihtiyaç gösteren binaların oranı, düşük suçluluk seviyesi gösteren bölgede %10-20 arasında bulunduğu hâlde, suçluluk oranı yüksek bölgede bu oranın %20-30 olduğu; medyan konut-bina değerinin 2750 dolar olmasına karşılık, suç oranı yüksek bölgede ev değerinin 1250 dolar olduğu görülmüştür. Ev içerisinde tuvalete sahip konutların oranının %97.0 olarak bulunmasına karşılık, bu oran suç bölgesinde %55.0 seviyesinde kalmıştır. Telefonlu konutların sayısı da önemli bir farklılık göstermiş, %29.2'ye karşılık suç bölgesinde %3.9 seviyesinde olmuştur.

İnsan kişiliğini, ev-içi ve toplum-içi huzuru etkileyecek faktörler olarak, konut başına düşen oda sayısı 6'ya karşılık, suç bölgesinde 5 gibi düşük; yatak odası başına düşen şahıs sayısı ise 1.5'e karşılık 2.2 gibi yüksek bir seviye göstermiştir. Suç oranının düşük olduğu bölgede, işsiz insan oranı %6.7, kırık aile oranı %26.6, sosyal yardım alan aile oranı %30.0, yetişkin suçlu oranı %0.2, çocuk veya genç suçlu oranı %0.3 olduğu hâlde, bu oranlar suçun yaygın olduğu alanda işsizlerin oranının %19.6, kırık ailelerin oranının %25.5, yardım alan ailelerin oranının %90.0, yetişkin suçluların oranının %1.0, çocuk veya genç suçlu oranının ise %3.4 olduğunu oraya koymuştur. Bu araştırma

bize suçlu oranının yüksek olduğu bölgede kırık aile sayısı ile yetişkin suçlu oranının daha düşük olduğunu ortaya koymuş; suç açısından fizik mekânın ve fakirliğin, suçlu sayısını arttırmada el birliği etmiş olduğuna dikkatleri çekmiştir (*Delinquency Control*, New York: Harper and Brothers, 1950, s.171). Diğer taraftan Carr, kitabında genel bir eğilim olarak, buhran dönemlerine nazaran, refahın arttığı dönemlerde çocuk veya genç suçlu oranlarının artmış olduğuna da işaret etmektedir (ss. 83-89). Nitekim, fakirliğin birçok durumda suç oranlarını arttırmadığı, pek çok fakir ülkede suç oranlarının seviyesinin düşük olduğu da bilinen bir vakıdır.

Yapılmış olan bu tür ekolojik araştırmalar, fizik mekânın içerdiği sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik şartların veya bazı sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik şartların yansıttığı fizik şartlar aracılığıyla ekolojik yapının suçluluk üzerinde önemli bir etkide bulunduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Shaw ve McKay'in, Ernest Burgess'in (başka bir yazımızda belirttiğimiz üzere, "Geleneksel ve Yeni-Maksçı Görüşler Açısından Şehirleşme ve Şehir", *Kılavuz*, 2005, S. 23, ss. 62-67) etkisinde kalarak yapmış olduğu kapsamlı, sistemli ve çok etkili olmuş ekolojik suç araştırması, o gün olduğu gibi bugün de, yaygın bir güvensizlik kaynağı olan istatistik verilerin güvenilirliği ve organizasyonu açısından tenkide uğramışsa da, ulaştığı sonuçlar bakımından, diğer Amerikalı hattâ başka ülke araştırmacıları tarafından başka yerlerde yapılan araştırmalarla teyid edilebilir bulunmuştur. Robert J. Sampson ile Byron W. Groves yaptıkları bir araştırma ile ("Community Structures and Crime: Testing Social-disorganization Theory", *American Journal of Sociology*, Vol. 94, 1989, ss. 774-802), Shaw ve McKay'in hipotezini, İngiltere ve Wales'ten topladıkları verilerle test etmişler, sosyal disorganizasyon teorisinin Britanya'nın şehrsel bölgelerinde cereyan eden on üç-on dokuz arası yaştaki delikanlıların suçluluk oranlarına iyi bir açıklık getirdiğini; Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi bireysel seviyede kriminal davranışın spesifik bir bölgeye has olmayıp, bir ülkenin genç suçluluğunu izah etmeye elverişli iyi bir teori olduğunu görmüşlerdir. Anthony Bottoms ve Paul Wiles, Albert J. Reiss ile Michael Tonry'nin editörlüğünü yaptığı *Communities and Crime* (Chicago: University

of Chicago Press, 1989) adlı kitapta yer alan "Housing Tenure and Residential Crime Careers in Britain" adlı yazısı ile; Robert J. Jr Bursik ve Harold G. Grasmick, "Economic Deprivation and Neighbourhood Crime Rates, 1960-1980" (*Law and Society*, Vol. 27, 1993, ss. 263-283) adlı yazısıyla; Leigh A. Ingram, "Type of Place, Urbanism, and Delinquency: Further Testing the Determinist Theory" (*Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 30, 1993, ss. 192-212) adlı yazısı ile; Ralph B. Taylor ve Jeanette Covington ise, "Community Structural Change and Fear of Crime" (*Social Problems*, Vol. 40, 1993, ss. 374-395) adlı yazılarıyla Shaw ve McKay'ın sosyal disorganizasyon görüşü ile suç arasındaki ilişkiyi dile getiren teorisini üzerinde durmaya değer bulup test etmişlerdir (Paula D. McClain'in, "*Urban Crime in the USA and Western Europe: A Comparison*" adıyla Ronan Paddison'un derlediği *Handbook of Urban Studies* (London: Sage Publications, 2001) adlı kitabına yazdığı yazıya bakınız, ss. 225-226).

Donald R. Cressey, Robert K. Merton ile Robert A. Nisbet'in derlediği *Contemporary Social Problems* (New York: Harcourt, Brace and World, 2nd ed. 1966, 3rd ed. 1971) adlı kitaba yazdığı "Crime", adlı yazısında birçok ülke istatistiklerinin, ekolojik alanlar olarak, köylere nazaran fizik ve sosyal yapı bakımından büyük farklar gösteren şehrsel alanların daha fazla suç oranı ortaya koyduğuna, şehrsel cemaatlerin hacmi veya büyüklüğü ile suçluluk arasında iki genel ilişkinin bulunduğuna işaret etmektedir. Bunlardan birincisi, resmî istatistiklerin cemaatin büyüklüğü ile ilgili olarak her 100 000 kişiye isabet eden önemli suçların artış göstermesidir. Nitekim, 1963 yılında, polisçe bilinen zorla veya tehditle yapılan hırsızlığın köylük alanlardaki oranı 10.7 olduğu hâlde, nüfusu 10 000'den az olan kasabalarda, bu oranın 11.1'e, nüfusu 250 000'den yukarı olan şehirlerde 159.5'e, bir milyon üzerinde nüfusa sahip olan şehirlerde ise 205.8'e ulaştığı görülmüştür. Gerek köysel alanlarda, gerekse şehirlerde birçok suçun gizli kalmış olmasına rağmen, iki tür yerleşme yeri arasındaki fark, çok etkileyici boyuta olmayı sürdürmüştür.

Cressey'in üzerinde durduğu ikinci husus, şehirlerdeki suç oranlarının yüksekliğinin her türlü şart al-

tında aynı oranda kalmadığı hususudur. 1) Şehirlerdeki suç oranlarındaki yükseklik, şehrsel alanlarda görülen suç türlerine göre farklar göstermiştir. Amerikan şehirlerinde, 250 000'den fazla nüfuslu alanlarda, adam öldürme ve ırza tecavüz oranları, nüfusu 10 000'den az olan yerlere nazaran beş defa daha büyük bir oran gösterdiği hâlde, ev hırsızlığı ve diğer türden hırsızlık oranları iki defa daha büyük oran göstermiş; otomobil hırsızlığı dört defa, gaspçılık, yani zor kullanarak hırsızlık yapmak on dört defa daha yüksek bir oran göstermiştir. Bir diğer husus da şudur ki, 2) Şehrsel alanlardaki suç oranı yüksekliği, alanların kendi içerisinde veya kendilerine göre de değişmiştir. Chicago'da Edwin H. Sutherland tarafından yapılmış bir araştırma göstermiştir ki, ev ve banka soygunculuğu, şehir merkezinden uzaklaştıkça belirli veya sabit bir oranda düşmemektedir; ev hırsızlığı ve mağaza zincirlerinden ilaç, parfümeri, içki hattâ bazı yiyecek maddesi satılan eczane ve benzeri yerlerden yapılan hırsızlıklar için de aynı şey söz konusu olmaktadır; hattâ bankalarda meydana gelen hırsızlık ve zor kullanmak suretiyle yapılmış olan hırsızlık da, banliyölerde şehir merkezindeki bankalarda yaşanmış olanlardan daha fazla olmaktadır. Stuart Lottier, Detroit bölgesinde, adam öldürme, müessir saldırı, ırza tecavüz olaylarının şehirde, hırsızlık, ev hırsızlığı ve otomobil hırsızlığından çok daha fazla bir oranda görüldüğünü tesbit etmiştir. Bunların dışında, 3) Şehrsel alanlarda görülen suçta fazlalık oranları, zamana bağlı olarak da değişmektedir. Nitekim, gelişmiş haberleşme ve ulaşım imkânları, şehrsel ve köysel bölge farklarını azaltmış, bir fark bulunmakla birlikte, iki alanda da suç oranlarında bir azalma görülmeye başlamıştır. Aynı eğilimin Avrupa ülkelerinde de görüldüğü kaydedilmektedir (ss. 155-157; ayrıca E. H. Sutherland and R. Cressey, *Principles of Criminology*, 6th ed., Chicago: J. B. Lippincott Co., 1960, ss. 155-156).

Genel bir değerlendirme şeklinde sunduğumuz bu verileri, daha yakın bir tarihte, yaklaşık otuz, kırk yıl sonra derlenmiş istatistik verileriyle takviye ederek, şehirlerin suçlara yataklık etmekte ne derece önemli bir rol oynamakta olduğunu daha belirgin bir hâle getirmeye çalışalım.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, Fedaral Bureau of Investigation'ın hazırladığı Suç Raporları'na göre (*Uniform Crime Reports, 1999*) gerçekleştirilen toplam tutuklamaların %76'sı şehirlerde, %16'sı banliyölerde, %8'i ise kırsal alanlarda meydana gelmiştir. Tutuklananların %78'i erkek, %22'si kadın; %68'i beyaz, %30'u siyah, %2'si ise diğer gruplara mensuptur (William Kornblum and Joseph Julian, *Social Problems*, 10 th ed., Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, 2001, s. 169). Paula D. McClain, Federal Bureau of Investigation'ın yayımladığı *Crime in the United States* (Washington, DC: Government Printing Office, 1997, ss. 84-156) adlı kaynak ile Birleşmiş Milletler'in *The Fifth United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems, Data Set* (1997) adıyla düzenlediği verilerden faydalanarak hazırladığı oranlara göre, 1996 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük şehir merkezlerinden New York'da adam öldürme oranı 100 000'de 13.19, Los Angeles'de 20.32, Dallas'ta 20.46 ve Philadelphia'da 27.08'dir. Ölümle sonuçlanmamış saldırı olaylarının oranı ise New York'da 100 000'de 622.29, Chicago'da 1346, Detroit'de 1216, Philadelphia'da 442.55, Los Angeles'de 1014.16, Washington, DC'de 1162.06, Houston'da 728.89, Baltimore'da 1136.86, New Orleans'ta 937.94, Memphis'de 888.97, Atlanta'da 2010.53, Dallas'da 867.54, Cleveland'da 569.09, St Louis 1519, Newark'da ise 1630.71'dir (P. D. McClain'ın, Ronan Paddison'un *Handbook of Urban Studies*, London: Sage Publications, 2001 adıyla derlediği kitaba yazdığı "Urban Crime in the USA and Western Europe: A Comparison" adlı yazısı, ss. 220-240, 227).

Kırsal alanlarla karşılaştırıldığında çok yüksek oranlar gösteren bu şehrsel bölgeleri yukarıdaki verilere dayanarak bir sıralamaya tâbi tutacak olursak, ölümle sonuçlanmamış saldırı olaylarında veya müessir fiillerde, sırasıyla Atlanta, Newark, St Louis, Chicago ve Baltimore ilk beş sırayı paylaşmaktadır. Ölümle sonuçlanmamış saldırı olaylarında bir hayli geride kalmış olan Dallas (867.54) ve Philadelphia (442.55) şehirlerinin, ölüm oranlarında bir hayli ileride bir oranı temsil ettiği (Dallas, 20.46 ve Philadelphia, 27.08) görülmektedir. Zor kullanılarak yapılan fiiller olarak, ırza tecavüz ve gasp olaylarının sayılarına baktığımız-

da, 1996 yılında on beş büyük şehrsel merkezden biri olarak New York, 7 339 594 nüfusa karşılık 2 332 ırza tecavüz olayıyla ve 49 670 gasp olayıyla birinci sırada bulunmaktadır. Los Angeles 3 498 139 nüfusa karşılık, 1 463 ırza tecavüz olayı ile ikinci sırada bulunduğu hâlde, 25 189 olayla gaspta üçüncü sırada; Detroit, 1 002 299 nüfusa karşılık 1 119 ırza tecavüz olayı ile üçüncü sırada bulunduğu hâlde, 9 504 olayla gaspta altıncı sırada; Houston, 1 772 143 nüfusa karşılık 1 002 ırza tecavüz olayı ile dördüncü sırada bulunduğu hâlde, 8 276 olayla gaspta yedinci sırada; Philadelphia, 1 528 403 nüfusa karşılık 704 ırza tecavüz olayı ile beşinci sırada olduğu hâlde, 15 485 olayla gaspta dördüncü sırada bulunmaktadır. Bu veriler, bir anlamda şehirlerin, fizik ve sosyal yapılarına göre suçlulukta önemli farklar ortaya koyduğunu, ölüm oranlarında ilk beş sırayı işgal eden büyük Amerikan şehirlerinin ırza tecavüz ve gasp olaylarında önceliklerini başka şehirlere bırakmış olduklarını göstermektedir.

Amerika Birleşik Devletleri açısından verilmiş olan oranları ve sayıları Avrupa ülkelerindeki durum ile karşılaştırdığımızda, 100 000 kişi esasına göre, 1994 yılında, adam öldürme oranları Glaskov için 29.85, Stokholm için 20.90, Helsinki için 14.55, Zürih için 11.37, Kopenhag için 8.72, Viyana için 5.28, Londra için ise 2.27'dir. Irza tecavüz vak'aları, Stokholm için 53.28, Londra için 18.93, Glaskov için 17.94, Helsinki için 15.53, Zürih için 12.54, Kopenhag için 11.06, Viyana için ise 11.32'dir. Gasp vak'aları, Madrid için 523.07, Glaskov için 344.40, Londra için 344.12, Stokholm için 269.61, Zürih için 204.72, Helsinki için 139.86, Kopenhag için 129.78, Viyana için ise 106.73'tür. Toplam hafif ve etkili saldırı oranı ise, Stokholm için 1189.95, Helsinki için 762.69, Viyana için 626.15, Londra için 586.75, Kopenhag için 287.23, Glaskov için 254.26, Zürih için ise 160.68'dir (Oranlar, *The Fifth United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems*, adlı belgeye dayanarak P. D. McClain tarafından hesaplanmıştır. *Adı geçen kitap, adı geçen yazı*, ss. 228-229). Bu verilerle Amerika Birleşik Devletleri için verilmiş oranları karşılaştırdığımızda, Stokholm'da ulaşılan 1189.95 oranındaki yüksek saldırı olayının, sadece Avrupa şehirleri için değil, Amerika Birleşik Devletleri için bile hatırı sayılır bir rakam olduğunu

görmekteyiz. Nitekim bu oran, New York'ta, 1996 yılı için, her 100 000 kişide 622.29, Chicago'da 1346, Detroit'te 1216, Los Angeles'te 1014.16, St. Louis'te 1519, Newark'ta ise 1630'dur. Amerika Birleşik Devletleri'nde, en yüksek oranda saldırı olayına sahip olan yer, 100 000'de 2010.53 kişi ile Atlanta'dır.

Gerek suçların türünde, gerekse oranında gördüğümüz bu farklılıklar, bize genel olarak sosyo-kültürel çevrenin, özel olarak da değişik fizik ve sosyal yapılarla sahip olan şenirsel çevrelerin bu farklılığı yaratmada önemli bir rol oynamakta olduğunu göstermektedir. Nitekim Albert Hunler'in *Symbolic Communities* (Chicago: University of Chicago Press, 1974) adlı eserinde ve P. H. Rees'in "Concepts of Social Space" adıyla (B. J. L. Berry and F. C. Horton'un editörlüğünü yaptığı *Geographic Perspectives on Urban Systems*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1970 adlı eserinde) yayımlanmış olduğu yazıda belirtildiği üzere, artık mahalle, semt ve ekolojik bir kavram olarak cemaatin, bireylerden meydana gelmiş gelişigüzel bir toplanma yeri olmadığı, Durkheim sosyolojisinin bir kavramını kullanacak olursak, buraların halkın ve çevrenin kolektif tasavvurlarını da temsil ettiği ve davranış farklarını yaratmada önemli bir rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Nitekim, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Çinli ve Japon Amerikalılar, diğer Amerikalılara nazaran daha düşük bir suçluluk oranı sergilemişlerdir. İsveç'e göç etmiş Macarlar yerli İsveçlilerden daha büyük bir suçluluk oranına sahip olmuşlar; Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş İskandinavlılar ise, polisi, Anglo-Saxon Amerikalılardan daha az uğraştırmışlardır (W. C. Reckless, *The Crime Problem*, 5 th ed., Upper Saddle, NJ: Prentice-Hall, 1973). Bu oluşumda, sosyo-kültürel yapı ile birlikte *sosyal morfoloji* veya *ekolojik yapı* birlikte etkili olmuştur.

Bu bağlamda olarak, Ruth Kornhouser'in *Social Sciences of Delinquency* (Chicago: University of Chicago Press, 1978) adlı eserinde işaret ettiği üzere, bazı alanların çok daha fazla şiddete düşkün olmasının sebebinin cemaatin sosyolojik karakteristiklerine veya bazı bireysel karakteristiklerin belirli seçilmiş, davetkâr cemaat alanlarında toplanmış olmasına bağlı olduğu görülmektedir. Bu sebeplerdir ki, politik, ekonomik ve sosyal sistem bakımından farklar göstermesine rağmen,

dünyanın bütün büyük şehirlerinde, benzer sokak suçlarının tekrar tekrar ortaya çıktığı görülmektedir (S. Body-Gendrot, *Social Control of Cities? A Comparative Perspective*, Oxford: Blackwell, 2000). Şehirlerin kalabalıklaşması, yoğunlaşması ve gittikçe hetorejen kitlelerin yaşadığı, seçkin bazı kimselerin banliyölere atlama tahtası olarak kullandığı yerler hâline gelmesi ve fizik mekân olarak karmaşık, yozlaşmış yapı alanlarına dönüşmesi dolayısıyla yaratılmış olan atmosfer, sadece suç oranlarını arttırmakla kalmamış, pek çok kimsenin şehre suçlu gözüyle bakmasına, ister gerçek isterse hayalî olarak yapılan suçlamalarla olsun, şehir halkının yaygın bir suç korkusuna kapılmasına, daha önce Gottdiener'den bahsederken değindiğimiz üzere, Amerikan kültüründe şehir karşıtı (antiurban) bir geleneğin teşekkül etmesine de (ayrıca, William Kornblum and Joseph Julian'in, *adi geçen* 2001 tarihli eserinde, s. 426'da belirtildiği üzere) sebep olmuştur. Nitekim, Amerika Birleşik Devletleri'nde Gallup tarafından 1997 yılında yapılmış olan bir araştırma, suç korkusunda bir azalma olduğuna işaret etmiş olmakla birlikte, Amerikalıların %38'inin gece tek başına sokakta yürümekten korktuğunu ortaya koymuştur. 1983 yılında %45, 1992 yılında ise %44 olan bu oran, 1997'de %38'e düşmüş olmakla birlikte, önemli bir kitlenin şehirlerde korkulu rüyalar görmeye devam ettiğini göstermektedir (*Sourcebook of Criminal Justice Statistics Outline*, 1995, Table 2.32).

Bu genel belirlemenin ayrıntılarına baktığımız zaman, suç korkusunun, mağduriyet oranlarında gözlediğimiz şekilde, ırkî bir boyut içermekte olduğu da görülmektedir. Yani, Meksikalı Amerikalılarla birlikte Porto Rikoluların, Kübalı sığınmacıların, Merkezî ve Güney Amerika'dan gelen göçmenlerin oluşturduğu ve 2000 yılında toplam nüfusları yaklaşık 35.3 milyona varan Lâtino'larla birlikte siyahların, beyazlara nazaran daha fazla bir suç korkusuna kapıldıkları görülmüştür. Yaklaşık olarak siyah Amerikalıların %40.9'unun, Lâtin Amerikalıların ise üçte birinden daha fazlasının çok sık veya oldukça sık öldürülme duygusuna kapılmış olmalarına karşılık, beyaz Amerikalıların sadece beşte biri, çok sık veya oldukça sık olarak bu duyguya kapılmışlar, öldürülme endişesi yaşamışlardır. Daha açık bir ifade ile, siyah Amerikalıların yaklaşık yarıya yakın bir kısmı (%42.8)

ve Lâtinlerin gene yarıya yakın bir kısmı (%47.4), çok sık veya oldukça sık bir şekilde bıçaklanacakları veya silâhla vurulacakları duygusuna kapılmışlardır. Başka bir ifade ile, siyah ve Lâtin Amerikalılar, beyaz Amerikalılara (%29.1) nazaran çeşitli seviyede şiddet içeren mağduriyetlere maruz kalacaklarından endişe etmektedirler.

Sourcebook of Criminal Justice Statistics Outline (Table 2.0026) adlı kaynak, yukarıda belirttiğimiz derecede belirgin olmamakla birlikte, ırkî farkların, ev hırsızlığı konusunda duyulan korkularda da ortaya çıkmış olduğunu göstermektedir. Beyazların yarısından az bir kısmı (%46.5), çok sık veya oldukça sık bir şekilde evlerinin soyulabileceği endişesine kapıldıkları hâlde, Lâtinlerin üçte ikisi (%66.6) ve siyahların yarısı (%53.6), çok sık veya oldukça sık olarak bu duyguyu yaşamışlardır. Irkî farklılıklar, cinsel suçlarda bir azalma eğilimi göstermiştir. Nitekim, beyazlar, siyahlar ve Lâtin Amerikalılar, ailelerinin cinsel bir tacize uğrayacağı konusunda benzer oranlarda endişeye kapılmışlardır. Bu konuda, beyazların duyduğu endişe %45.3, Lâtinlerin %47.3, siyahların ise %51.8'dir. D. Paula McClain, Amerikan toplumu içerisinde, bugün yaşanmakta olan suç korkusunun, bir bütün olarak azalma eğilimi göstermekle birlikte, büyük risk altında bulunmakta olan siyahların ve Lâtinlerin hâlâ beyaz Amerikalılara nazaran çok daha büyük bir korku yaşamakta olduklarını söylemektedir ("Urban Crime in the USA and Western Europe: A Comparison", *adı geçen* 2001 tarihli yazı, ss. 222-223).

Konuya yaşanan suç korkusu açısından değil de, *suçun artıp artmadığı korkusu* açısından baktığımızda, Gallup'un 2001 yılında yapmış olduğu bir araştırmaya göre, kadınların %49'unun erkeklere (%33) nazaran; siyahların %56'sının beyazlara (%40) nazaran; yüksek bir okulu tamamlamamış olanların %56'sının yüksek okul mezunlarına (%16) nazaran; 20 000 dolardan daha az geliri olanların %57'sinin, 75 000 dolardan daha fazla geliri olanlara (%24) nazaran suç oranlarında daha fazla bir artma olduğu görüşündedirler. Bu sonuçlar, suç oranlarında bir artma olmadığı, hattâ bir azalma olduğu hâlde, yaşadıkları şehir hayatının ne derece bir psikolojik rahatsızlık kaynağı oluşturduğunun açık bir delilini vermektedir. Michael Torny,

International Crime Victims Survey'in yaptığı ve Paul Nieuwebeerta'nın editörlüğü altında yayımlanmış olan *Crime Victimization in Comparative Perspective*, (2002) adlı kitapta sunulan verilere dayanarak, diğer ülkelerin de benzer eğilimi paylaşmış olduğunu söylemektedir ("Crime", George Ritzer'un editörlüğünü yaptığı *Handbook of Social Problems*, Thousand Oaks, California: Sage Publications, 2004, ss. 467-479, 473).

Suç korkusu ile ilgili olarak Avrupa ülkeleri için elde edilmiş olan veriler, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğundan çok daha büyük sapmalar göstermektedir. Genel olarak söyleyecek olursak, elde edilen veriler, çeşitli Avrupa ülkelerinde oturanların, gittikçe daha fazla bir suç korkusu içerisinde yaşamakta olduklarını göstermektedir. 1993 yılında yapılmış İskoç Suç Araştırması, hava karardıktan sonra yolda yürüyenlerin "bir miktar" veya "çok fazla" güvensizlik duyma oranının %41 olduğunu göstermektedir. Bu oran, 1988 yılında yapılan bir araştırmada ortaya konan suç korkusu oranından %30 daha fazla bir artışın olduğunu göstermektedir (Bernadette Monaghan, "Crime Prevention in Scotland", *International Journal of Sociology of Law*, Vol 25, 1997, ss. 21- 44). 1994 yılında İngiltere'de yapılan bir anket, ankete cevap verenlerin %77'sinin, evlerinin soyulabileceğinden veya sahip oldukları şeylerin hırsızlar tarafından çalınabileceğinden; %56'sının ise, evlerinin veya sahip oldukları şeylerin tahrip edileceğinden, yakılıp yıkılacağından korktuklarını ortaya koymuştur. İngiliz Suç Araştırması, en yüksek mağduriyet oranlarına en fazla mahrumiyet içerisinde bulunan alanlarda, genellikle büyük şehir sosyal konut veya halk konutu alanlarında rastlandığını ortaya koymuştur (Barry Loveday, "Government Strategies for Community Crime Prevention Programmes in England and Wales: A Study in Failure?", *International Journal of Sociology of Law*, Vol. 22, 1994, ss. 181-202). Diğer bir araştırma sonucu, Fransa'da suç korkusunun artmakta olduğunu ortaya koymuştur (Marie-Pierre de Liège, "Social Development and the Prevention of Crime in France: A Challenge for Local Parties and Central Government", Frances Heidensohn ve Martin Farrell'in derlediği *Crime in Europe*, London: Routledge, 1991 adlı eserde, ss. 121-132).

Genel bir belirlemede bulunacak olursak, gerek Amerika Birleşik Devletleri'ndeki, gerekse Avrupa ülkelerindeki suç ve suç korkusu oranlarını verirken çoğunlukla faydalandığımız ve hesaplamaları yapmış bir kişi olarak Paula D. McClain, verileri toplarken, daha çok bütüne yönelmiş, millî eğilimler ve oranlar üzerinde yoğunlaşmış olmakla birlikte, kuvvet kullanılarak işlenen suçların, ekolojik alan olarak *mahallî* seviyede, büyük bir çoğunlukla da şehirselleşmiş çevrelerde meydana gelmiş olduğunu; bu belirlemenin hem Amerika Birleşik Devletleri için, hem de Avrupa için bir vakıa olduğunu söylemektedir ("Urban Crime in the USA and Western Europe: A Comparison", *adı geçen* 2001 tarihli yazı, s. 225).

Genellikle suçlulukta, özellikle de şehirlerde meydana gelen suç olaylarının açıklanmasında, bu yazımızda ele almayacağımız *genel sosyolojik yaklaşımların* yanında, suç türlerini esas alan, onları açıklamayı amaçlayan, örneklerini vereceğimiz türden bazı *kısmî izah tarzları* geliştirilmiştir. Hırsızlık olaylarının kırsal alanlara oranla büyük şehirlerde birkaç defa daha fazla olduğunu söyleyen Alex Thio'ya göre, bir bölge şehirleştikçe hırsızlık da artmaktadır. Suçluluk ile mağdur arasında bir tanışıklığın bulunmasını içermekte olan adam öldürme olaylarından farklı olarak, hırsızlık, birbirine yabancı olan insanların bol miktarda bulunduğu büyük şehirlerde yaygın olarak görülmektedir. Nitekim hırsızlık, Amerika Birleşik Devletleri'nde en fazla şehirleşmiş bölgeler olarak Kuzey-doğu'da yaygın olarak gerçekleşmektedir (*Deviant Behavior*, 5th ed., New York: Addison Wesley Longman, 1998, s. 328). Bu belirleme, daha önce de işaret ettiğimiz üzere şunu telkin etmektedir ki, şehirselleşmiş çevrelerde oturan bireyler arasında kriminal davranışları teşvik eden birtakım unsurlar bulunmaktadır. Son 25 yılda, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki büyük şehir merkezleri, şiddete dayalı suçlarda, özellikle de katil olaylarında bir artış yaşamıştır. Bu artış çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bazı kimseler (F. E. Zimring gibi) bunu, kolayca tabanca sahibi olmanın yaygınlaşmasına; bazıları geleneksel değerlere bağlılığın azalmasına veya zayıflamasına (I. Waldron ve J. Eyer gibi), bazıları demografik yapının şiddet uygulama davranışını destekleme eğilimi göstermesine (Marvin

E. Wolfgang gibi), devri davranışa (D. Archer, R. Gartner ve T. Lockwood gibi), şehirselleşmiş mahallelerde veya semtlerde yaşanan sosyal tecrid veya yalnız bırakılma olaylarına (William J. Wilson gibi) ve zor kullanma davranışlarına katkıda bulunacak şehirselleşmiş ekolojik faktörlerine (Harold M. Rose ve Paula D. McClain gibi) bağlı şartlara yormuşlardır. Adam öldürme olaylarının sık sık vuku bulduğu şehir merkezlerinde genellikle siyahlar oturmaktadır. Araştırmacılar, siyahların mağdur ve cinayet suçlusu olarak önemli bir yere sahip oldukları konusunda ittifak hâlinde dirler. B. Mayhew ve R. Levinger'in *American Journal of Sociology*'de yayımlanmış oldukları "Size and the Density of Interaction in Human Aggregates" (Vol. 82, 1976, ss. 86-110) adlı yazılarında vurguladıkları üzere, adam öldürme oranları, mekânın büyüklüğü ve nüfusun yoğunluğu ile bağlantılı olarak da artmaktadır. Diğer taraftan, Y. Shin, D. Jellick ve E. S. Lee'nin *Phylon*'da yayımladıkları "Homicide Among Blacks" (Vol. 39, 1977, ss. 398-407) adlı yazılarında vurguladıkları üzere, cinayet vak'aları, aynı zamanda, düşük ekonomik seviyede olan insanların yaşadığı, kötü konut şartlarının yaygın olduğu ve işsizliğin fazla olduğu yerlerde daha sık olarak görülmektedir.

Paula D. McClain, 1991 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde San Diego, Dallas, Phoenix ve Los Angeles'in yüksek oranda adam öldürme olaylarına sahne olduğunu, bunu ikinci sırada olmak üzere New York'un, Chicago'nun ve San Antonio'nun takip ettiğini söylüyor. Detroit'in, 1990'da ulaştığı oranı % 5 arttırdığını; daha küçük şehirlerin, Washington, DC'nin bütün tarihi boyunca, 1991 yılında en yüksek seviyeye ulaştığını, 1990 yılında 483 olan öldürme olayı sayısının 490'a çıktığını; Amerika Birleşik Devletleri'nde 15-24 yaşları arasındaki erkek siyahlar ile 25-44 yaşları arasındaki siyah kadınlar arasında başta gelen ölüm sebebinin cinayet olduğunu söylemektedir. Eric Baumer'in "Poverty, Crack and Crime: A Cross-City Analysis" (*Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 31, 1994, ss. 311-327) adlı yazısı ile Harold M. Rose ve Paula D. McClain'in 1990 ve 1998 yıllarında yayımladıkları yazılar, şehir şiddet davranışının 1990'larda çok fazla artmasının sebebinin, 1985 yılından bu yana Amerika Birleşik Devletleri'ndeki şehirlere sokulmaya başlanan fazla saf olmayan

kokain ile uyuşturucu dağıtımını yapmakta olan müteşebbis çetelerin daha iyi teşkilatlanmış olmalarına bağlamaktadırlar. Şehirlere, bu uyuşturucu girişkenliği ile birlikte ateş gücü yüksek silâhlar da girmiştir. Şiddet davranışının büyük kısmı, rakip uyuşturucu çeteleri arasında olsa da, birçok ilgisiz kişi bu arada ölmüştür. Arabalardan açılan yayılım ateşler, yanlış zamanda yanlış yerde bulunan birçok mahalle sâkini de öldürmüştür. 1996 yılında her 100 000 yetişkin Amerikalıdan 868'inin hapiste bulunduğunu söyleyen Joseph Califano da, olayların meydana gelişini, alkol ve uyuşturucu kullanmaya bağlamaktadır. Ona göre bu oran, Avrupa ülkeleri için 100 000'de 100, Japonya için ise 100 000'de 47'dir ve söz konusu oran artmaya devam edecek olursa, bu, 1997 yılında doğmuş her 20 Amerikalıdan bir tanesinin, hayatının bir kısmını hapiste geçireceği, her 11 erkekten bir tanesinin ve her dört siyahtan birisinin hapis yatacağı mânâsına gelecektir ("A Punishment-only Prison Policy", *America*, 1998, February 21, ss. 3-6).

Ülkemizle ilgili bir açıklamada bulunacak olursak, diyebiliriz ki, Türkiye'nin bütününde, özellikle de Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Diyarbakır gibi büyük şehirlerimizde meydana gelmiş olan suçluluk olavlarının tam bir tahlili için, henüz yeterli bilgiye sahip değiliz. Güvenilir istatistiklerden ve daha bir güven telkin edecek ayrıntılı saha araştırmalarından mahrum bulunuyoruz. Suç türü tariflerinin ve kategorilerinin yetersizliği, uygulayıcıların ihmali, istatistik veri toplama ve değerlendirme bilgisinden mahrum oluşları, gerek idare ve sayım bölgelerinin, gerekse karakol sorumluluk alanlarının sık sık değişmesi, ekolojik araştırmaları ve güvenilir suçluluk oranlarına ulaşmayı zorlaştırmış, hattâ imkânsız hâle getirmiştir. Ayrıca bir kültürel davranış olarak, affetmenin, barıştırmanın ve nemelâzımcılığın hâkim bir değer olarak varlığını koruduğu ülkemizde, bu durum bizim için büsbütün problem oluşturmuştur. Sık sık çıkarılan aflarda bile bu duygu yüklü davranışların bir payı vardır. Bu açıdan bakıldığında, oturduğum apartmanın içinde ve bahçesinde bir ay içerisinde meydana gelmiş olan üç soygun olayı (Turhan Yörükân, "Yitirilmiş Kimliğiyle 'Bestekar' Denen Sokak", *Kılavuz*, 2005, S. 25, ss. 44-48), polis kayıtlarına girmemiştir.

Mahkeme koridorlarında ve önlerinde meydana gelen kavgalar ve müessir fiil olayları ile, televizyonlarda yer alan düğün, maç kavgaları ve sokak hareketleri dolayısıyla meydana gelen darp ve yıkıcılık olayları da, büyük kısmı ile istatistiklerde yer almamakta veya faili meçhul olarak kalmaktadır. Doktorlarımız nasıl hafif (?) telâkki ettikleri hastalıkları, hastalaktan saymıyorlarsa, polislerimiz de pek çok olay için, "olur böyle şeyler" deyip zabıt tutmayı insanlığa, âlicenaplığa, "ağabeyliğe" aykırı bir davranış olarak görüyorlar.

Şu hususu belirtelim ki, suç ile ilgili istatistik verilerin güvenilirliği en gelişmiş ülkeler için bile söz konusu olabilmektedir. Bu bakımdan, Türkiye şehirleri için suç oranları hesaplayıp onları diğer ülkeler için elde edilmiş oranlarla karşılaştırarak bir ekolojik veri tablosu hazırlamayı bu yazımızda bir tarafa bırakmış bulunuyoruz. Ne var ki, olaya genel bir bakış açısıyla yaklaşarak, bazı gözlemlerimizi yansıtmaktan da geri durmayacağız.

Şehirlerimiz hızlı bir göç akınına uğrayarak, çok hızlı şekilde şehirleşmektedir. Bu durum, Louis Wirth'in üzerinde önemle durduğu ve şehrin temel özelliklerini oluşturan, nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve heterojenlik faktörlerinin işlemesine sebep olmuştur. Türkiye'nin, hattâ dış ülkelerin çeşitli yerlerinden, çeşitli kültürel ve sosyal psikolojik özelliklere sahip insanlar, şehirlerimizde heterojen kitleler oluşturmuşlardır. Şehirlerimizin yerleşik kültürü, bu heterojen kitleyi, kendi kültürü ve sosyal yapısı içerisinde bütünleştirecek güce ve gerekli sosyal süreçleri işleterek sosyalleştirecek zamana sahip olamamıştır. Yeni gelen bu insanlar çoğu zaman itilmişler, dışlanmışlar ve hüsümet duyar bir hâle gelmişlerdir. Birçok araştırmacının ve teorisyenin üzerinde durduğu bir husus olarak, kültürel bir çatışma içerisine girmişler; ayrıca, yaşadıkları hayat ile başkalarının yaşadığı hayat arasındaki büyük farkı görerek, topluma yabancılaşmışlardır. Her heterojen kitlede yaşandığı şekilde, parçalanmış kültürün veya benimsedikleri tâli-kültürün kendilerine uygun düşen norm ve değerlerini benimseyerek ve aynı norm ve değerleri benimseyen kimselerle birleşerek, çeteler oluşturarak sapkın davranışlara yönelmişlerdir.

Hemen belirtelim ki, fakirlik, kendi başına, bu oluşumda temel unsur olmamaktadır. Nitekim, yazımızın baş kısımlarında da belirttiğimiz üzere, gelişmiş şehir hayatına sahip ülkelerde bile, ekonomik çöküntü hâllerinde suç oranlarının düşmekte olduğuna, fakir ülkelerde de bu durumun teyid edildiğine şahit olmaktadır. C. R. Tittle, W. J. Vilemez ve D. A. Smith tarafından yapılmış olan bir inceleme, fakirlik-zenginlik görüşü açısından sosyal sınıflarla suçluluk arasında bir bağın bulunmadığını ortaya koymuştur ("The Myth of Social Class and Criminality: An Emprical Assesment of the Emprical Evidence", *American Sociological Review*, Vol. 43, 1978, ss. 643-654). J. R. Blau ve P.M. Blau'ya göre önemli olan, hayat tarzları arasındaki farkın şuuruna varmaktır ("Metropolitan Structure and Violent Crime", *American Sociological Review*, Vol. 47, 1982, ss. 144-128). Bu görüşü paylaşan J. E. Brunnelle'ye göre ise, karşılaştırmalı suç araştırmaları, zenginlik ve fakirlikten ziyade hızlı artan bir eşitsizliğin önemine dikkat çekmektedir ("Global Crime Calls for Global Partnerships", *FBI Law Enforcement Bulletin*, Vol. 64, 1995, ss. 6-7).

Öyle görünüyor ki, bu durumda, suçlunun, kendisi ile diğer kimseler arasındaki yaşama tarzı farkının ayırımına varması ve bu ayrımı temellendirecek, güçlendirecek norm ve değerleri benimsemesi ve ona göre sosyalleşmesi önem kazanmaktadır. Türkiye'de ağırlıklı olarak bu sürecin işlemekte olduğunu görüyoruz. Güneydoğu'dan getirilen çocuklar bu yolla yetiştirilmektedir. Ne var ki belediyelerimiz, Ramazan'da iftar sofraları hazırlayarak, bir şeyler dağıtarak bilinçlenmiş bu ayrımı ortadan kaldıramaz. Halkımızın, yarınından emin olacağı bir sosyo-ekonomik yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu konu, eskiden olduğu şekilde, insanların merhametine de bırakılmaz; güçlü bir yerleştirme politikası ile birlikte bir iş ve sosyal güvenlik politikası uygulamayı gerektirir. Bu yapılmadığı takdirde, mevcut şartlar ve şiddet içeren konuları, suçluluk şekillerini yoğun bir şekilde işlemekte olan filmler ve kitaplar, teşvik edici olmayı sürdüreceklerdir. Öğrendikleri yeni tekniklerle cihazlanmış suçlular, karakol binalarının yanibaşında veya bitişğinde bile suç işleme cesaretini göstereceklerdir. Nitekim, öyle de olmaktadır. Artık tabancaların patlamadığı, insanların yere serilmediği filmlere veya

yerli dizilere rastlamak da pek mümkün olmamaktadır. Filmlerimizde, kadınlarımız da, bazı sapkın davranışlar benimsemekte, tabanca kullanmakta, film icabı silâhlarını ateşlediklerinde birilerini yere sermektedirler. Küçük çocuklar bile her türlü sapkınlığın aracı olmaktadırlar. Kültürümüzde silâh edinmek, çeşit çeşit silâhlara sahip olmak, yeri geldiğinde bu silâhları kullanmak ve attığını vurmak, erkekliğin şanıdan kabul edilmektedir. Bu teşvik edici unsurların yanında, bir zamanlar sol ideolojinin, şimdi de ayrımcılığın polislin itibarını sarsacak propogandalara yönelmesi, polisi, ihmalkârlığının yanında, ne yapacağını bilemez hâle de getirmiştir. Polislin itibarının kırılmasının, yetkisizliğinin ve teknik donanımdan yoksunluğunun yanında yerli yersiz, haklı haksız silâh kullananlara verilen cezaların sık sık affa uğraması, caydırıcılığın etkisini azaltmıştır. Suç korkusu duymak için de uygun bir zemin oluşturmuştur.

Ne yazık ki, Türkiye'de güven verici bir metodoloji uygulayarak yapılmış suç korkusu araştırmalarına da sahip değiliz. Bununla birlikte, gazete ve televizyon haberlerinden büyük şehirlerimizde, özellikle Diyarbakır ve İstanbul gibi göç akımına uğramış büyük şehirlerimizde, önemli bir suç korkusunun yaşanmakta olduğunu görebilmekteyiz. İstanbul'da, gerek Anadolu, gerekse Rumeli yakasında çalışan banliyö trenlerinde meydana gelen yer vermeme, sıkıştırma, sarkıntılık, yankesicilik ve kap-kaç olayları dolayısıyla kızların, kadınların hattâ erkeklerin yaşadığı suç korkusu, sık sık gazetelerde ve televizyonlarda dile getirilmiştir. Bugün sekiz on yıl içerisinde 80 arkadaşını kaybetmiş taksi şoförlerinin korkarak müşteri taşıdığı İstanbul'da şehrin Sirkeci, Karaköy ve Beyoğlu gibi alış-veriş ve eğlence yerlerinde herhangi bir hanım vatandaşımızın hava karardıktan sonra korkmadan yalnız başına dolaşmaya kalkması, büyük bir cesaret sahibi olmayı gerektirmektedir. Özellikle kap-kaç olaylarının, ev ve iş yeri hırsızlığının yarattığı korku birtakım yan ürünlerin bile piyasaya sürülmesine; şehirlerde alt kat dairelerinin demirlenmesine, yukarı kat dairelerde alarmlı, kameralı çok kilitli çelik giriş kapılarının kullanılmaya başlanmasına sebep olmuştur. Başka ülkelerde olduğu gibi, artık bizde de, banliyölerde kurulan özel mahallelerde, barikatlı ve koruma personelli avlu veya mahalle girişleri, O. Newman'ın

bir deyimini kullanarak söyleyecek olursak, “savulunabilir alanlar” yaratma ihtiyacı duyulmaya başlamıştır. Suçluluğun sebeplerini değil de, arazlarını ortadan kaldırmaya yönelik bu gibi tedbirler bile, istenen düzeyde bir koruma sağlayamamakta, meydana gelen her olay, sosyal psikolojik bir sirayetle şehirlerde suç korkusunun artmasına, Erich Goode ve Ben-Yehuda Machman’ın *Moral Panics: The Social Construction of Deviance* (Cambridge, Massachusetts: Brackwell, 1994) adlı kitabında belirttiği üzerine, mevcut olmayan veya nispeten zararsız bir tehdite karşı bile, hattâ, sonuçta azalma olduğu hâlde, korkunun artmakta olduğunu gösteren istatistik verilerde gördüğümüz türden, makul olmayan bir korkunun geliştirilmesine sebep olmaktadır.

Türkiye’de bir dönem Nurhak Dağları’nda başlatılmış olan anarşik eylemler ve kırılık alanda yapılmak istenen kurtarılmış bölge girişimleri, şehirlerin sağladığı kolayca bir araya gelme, izini kaybetme, gizlenme ve güvenli haberleşme imkânları sağlayamamış olması yüzünden, uzun bir süre devam edememiştir. Şehrin fizik mekân olarak karmaşık yapısı, kalabalıklığı, daha önemli bir faktör olarak heterojenliği, başka bir deyimle, her türlü bedenî, ruhî ve kültürel özelliğe sahip birbirine yabancılaşmış neme lâzımcı insanın bir arada yaşamış olması, tek tek suçluların, suçlu çetelerin ve anarşik grupların örgütlenmelerini, kolay çalışmalarını ve şehrin daracık sokaklı lâbirenti andıran eski merkezî mahallelerinde veya semtlerinde yakalanmadan daha uzun bir süre çalışabilmelerini sağlamıştır. Şehir, karmaşık sosyal ve fizik yapısı sebebiyle oluşan şartlar yüzünden, bu insanların başka ülkelere kaçabilmelerini bile kolaylaştırmıştır.

Bireysel suçların, organize suç örgütlerinin, diğer bir grup olarak anlamlı (expressive), ülke içine yönelik (domestic) veya vasıtalı (instrumental) ve international denen uluslar arası terör örgütlerinin Türkiye’de, özellikle de İstanbul’da ve turistik yörelerimizde yaratmaya çalıştığı ilân edilmemiş savaş korkusu, veya panik korku, inkâr edilmek istense de, küçük çaplı bireysel ve kitlesel korkulara eklenmiş, kolektif bir paranoiya korkuya dönüşerek etkili olmuştur. İstanbul’da 15 ve 20 Kasım 2003 tarihlerinde meydana gelmiş olan dört büyük patlamadan, ölü ve yaralı olmak üzere, yaklaşık bin kişinin etkilenmiş olmasından sonra, insanların davranışlarında en azından bir süre önemli değişiklikler olmuştur. İnsanlar, açık ve kapalı kalabalık yerlerde bulunmak istememişler; mecbur olmadıkça sokağa bile çıkmamışlardır. Ne amaçlanmaktadır? Bu konuda çeşitli senaryolar üretilmiştir. Kimin kime maşalık ettiği; sahnede olanların ardında kimlerin bulunduğu kesin olarak bilinmese de, yüz yıldan fazla bir zamandır Türkiye’nin başına örülmek istenen çorapların müsebbipleri, tek tek veya birlikte bu tür olayların içinde yer almışlardır; en azından alkış tutmak için vardılar. Hükümetlerin gösterdiği zaafı da, bu gibi kimseleri marketleri bombalamaya, iş adamlarını ve polisleri öldürmeye varan ve büyük korkulara sebep olan expressive terör suçları işlemeye heveslendirmekte; bundan, en azından dolaylı bir fayda temin etmeye çalışmaktadırlar.

Ayrıca unutmayalım, bir kültürel kavram olarak Türklüğümüzü zedeledikleri veya yok ettikleri zaman, başka bir ifadeyle, bütünlüğümüzü sağlayacak olan bu kavramı etkisiz hâle getirdikleri ve bizi ekonomik bakımdan yeterince bağımlı kıлып bu açıdan da korkulu günler yaşamamızı sağladıkları zaman amaçlarına daha kolay ulaşacaklardır.

Cumhuriyet Çocuğu ve Çevre Dostu Bir Türk: Manisa Tarzanı

Doc. Dr. Nihat AYCAN

Celal Bayar Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Öğretim Üyesi

Özet

Çalışmada, Manisa Tarzanı olarak tanınan Kerkük Türkleri'nden Ahmeddin Carlak'ın Türkiye'deki Cumhuriyet rejimi ve özellikle çevre ile ilgili örnek tutum ve davranışları değerlendirilmiş; günümüzün çağdaş insanına örnek olacak dürüstlük ve çalışkanlık ilkelerine dayalı hayat tarzı, Manisa Tarzanı örneğinde tanıtılmıştır. Manisa Tarzanı'nın tanıtımına, temel toplum kurumlarından aile, eğitim, ekonomi, din, boş zamanlarını değerlendirme ve siyaset kurumlarıyla ilişkileri ele alınarak başlanmış ve onun bu davranışlarına doğrudan şahit olanların sözleriyle de sürdürülmüştür. Çalışma ile dürüstlük ve çalışkanlık gibi kişilik özelliklerinden sadece ikisine sahip olmakla, Cumhuriyet ve çevre için neler yapılabileceği, nelerin başarılabilceği Manisa Tarzanı örneğinde açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Çevre, Dürüstlük, Çalışmak, Manisa Tarzanı.

Abstract

In this study; model attitudes and behaviours of Ahmeddin Carlak, from Kerkük Turks, concerning Republic of Turkey and specially environment have been explained. It has been presented that his life style dependent on base of honest and work to be model present time Turkish People. Therefore, Tarzan's relations with family, education, economy, religion, evaluation of spare time and politics institutions have been stated with expressions of witness. It has presented to

Turkish People that to have only two characteristics like honest and work make them successful.

Key Words: Republic of Turkey, Environment, honesty, to work, Manisa's Tarzan.

Giriş

Araştırma konumuzu oluşturan 1315 (1899) Bağdat doğumlu Ahmeddin Carlak, Kerkük Türklerinden olmasıyla Ahmet Bedevi, Manisa'da her gün saat 12.00 de, bayram günleri ile Ramazan ayının iftar, sahur saatleri gibi özel günlerin belirli saatlerinde top atarak vakit bildirmesiyle Topçu Hacı, doğa ile özdeşmiş giyim ve hayat tarzı nedeniyle Tarzan, Manisa'da kırk yılı bulan ikametinden dolayı da Manisa Tarzanı olarak anılır.¹ Topluma Manisa Tarzanı ya da sadece Tarzan şeklinde tanıtıldığı ve toplumca da bu şekilde tanındığı için, çalışmada genel anlayış yönündeki adı, Manisa Tarzanı veya kısaca Tarzan olarak kullanılmıştır.

Tarzanın bir kişi olarak sosyal nitelikleri, temel toplum kurumlarıyla ilişki düzeyine göre tanımlanmış; onun sosyal ve fiziki çevreye katkısı ağaçlandırma ile yeşillendirme alanında gösterdiği olağanüstü çabası, bütüncü bakış açısıyla ortaya konulmuştur.

Yöntem

Sosyal bir kişi olarak Tarzan'ın tüm özellikleri, sosyal ve fiziki çevre ile ilgili temel nitelikleri, bütün-parça ilişkisini esas alan bir anlayışta, betimsel yöntemle yapılmıştır. Bu çerçevede Tarzan, her toplumun temel kurumları olan aile, eğitim, ekonomi, din, siyaset ve boş zaman etkinliklerindeki işlevlerine göre ele alınmış; buradan Türkiye'nin Cumhuriyet ilkesine sahiplenmesi ile yeşil bir çevreye katkıda oynadığı rolü değerlendirilmiştir.

Bulgular

Manisa Tarzanı ile ilgili bulgular, iki alt başlıkta belirtilmiştir. Birincisinde, sosyal bir kişi olarak temel nitelikleri incelenmiş; ikincisinde, söz konusu temel niteliklerin Cumhuriyet çocuğundaki rolü ile çevreye katkısı, çevre dostuna dönüşümü açıklanmıştır.

1. Sosyal bir kişi olarak Manisa Tarzanı

Her bireye bir kimlik ve kişilik kazandırarak onu diğer canlılardan ayıran ve sosyal bir kişi niteliğini kazandıran, bireylerin içinde yaşadığı temel toplum grupları ya da kurumları olan aile, eğitim, ekonomi, din, siyaset grup veya kurumları ile boş zaman etkinliklerindeki etkileşim düzeyidir.² Tarzan'ın kimlik ve kişiliği de, söz konusu sosyal birimlerdeki etkileşim düzeyine göre belirleneceğinden;³ onun aile, eğitim, ekonomi, din, siyaset kurumlarının özelliğinde ve boş zaman etkinliklerindeki etkileşim şekli ortaya konulmuştur.

1.1 Tarzan aile özelliği ile incelendiğinde; onun ailesiyle ilgili bilgi, sadece Yörük, Bedevi ailesinin olduğu, Tarzan'ın çok genç yaşta onlardan ayrıldığı, araya savaşlar girdiği, bu savaşlar sırasında Tarzan asker olduğundan, ailesi ile görüşmediğidir. Ayrıca kendisi de nişanlanmaktan öteye gidemediği için, bir aile kuramamıştır. Hayatını, güzel bulduğu kadınlara ya kır çiçeği vererek ya da kapılarının önüne çiçek buketi bırakarak geçirmiştir.⁴ Tarzan'ın hamile Melek Görgün'e "inşallah oğlan olur" dileğinde bulunması, kız olunca da "merak etme arkadan oğlan gelir" şeklindeki sözlerinden,⁵ ataerkil bir aile anlayışında olduğu anlaşılır.

1.2 Tarzan eğitici özelliği ile incelendiğinde; eski ve yeni Türkçe'yi bilen Tarzan, sürekli gazete ve dergi satın almıştır. Ancak kendisine mektuplar gelmesine rağmen, ona ait bir mektuba rastlanmaması, Tarzan'ın eğitim düzeyinin en fazla okur seviyesinde olduğunu belirtir. Bununla birlikte Tarzan, zamanının iyi bir eğitimcisidir. Çeneğin, 1930'lu yılların ortalarında Manisa'ya jeneratörle elektrik geldiğinde, elektrik kablolarıyla oynamak erkeklerde cesaret gösterisi haline dönüşmüştü; bunun somut göstergesi ise "Ben erkek adamım, bana elektrik ne yapabilir ki?" sözleriyle belirtilmiştir. Ancak elektrik çarpması nedeniyle 10-15 kişinin hayatını kaybetmesi, bu konuda önlem alınmasını gerektirmiş; içinde Tarzan'ın da bulunduğu, ikna heyetleri oluşturulmuştur. Elektrik telleriyle sürekli oynadığı için hem kendisi, hem kent için tehlike oluşturan Ali'yi, Tarzan dışında hiç kimse ikna edememiştir. Tarzan da, Ali'yi ikna için Manisa'nın ilk elektrik mühendisi Habip'e götürmüştür. Habip Ali'ye düşük

voltajlı elektrik kablosuna dokundurur. Bu kabloya dokunur dokunmaz yere düşen Ali, olayın ciddiyetini anlamış ve bir daha elektrikle oynamamıştır. Yine yol yapımı için, kent merkezindeki ağaçların sökülerek dikim için başka yere nakilleri sırasında Tarzan: "bu mevsimde sökülen ağaçların tutmayacağını ben de biliyorum, ama olsun, böyle yaparak ağaçları yaşatmak gerektiği konusunda eğitim görüyorlar" sözleri onun eğitimci olduğunun göstergesidir. Tarzan'ın eğitici yanını gösteren bir başka örnek ise, ağaçları budama zamanında Tarzan'a yardımcı işçiler verildiğinde; bu işçilerden bazıları, kuru dallarla birlikte yaş dalları da kesmişlerdir. Durumu fark eden Tarzan, hemen kesilmiş kuru dalları küme haline getirip yakacak yapmaları için işçilere dağıtırken, yaş dal kesenlerin kümelerine taş koyar. İşçiler ertesi günü Tarzan'a taş olayını sorduklarında, Tarzan: "yaş ağaç kesen sizlere bu ceza az bile" şeklinde cevap vermiştir.⁶ Buradan insanların sosyal ve fiziki çevrelerine zarar vermemesi için Tarzan'ın gösterdiği eğitim çabası, somut olarak ortaya çıkmaktadır.

1.3 Tarzan ekonomik özelliği ile incelendiğinde; onun ekonomik düzeyi ile eğitim düzeyinin aynı seviyede, hatta ekonomik düzeyinin eğitim düzeyinden daha alt seviyede olduğu anlaşılmıştır. Çünkü Tarzan, 1927 yılında bahçıvan olarak Manisa Belediyesi'nde işe alındığında, buradan sağladığı sınırlı gelirden zorunlu ihtiyacını karşıladıktan sonrasını yoksullara dağıtmaktadır. Ekonomik harcamada önemli yeri olan giyim, gıda ve kişisel bakım Tarzan için hiçbir zaman sorun oluşturmamıştır. Zaten kıyafet olarak, sadece şort giymekte, onu da terziler ücretsiz dikmektedir. Yemek ihtiyacını, mümkün olduğunca doğadan sağladıklarıyla gidermekte ya da Dede Lokantası'nca ücretsiz karşılanmaktadır. Esnaftan ücretsiz sağladığı sabunla da günde üç kez yıkanarak, vücut temizliğine özen gösteren Tarzan, çıplak vücudunu bitkilerden oluşturduğu özel yağ ile korumakta, saç ve sakalını düzenli taramakta, içki ve sigara gibi keyif verici maddeler kullanmadığından, harcaması da yok denilecek kadar az olmaktadır.⁷

Kısaca Tarzan, ağaçlardan yapılmış, oldukça sade donanımlı, basit bir yatak ve mum gibi zorunlu ihtiyaçlarını bulundurduğu bir kulübede, doğa ile öz-

deş halde yaşamaktadır. Böylece en ekonomik yaşantı şekliyle Tarzan, zamanın topluma tutumlu olmanın örneğini de sergilemiştir. Kısaca maddi servetten çok, insan ve ağaç sevgisi, alçak gönüllülük, çalışkanlık, dürüstlük gibi manevi değerleri öne çıkarmıştır.

1.4 Tarzan inanç özelliği ile incelendiğinde; dinin tapınma ile ilgili ritüellerini yerine getirmediği için, Manisa halkı arasında Tarzan'ın inançsız olduğu şeklinde bir kanı oluşsa da, onun konuşma ve davranışları, söz konusu ön yargıyı ortadan kaldırmaktadır. Örneğin, dağcılık kulübündeki arkadaşlarıyla konuşmasında Tarzan: "*dağların zirvesinde Allah'a daha yakın olduğunu*" söylerken, Anıtkabiri ziyaretinde de, ellerini havaya kaldırarak dua etmiştir.⁸ Bu somut göstergeler onun inançlı, hatta Müslüman olduğunu belirtir. Toplumda belirli bir hareketi başlatabilmenin şartlarından birisi, toplumun değerleriyle inancını paylaşmaktır.⁹ Diğer yandan dinsiz toplumun kansız insana benzeceği, nasıl kansız insan olmaz ise, dinsiz toplumun da olmayacağı gerçeğini iyi bilen Tarzan,¹⁰ toplumun inancını paylaşmakta, sadece dinin şekil biçim şartlarına uymamaktadır.

1.5 Tarzan'ın boş zamanlarını değerlendirme şekli incelendiğinde; tutkulu bir sinema izleyicisi ve Türk Müziği dinleyicisi olan Tarzan'ın, boş zamanlarında ya Manisa'ya gelen bütün filmleri izlediği ya da Türk Müziği sanatçılarını dinlediği bilinir. Müziklerini dinlediği sanatçılara mutlaka kır çiçeklerinden oluşmuş buket verirken, beğenisini de "*sesiniz çeşme suyu kadar güzel*" sözleri ile belirtirken; Tarzan'ın inceliğine karşılık, başta Müzeyyen Senar, Safiye Ayla ve Münir Nurettin Selçuk gibi sanatçılar olmak üzere, pek çok sanatçı onunla ilgilenmiş, fotoğraf çektirmiştir.¹¹ Toplumdaki birçok kişi gibi, sanatçıların da Tarzan'ı kulübesinde ziyaret etmek istemesi, onun sosyal bir kişi olduğunun göstergesidir.

1.6 Tarzan siyaset yanı ile incelendiğinde; onun vatandaş olarak devletle ya da Cumhuriyet rejimi ile ilişkilerini ve çevreyi yeşillendirmede izlediği tutumu açıklamak için, onun siyaset kurumu ile ilişkisini, iki genel kategoride ele almak gerekir. İki farklı açıklamanın birincisinde, Tarzan'ın devletle ilişkisi ortaya konurken; ikincisinde, onun çevre dostu niteliği açıklanmıştır.

A. Devletle, Cumhuriyet Rejimiyle İlişkilerinde Tarzan

Tarzan'ın devlet ya da kamusal alanla ilişkileri, hak ve sorumluklar merkezinde anlam kazanacağı için; dürüst ve sorumlu bir Türk Vatandaşı şeklindeki davranışı ile cumhuriyet ve Atatürk ilkelerini savunma düzeyi, onun devletle ilişkilerini ortaya koyar. Dolayısıyla söz konusu ilişki düzeyini belirleme açıklamaları, dürüst ve sorumlu bir Türk Vatandaşı ile Cumhuriyet çocuğu kriterlerine göre yapılmıştır.

a. Dürüst ve sorumlu bir Türk Vatandaşı olarak Tarzan

Siyaset kişilerin genelde devlette anlamını bulan, kamusal alandaki kurum ya da gruplarla ilişkilerinde ortaya çıkar.¹² Tarzan kamusal alanda bulunan kurum veya gruplarda resmi, mesafeli, kurala dayalı, ölçülü sosyal ilişkilerden önce; samimi, içten kişiler arası ilişkilerde bile, içe dönük bir kişilik yapısı sergilediği için, ne kişiler ne devletle yoğun etkileşime girmiştir.¹³ Ancak her tür ilişkisinde dürüst ve sorumlu bir vatandaş şeklinde davranmaya özen gösteren Tarzan, sadece bu iki temel niteliği ile kişiler arası ilişkilerini geliştirirken, devletle ilişkilerini de belirli düzeyde sürdürmüştür.

Örneğin, Tarzan arkadaşlarıyla Manisa Spil Dağı'na tırmanışlarında, arkadaşlarından bazısının yolda rastladıkları kirazları toplamak istediğinde, Tarzan "*hepsi ilaçlı*" diyerek onlara dokunmalarına nasıl engel olduğu yürüyüş grubundan Hüseyin Özbay tarafından anlatılırken; Çiftehane'deki dağa tırmanışları sırasında rastladıkları elmaların toplanmasını da aynı tutumla engellediği; hatta Bolkar Dağı'na tırmanışlarında buldukları kuzuyu da, yine Tarzan'ın ısrarlı tutumu nedeniyle sahibine geri verdikleri de Haydar Aksakal tarafından anlatılmıştır.¹⁴ Somut örneklerle kısaca belirttiğimiz Tarzan'ın genel ilişkilerindeki bu sorumlu ve dürüst tutumunun kamu ile ilişkilerine yansımaları ise, seçim zamanında askıya çıkarılan seçmen listesindeki adını, listelerin askıya çıktığı ilk günlerde aramaya başlaması, oyunu mutlaka kullanması ve dört buçuk yıl askerlik yapması şeklindedir.

b. Cumhuriyet çocuğu olarak Tarzan

Tarzan'a Kerkük'e neden dönmediği sorulduğunda, tıpkı Atatürk gibi "*Türk yönetimi olmayan yerde yaşayamayacağını*" söylemiş ve "*herkesi sevin*" önerisinde bulunmuştur. Hatırlanacağı üzere Atatürk de Türkiye'de barış içinde yaşamayı ilke edindiğinden, doğum yerini dışarıda bırakan bir coğrafyayı vatan olarak benimsemişti. Atatürk'ün diğer ilkelerini de davranışlarına aynı şekilde yansıtan Tarzan, Cumhuriyet savunuculuğunun somut örneğini birçok olayla vermiştir. Örneğin, Konya'da Mevlana'yı ziyareti sırasında Tarzan'ın üzerinde elbise olmaması nedeniyle, görevli engel olmak istediğinde; Tarzan, görevliye hemen Mevlana'nın giriş kapısında bulunan "*ne olursan ol, yine de gel...*" dizesiyle başlayan sözlerini göstermiştir. Bunun üzerine davranışından utanan görevli, başını önüne eğerek Tarzan'ın Mevlana'yı ziyaret etmesine izin vermiştir.¹⁵ Kısaca Tarzan, kendisini Türk hissettiği gibi, evrensel ilkeleri benimseyip gerçek bir Türk Vatandaşı'nda bulunması gereken davranış örneğini de sergilemiştir.

Tarzan'ın Cumhuriyet çocuğu olduğunun başka göstergeleri ise, kulübesi önündeki direkte Türk Bayrağı'nı daima asılı tutması; Montrö Antlaşması'nı duyunca "*bugün en sevinçli günümüz*" diyerek, arkadaşı Hüseyin Özbay'ı kucaklaması; Atatürk öldüğünde, "*babamız öldü*" diye ağlaması ve bu tarihten itibaren sakal bırakmaya başlaması,¹⁶ onun Cumhuriyet çocuğu olduğunun somut bazı göstergeleridir.

Tarzan'ın Cumhuriyet çocuğu olduğunun başka göstergeleri de vardır. Örneğin, I. Dünya Savaşı sırasında Doğu Birliği'ne gönüllü katılması, müttefiklerin savaşı kaybetmesine çok üzülmesi; hatta Kerkük civarında İran'a ait bölgede yaşayan Şeyh Tahir kabile-sinden Meral ile evlilik hazırlıkları yaparken, Mustafa Kemal'in Anadolu'da Milli Mücadele hareketini başlattığı haberini alınca, evlenme hazırlığından vazgeçip, Milli Mücadelede görev almak için yola çıkmasıdır.¹⁷ Ayrıca Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği başarı nedeniyle kırmızı şeritli madalya ile ödüllendirilen Tarzan'ın, bu madalyasından daima gururla söz etmiş olması, onun Türk Devleti'ne bağlılık düzeyini gösterir.

Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk'ün Manisa'ya ilk geldiği 1925 yılında, Tarzan'ın da Kurtuluş

Savaşı'nda en çok zarar gören kentlerden biri olan Manisa'yı tercih etmesi ve Manisa'daki ağaçlandırma çalışması ile dağ yürüyüşlerini daima ekiple gerçekleştirmesi, acaba bir tesadüf mü, yoksa bilinçli bir seçim mi? Bu sorunun cevabı ayrı bir araştırmanın konusu ise de, şurası bir gerçektir ki; tıpkı Kurtuluş Savaşı'nın olumsuz şartları gibi, yangınla dörtte üçü tamamen verimsizleşmiş bir kenti ağaçla yeşillendirilme çalışmasını başlatan da Tarzan'dır. Kurtuluş Savaşı nasıl zor şartlarda kazanılmışsa, ülke ekolojisini zenginleştirecek yeşillendirme de zor şartlarda kazanılmıydı. Neredeyse diktiği her fidanın hemen tutması, hükümetin ilk imar planını Manisa'da uygulamaya koyması gibi unsurlar Tarzan'ı oldukça umutlandırmış ve çalışmasını ara vermeden sürdürmüştür. Atatürk'ün "*Başarmak için yürüyenler asla yorulmazlar*" özdeyişine uygun olarak¹⁸ Tarzan da Bayram törenlerinin geçişlerinde ya da dağ yürüyüşlerinde, daima en önde olmuş; hatta yaşlılığında bile, en önde yürümekten vazgeçmemiştir.¹⁹ Ayrıca Tarzan'ın "*hayatta yaratıcı olma gücünü dağlarda sezdiğini*" söylemesi ve bu sözünü Türkiye'nin en büyük dağlarından Cilo Dağları, Palandöken Dağı, Ağrı Dağı, Munzur Dağları, Erciyes Dağı ile Torosların zirvelerine çıkarak doğrulama kararlılığı kadar; bu dağların zirvesine çıktığında, eline Türk Bayrağı'nı alıp İstiklal Marşı'nı hem söylemiş, hem de söylemiş olması da, onun Türklük ve Milliyetçiliği'nin düzeyini gösterir. Örneğin, ekibiyle Ağrı Dağı zirvesine çıkan Tarzan, orada Alman dağcılarla karşılaştığında; İstiklal Marşı'nı onlarla birlikte söylemiştir.²⁰ Bu ve benzer tür milliyetçi hareketleriyle Tarzan, Manisa bölge sporuna da hizmet etmiş kişi olarak anılır.²¹

Gazilerle birlikte resmi geçişe katılan ve onlara sık sık "*sırayı bozmayın*" önerisinde bulunan Tarzan'ın, bu sırada çok heyecanlı olduğunun da gözlenmiş olması, gerçek bir Kuvay-ı Milliyetçi olarak anılmasına yol açmıştır.²²

Cumhuriyet çocuğu olarak Tarzan, Atatürk ya da İsmet İnönü'nün Manisa'ya her gelişlerinde daima onların yanında yer almış; Atatürk'ün ölümü sonrası Anıtkabiri ziyaret etmiş, lahite Manisa'dan getirdiği kır çiçeklerini koymuş ve ellerini havaya kaldırarak dua etmiştir. Nihayet Sovyet Türkolog Anatoli Yaşar

Aksoy'la sohbetinde, Tarzan'ın Türk Kültürü'ne katkısını, "siz Egeliler kültürünüzü aslında, İzmir 'de bir köşe yazarına, Bergama'da bir köy öğretmenine, Bodrumda bir turist rehberine, Manisa'da bir bahçivana borçlusunuz" sözleriyle somut şekilde belirtmiştir.²³

B. Çevre dostu olarak Manisa Tarzanı

Çevre dostu bir Türk olarak kendisini Manisa'nın ağaçlandırılmasına adanmış Tarzan, kişisel çabalarıyla gerçekleştirdiği ağaçlandırma çalışmasına, 1930'ların Manisa Belediye Başkanı Avni Gemicioğlu'nun ağaçlandırma için 1.478 lira ayırmasıyla hız vermiş; daha ilk yıl, beş binden fazla ağaç dikimini gerçekleştirmiştir. Devam eden yıllarda II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması nedeniyle, Belediye ağaç dikimi için Tarzan'a maddi destek sağlamasa da o, ağaç dikme ve bakım sanatını öz veriyle icra etmiştir. 1950'li yılların Manisa Belediye Başkanı Mehmet Sarımsakçı'nın desteği ile Tarzan'ın önderliğinde ağaç dikim ve bakım çalışmaları tekrar hız kazanmış ve Manisa'ya park ve bahçe yapımı devam etmiştir. Bugünkü Muradiye Camisi'nin batısındaki park, o günlerde oluşturulmuştur.²⁴

Ağaç dikiminin çok kolay, bakımının ise çok zor olduğunu iyi bilen ve bunu dostlarına söyleyen Tarzan; onları ancak çocuk gibi sevmekle bakımlarının mümkün olacağına inanmakta ve insanların bırakacağı en önemli mirasın, iyi bakılırsa 500 yıl yaşayan ağaç olduğunu belirtmiştir.²⁵ Tarzan'ın ağaç sevgisini bilen Dağcılık Federasyonu Başkanı Asım Kurt, Tarzan'dan Ankara'yı da yeşillendirmesini istediğinde, Tarzan: "Manisa'da binlerce evladım var, onlardan ayrılamam" diyerek; sadece dikim değil, bakımın da önemli olduğunu vurgulamış ve bu söylediklerini ağaç dikim ve bakımı için yerel bütün imkanları kullanarak göstermiştir. Örneğin, sulamayı, Belediye İtfaiyesi'nin aracına mazot koyarak yaparken; dikim ve bakımı, mahkumlardan yararlanarak gerçekleştirmiştir.²⁶

Kısaca Manisa'nın ağaç ve yeşilliği ile özdeşleşen Tarzan, Türkiye'deki dağların zirvelerine tırmanmayı tamamlayıp Manisa'ya döndüğünde, kesilmiş ağaçları görünce; "yokluğundan yararlanıp ulu çamları kesmişler, evlatlarını kaybetmiş baba gibiyim, göğsüme hançer saplantıyor, dayanamıyorum" diyerek ağlamış ve kalp spazmı geçirerek hastaneye

kaldırılmıştır. Dağların zirvelerine tırmanırken de zaman zaman baygınlık geçiren, ancak doktor önerisini sürekli kabul etmeyen Tarzan'ın durumu bu kez ciddidir. Buna rağmen Tarzan, bahçesi ağaçlık, yeşillik olan Manisa Moris Şinasi Hastanesi'ne yatmaya güçlükle ikna edilmiştir. Aşırı efor nedeniyle kalp büyümesine bağlı yetmezlik teşhisi konulan Tarzan'a, kendisini daha az yorması önerilse de, o tam iyileşmeden hastaneden çıktığı gibi; kent merkezindeki park içerisine hazırlanmış yeni kulübesi yerine, Spil Dağı eteklerindeki ilk kulübesine yerleşerek, işine kaldığı yerden devam etmiştir. Tekrar rahatsızlanması nedeniyle hastaneye kaldırılması gerektiğinde, Tarzan: "pil bitti" diyerek gitmek istememiştir. Sağlık şartları bakımından hastaneye kaldırıldığında, 31 Mayıs 1963 günü vefat etmiştir.²⁷ Kısaca Tarzan hastalandığında, Atatürk gibi ölüme meydan okurcasına, sarı zeybek oynamamıştır; ama tıpkı onun gibi daha yapacak çok işi olduğuna inanmış, son anına kadar hastalığını kabul etmemiş, kenti ağaçlandırma ve yeşillendirmeye devam etmiştir.

Manisa kadar, Türk Toplumuna, hatta insanlığa mal olmuş kişi olarak, Tarzan'ın cenazesi devlet töreniyle kaldırılmış; Belediye Başkanlığı ile Valilik görevlerini birlikte yürüten, ağaç kesimi nedeniyle Tarzan ile karşı karşıya gelen Niyazi Araz, mezarı başında, onun kişilik ve çevre çalışmalarını övücü bir konuşma yapmıştır. Bu tarihten itibaren Tarzan, belleklerde bıraktığı iz ile Manisalıların anılarında ve kalplerinde yaşamaya devam etmiştir. Örneğin, Tarzan'ın "evliya", "şıh" ya da "oğlan doğumu yaptıran kişi" olduğu söylentileri, daha onun sağlığında kulaktan kulağa yayılmış; onunla resim çektirmenin uğur getireceğine inanan başta sanatçılar, siyasetçiler, üst yöneticiler olmak üzere birçok kişi, Tarzan'la birlikte resim çektirmiştir.²⁸ Günümüzde ise 1950, hatta 1960'lı yılları hatırlayan her Manisalıının Tarzan ile ilgili anlatacağı bir anı mutlaka vardır.

Sonuç

Manisa'nın yeşillik ile parklara kavuşmasında, Tarzan'ın olağanüstü çabası ve katkısı vardır. Onun zamanında oluşturulan park bahçelerin günümüze kadar gelmesi, daha o zamanlarda bunların etrafı çevrile-

rek koruma altına alınmasıdır. Örneğin, bugünkü Fatih Parkı, Tarzan zamanında Çamlık Parkı olarak oluşturulmuş; etrafı çevrilerek koruma altına alınmasıyla da günümüze kadar gelmiştir.²⁹

Anlaşılabileceği gibi Tarzan, Türk halk kahramanlarından Köroğlu'nun dürüstlüğü ve mertliğini, Yunus Emre ve Mevlana'nın alçak gönüllüğü ile hoşgörüsünü kişilik potasında eritmeyi başarmış bir halk insanıdır. Bu nedenle Tarzan, Manisa ve Türk Halkı'na mal olmuş, kent merkezine heykelleri yapılmış,³⁰ yaşamı filme çekilmiş³¹ ve unutulmayan efsanelerden sayılmıştır.³² Tarzan'ın önemli bir yanı da, Atatürk ilkelelerine sahip çıkmadaki kararlığı ile Cumhuriyet çocuğu olduğunu göstermesidir.

Günümüzde Tarzan, Manisa kenti ve halkıyla özdeşmiş, başta sportif etkinlikler olmak üzere, tüm etkinlikler onun adıyla anılır olmuş; hatta ağaçlarla parkların dışında, eğitim kurumları da onun adını almış, sporculara onun adıyla hitap edilmiş³³ ve Manisa dışındaki Manisalılar kimliklerini onunla bulmuşlardır. Örneğin, Amerika'da ki Tarzan, Kemer'de ki Tarzan, Ege Üniversiteli Tarzanlar gibi.³⁴

Sonuç olarak, ülkemiz ve dünya insanının dikatini Atatürk ilkeleri ile sürdürülebilir kalkınma ve çevre merkezli bir teknolojiye çekmek³⁵ ya da doğayı tüketmeden kullanmak³⁶ istiyorsak yapılacak iş, Tarzan değerleriyle yeşil bir çevre anlayışını veya yeşil saygısının evrensel kurallarını bireylere benimsetmektir. Bunu kişilere kazandırmanın kısa, pratik yolu, ulusal ve uluslar arası çevre günlerinde insan, çevre, toplum üçgeninde Tarzan'ı da anmak; onu topluma tanıtmak ve halka, onun gözüyle dünyaya bakma bilinci kazandırmaktır.

KAYNAKÇA

AKSAKAL, Bedriye (1993), *Yeşilin Atası Manisa Tarzanı*, Manisa: Emek Matbaacılık.

ATATÜRK, Kemal (1997), *Nutuk*, Bugünkü dille yayına hazırlayan: Z. Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

AVAN, Hakkı (2001), "Sevgi Adamı" *Manisa Mektupları*, Manisa: CBÜ Yüksek Öğrenim Vakfı Yayını, 163-165.

AYCAN, Nihat (2002), *Sağlık Sosyolojisi*, Manisa CBÜ Yüksek Öğrenim Vakfı Yayını, Manisa.

ÇAM, Dilara (Hazırlayan) (2004), "Ege'nin Cesur Yüreklere", <http://www.yeniasir.com.tr/a/dizi/ege/eg04.htm>

DAYIOĞLU, Ertuğrul (1982), "Manisa Tarzanı (Ahmet Bedevi)", *Manisa*, 1 (2): 32-39.

"Gerçek Bir Kuvay-ı Milliyetçi Manisa Tarzanı", *Yeni Asır*, 08.09.1989.

GIDDENS, Antony (2003), *Sosyoloji*, Yayına Hazırlayanlar: H. Özel - C. Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara.

"Günün Filimleri", *Milliyet*, 01.03.2000.

GÖKÇE, Birsen (1996), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Savaş Yayınevi, Ankara.

GÜVENÇ, Bozkurt (1977), *Türk Kimliği*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

KALELIOĞLU, Uğur - ÖZKAN, Noyan (2000), *Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri*, İzmir Barosu Yayınları.

KARAÖZ, Sadık (Hazırlayan) (1977), *Manisa Belediyesi (Tarihçe, Belediye Başkanları, Çalışmaları)*, Manisa: Emek Matbaası.

KIŞLALIOĞLU, Mine - BERKES, Fikret (1995), *Çevre ve Ekoloji*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

"Manisa Bölge Sporunda 50 Yıl", (1998) *Cumhuriyetin 75. Yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Manisa*, TC. Manisa Valiliği.

"Manisa Vestel Spor Taraftar Hattı", *Yeni Asır*, 12.02.2002.

"Manisa Tarzanı", <http://www.manisa.iwarp.com/tarzan.htm>

"Manisa Tarzanı", <http://www.manisalife.com/manisa/manisa.htm>

- “Manisa Tarzanı”,
<http://www.mgk.2001.8k.com/tarzan.htm>
- “Manisa Tarzanı”, <http://www.sozluk.sourtime.org>
- “Manisa Tarzanı Ahmet Carlak”,
<http://www.manisa.saglik.gov.tr/kultur.htm>
- ÖZBAYIR, M. Hakkı, (2000), “2 Metrelik Tarzan”,
Hürriyet Ege, 23.02.2000.
- ÖZKALP, Enver - KIREL, Çiğdem (2001), **Örgütsel Davranış**, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını Eskişehir.
- “87 Yıllık Film Şeridi”, **Yeni Şafak**, 17.11.2001.
- TOPAN, Mehmet (1979), “Manisa Tarzanı”, **Manisa'nın Sesi Mesir**, 1 (1): 42.
- ”Unutulmayan Efsaneler”,
<http://www.sporgazetesi.com/dagcilik/unut.html>
- VERGİN, Nur (2003), **Siyasetin Sosyolojisi**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- YEĞİNOBALI, Nihal (2000), “Manisa Tarzanı”, **Manisa 2000**, TC Manisa Vilayeti Yayını, 173-175.
- NOTLAR**
- ¹ Avan, Hakkı (2001), “*Sevgi Adamı*” Manisa Mektupları, **Manisa: CBÜ Yüksek Öğrenim Vakfı Yayını**, 163; Dayıoğlu, Ertuğrul (1982), “**Manisa Tarzanı (Ahmet Bedevi)**”, **Manisa**, 1 (2): 32; Aksakal, Bedriye (1993), Yeşilin Atası Manisa Tarzanı, **Manisa: Emek Matbaacılık 21**; Topan, Mehmet (1979), “**Manisa Tarzanı**”, **Manisa'nın Sesi Mesir**, 1 (1): 42; Çam, Dilara (Hazırlayan) (2004), “**Ege'nin Cesur Yürekleri**”, <http://www.yeniasir.com.tr/a/dizi/ege/ege04.htm>.
- ² Giddens, Antony (2000), **Sosyoloji**, Yayına Hazırlayanlar: H.Özel-C.Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara, 25; Özkalp, Enver - Kirel, Çiğdem (2001), **Örgütsel Davranış**, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını Eskişehir, 84; Aycan, Nihat (2002), **Sağlık Sosyolojisi**, Manisa CBÜ Yüksek Öğrenim Vakfı Yayını, Manisa, 205.
- ³ Gökçe, Birsen (1996), **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**. Savaş Yayınevi, Ankara, 271; GÜVENÇ. Bozkurt (1977). **Türk Kimliği**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 5.
- ⁴ Özbayır, M.Hakkı., (2000), “2 Metrelik Tarzan”, **Hürriyet Ege**, 23.02.2000
- ⁵ Aksakal, a. g. e., S. 66; Dayıoğlu, a. g. e., S. 39.
- ⁶ Aksakal, a. g. e., S. 21.
- ⁷ Aksakal, a. g. e., s. 16; Avan, s. 164; Dayıoğlu, a. g. e., s. 35; Topan, a. g. e., s. 42.
- ⁸ Aksakal, a. g. e., s. 80.
- ⁹ Özkalp-Kirel, a. g. e., s. 120; Gökçe, 10.
- ¹⁰ Aycan, a. g. e., s. 208.
- ¹¹ Aksakal, a. g. e., s. 71.
- ¹² Vergin, Nur (2003) **Siyasetin Sosyolojisi**, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 10.
- ¹³ Avan, a. g. e., s.164.
- ¹⁴ Aksakal, a. g. e., s. 49.
- ¹⁵ Aksakal, a. g. e., s. 104.
- ¹⁶ Aksakal, a. g. e., s. 48; Yeğınobalı, Nihal (2000), “*Manisa Tarzanı*”, **Manisa 2000**, TC. Manisa Vilayeti Yayını, s. 175.
- ¹⁷ Aksakal, a. g. e., s. 35; Avan, a. g. e., s. 163; Dayıoğlu, 33.
- ¹⁸ Atatürk, Kemal (1997), **Nutuk**, Bugünkü dille yayına hazırlayan: Z. Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s. 10.
- ¹⁹ Aksakal, a. g. e., s. 108; Avan, a. g. e., s. 165.
- ²⁰ Aksakal, a. g. e., s. 142.
- ²¹ **Manisa Bölge Sporunda 50 Yıl**, (1988) **Cumhuriyetin 75. Yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Manisa**, TC Manisa Valiliği.
- ²² **Gerçek Bir Kuvay-ı Milliyetçi Manisa Tarzanı**, **Yeni Asır**, 08. 09. 1989.

- ²³ Aksakal, a. g. e., s. 23.
- ²⁴ Avan, a. g. e., s. 165; Karaöz, Sadık (Hazırlayan) (1977), **Manisa Belediyesi (Tarihçe, Belediye Başkanları, Çalışmaları)**, Manisa: Emek Matbaası, s. 63.
- ²⁵ Aksakal, a. g. e., s. 85.
- ²⁶ Aksakal, a. g. e., s. 33.
- ²⁷ Aksakal, a. g. e., s. 167; Avan, a. g. e., s. 165.
- ²⁸ Aksakal, a. g. e., s. 54.
- ²⁹ Karaöz, a. g. e., s. 65.
- ³⁰ Aksakal, a. g. e., s. 146; Özbayır, a. g. e., "2 Metrelik Tarzan", **Hürriyet Ege**, 23.02.2000.
- ³¹ Günün Filimleri, **Milliyet**, 01.03.2000.; 87 Yıllık Film Şeridi, **Yeni Şafak**, 17.11.2001.
- ³² **Unutulmayan Efsaneler**, <http://www.sporgazetesi.com/dagcilik/unut.html>.
- ³³ "Manisa Vestel Spor Taraftar Hattı", **Yeni Asır**, 12.02.2002.
- ³⁴ **Manisa Tarzanı**, <http://www.manisa.iwarp.com/tarzan.htm>; **Manisa Tarzanı**, <http://www.manisalife.com/manisa/manisa.htm>; **Manisa Tarzanı**, <http://www.mgk.2001.8k.com/tarzan.htm>; **Manisa Tarzanı** <http://sozluk.sourtime.org>; **Manisa Tarzanı Ahmet Carlak**, <http://www.manisa.saglik.gov.tr/kultur.htm>.
- ³⁵ Kalelioğlu, Uğur - Özkan, Noyan (2000), **Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri**, İzmir Barosu Yayınları.
- ³⁶ Kışlalıoğlu, Mine - Berkes, Fikret (1995), **Çevre ve Ekoloji**, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 215.

30 Ağustos Zafer Bayramı

Kutlu Olsun

Tüm Şehitlerimizi Saygıyla

Anıyoruz

Bilge Yayın Kurulu

Yakın Tarihimize Işık Tutan Romanlarımızdan Panorama

Canan M. İSASIR

Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

Özet

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Panorama adlı eserinde Ankara'da yaşanan siyasi ve sosyal değişimi, yarattığı kahramanlarla okurun gözleri önüne serer.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Milli Mücadele döneminde oluşturulan birlik ve bütünlüğün, cumhuriyetin ilanından sonra sürdürülemediğini, kişilerin bireysel çıkarlarını ön planda tuttuklarını, bunun yanında Atatürk'ü ve ilkelerini anlamadan cumhuriyetçi gibi görünmeye çalıştıklarını anlatmaktadır. Ortaya koyduğu kahramanlar, dönemin önemli politikacı, işadamı ve molla tipleridir. Yazar, hem ortaya koyduğu tipler hem de anlattıklarıyla döneme bir ayna tutmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Cumhuriyet, Milli Mücadele, İnkılâp.

Abstract

In his book Panorama, Yakup Kadri Karaosmanoğlu shows the reader the political and social changes experienced in Ankara by the help of the characters he creates.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu tells that the unity and integrity formed up in the National Struggle period could not be perpetuated after the declaration of republic, the individuals considered their personal interests as the most important thing and they pretend to be republicans without understanding Atatürk and

his principles. The characters he created are the politicians of that period, businessmen and mullahs. The author holds a mirror to the era by the help of the characters he created and the things he told.

Keywords: Republic, National Struggle, Revolution

Çok zaman edebiyat eseri muharririnin gözüyle dönemi yansıtır. Muharrir bunu bir tarihçi nesnellığıyle değil, sanatçı muhayyilesi ile yapmayı tercih eder. Edebi eserin sunduğu yeni bir yaratımdır, okuyucuyu hayal gücüyle, yazarın bakış açısını birleştirmeye iter. Böylece okur olayları bilimsel boyutuyla olduğu kadar psikolojik ve estetik boyutuyla da idrak etme şansını yakalar. Sosyal olaylara eserlerinde yer veren yazarlarımızdan biri de Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Yazar, bunu kronolojik bir sıra altında yapmayı tercih etmiş, Tanzimat devrinden Cumhuriyet devrine kadar toplumun yaşamış olduğu sosyal, kültürel değişmeye eserlerinde yer vermiştir. **Panorama**'da bu iki bölümde verilmiştir; birinci kısımda Cumhuriyet'in beraberinde getirdiği inkılâplar, halkın ve politikacıların bakışı, ardından uyum süreci, ikinci kısımda Atatürk'ün ölümü ve ölümünün ardından toplumda çıkan karışıklıklar anlatılır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Panorama**'da toplumsal ve siyasi bir eleştiri yapar. Kimi zaman kahramanlarının ağzından, kimi zaman da doğrudan doğruya duygu ve düşüncelerini belirtir. Kurtuluş Savaşı'yla ülke genelinde ateşlenen inancın, heyecanın savaş sahasında yerini umutsuzluğa ve tükenişe bırakmasını, bireysel çıkarların toplumsal faydanın önüne geçmesini, Atatürk ilke ve inkılâplarının yanlış anlaşılmasını hatta anlaşılmasını ve inkılâpların göstermelik bir şekilde uygulamaya konmasını anlatır. Burada değişen sadece fikirler ve inançlar değildir, Ankara'nın mimari yapısı, ülkenin ekonomik koşulları, yaşam şekli de değişmiştir. Bu değişim ve bu değişimin beraberinde getirdikleri okuyucunun gözleri önüne serilir. Kitabın kahramanları, o dönem Türkiye'sinin aynaya yansıyan yüzü gibidir, her kesimden insan görmeniz mümkündür. İşlediği konu gibi yazarın kullandığı teknik de yenidir; yazar, belli bir şahıs kadrosunun etrafında teşekkül eden bir olayı belli bir zaman ve mekân içinde vermek yerine

eserinde oldukça kalabalık bir şahıs kadrosunun etrafında gerçekleşen, birbirinden farklı ama birbiriyle bağlantılı olayları, değişik mekânlarda vermeyi tercih eder. Birinci kısım dokuz bölümden, ikinci kısım yedi bölümden oluşur. Bu bölümlerde her konu kendi içinde başlar ama kendi başına, bağımsız bir şekilde devam edemez. Yazar bölümler arasında adeta organik bağlar kurar, kahramanları farklı sebeplerle hiç beklenmedik anlarda birleştirir. Bunu yaparken hem okuyucunun merakını yüksek seviyede tutmayı; hem de olay halkalarını birbirine uygun biçimde bağlamayı başarır. Bu da Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun bir edebiyatçı olarak gücünü ortaya koyar.

Panorama'da her kesimden insanı görmek mümkün dedik ama kısaca grupta yapmamız gerekirse; siyasetçiler, bürokratlar, esnaf ve sıradan insanlar olarak gruplayabiliriz.

Neşet Sabit, hırsları ile idealleri arasında sıkışık kalmış bir mebustur, kendisi bile nasıl böyle çıkarıcı, silik bir kişi olduğuna zaman zaman inanamaz. Kendisiyle yaptığı iç hesaplaşmada bize şunları açıklar:

"Neşet Sabit, tıpkı eski arkadaşı Halil Ramiz gibi girintisiz çıkıntısız, yekpare bir insandı. Kanaatlerine aykırı bulduğu fikirlere, hareketlere karşı mücadeleye atılmaktan tıpkı onun gibi gözünü esirgemezdi. Nasıl oldu da, bu hale girdi? Doğrusu buna kendisi de şaşıyordu. Nitekim, şu içki ve yemek masasının başındaki sabır ve tahammülü, hatta – neden itiraf etmesin? – bu korkak, bu sinmiş adam durumu onun yüreğini, kendi haline şaşmadan daha acı bir hisle burkmaya başlamıştı. Neşet Sabit, şu anda kelimenin bütün manasıyla, kendi kendinden utanıyordu" (s. 143-144).

Halil Ramiz, adeta Neşet Sabit'in sinmişliğine, sofu milletvekilleri Sakıp, Rasim ve Faik Bey'in riyakârlıklarına karşılık çizilmiş bir tiptir. Yazar sözünü Halil Ramiz'e emanet etmiştir. Sanki okur Halil Ramiz'in konuşmalarında biraz Yakup Kadri'yi bulur. Halil Ramiz, cumhuriyete ve onun inkılâplarına gönülden inanmıştır ama gün geçtikçe bu inancını yitirmeye başlamış, özellikle uğradığı haksızlıklarla gelecek için ümitsizliğe kapılmaktan kendini alamamıştır. Halil Ramiz'i en çok endişelendiren, inkılâpların tam anlaşılması ve cumhuriyete sahip çıkmaya kalkışan ki-

şilerin samimiyetsizliğidir. Halil Ramiz'in görüşlerini şu bölümlerden anlıyoruz:

"Şu beton binalar, şu parterler, şu fıskiyeli havuzlar, şu tunçtan Atatürk büstü, bu koca çınarın yanında ne kadar uydurma, ne kadar derme çatma, ne kadar iğreti ve fani gözüküyor! Sanki bu şeyler bezden ve mukavvadan birer tiyatro dekorudur. Oyun bittikten sonra, sanki bir el bunları birer birer yerlerinden söküp çıkaracak, derleyip toplayarak bir kenara yığacak. Yüzyıllık koca çınarın o saati bekleyen bir hali var. Boğum boğum gövdesi denebilir ki böyle bir bekleyişin sabırsızlığıyla kıvranıp duruyor." (s. 60).

Halil Ramiz, yeni yönetimin tam oturtulmamış yapısını görmektedir. Çınar burada geçmişin ve saltanat yönetiminin sembolüdür; bir tiyatro sahnesi gibi iğreti duran cumhuriyet rejimi, güvenilir olmayan kişilerin elindedir. Bu konuda bazı milletvekilleri hakkındaki görüşünü şöyle belirtir:

"Boşuna kendimizi aldatıp durmayalım; biz tepeden inme bir inkılâbın köksüz öncüleriyiz ve sayımız o kadar azdır ki, her an milyonların içinde kaybolup gitmek tehlikesine maruz kalabiliriz. Yazık ki aramızda böyle bir tehlikeyi önlemek için muhtaç olduğumuz birlikten eser yok." (s. 57).

Ardından ikinci bölümde inkılâpların neden tam anlamıyla oturtulamadığını açıklar:

"Halil Ramiz, oturduğu yerden adeta utana utana Atatürk'ün büstüne baktı. Yüreğine ağır bir hüznün çökmüştü: "Büyük ve heybetli eserini ne hale soktuğumuzu görüyor musun?" dedi. Halil Ramiz, gerçi, bu eserin tamam olduğuna hiçbir zaman inanmamıştı. Onu, daima, tepesi aşağıda, gövdesi havada bir ehrama benzetmişti. Nice zamandır, hatta O'nun sağlığında bile, bu asırlık ağacın altına her gelip oturduğunda kendisine rastgele ve iğreti olarak ortaya bırakılmış bir salon eşyası hissini veren bu büst ise şimdi en hafif bir temasla kırılıp dökülverecek narin bir tablo gibi görünüyordu." (s. 524-525).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*'da olaylara sadece bir kahramanın penceresinden bakmak yerine; diğer kahramanlarını da aynı konu üzerinde konuşturarak değişik kesimlerin görüşlerini okuyucu-

ya vermeyi planlar. *Panorama*, içeriğindeki çeşitlilik nedeniyle belli bir çevrenin değil; genel olarak ülkenin yaşadıklarına ışık tutan, geniş muhtevalı bir eserdir. Örneğin Halil Ramiz'in, bir siyasetçi olarak karşılaştığı sorunları felsefe öğretmeni Ahmet Nazmi ile Dış Ticaret Ofisi Müdürü Cahid Halid'in birbirlerine yazdıkları mektuplarda da görebiliriz. Ahmet Nazmi mektuplarının birinde inkılâpların neden istenildiği gibi olmadığını açıklar:

"Yıllar yılıdır geceli gündüzlü haykırıp durduğumuz inkılâp kelimesinin daha (i) harfi bile buraya aksetmemiştir. Kabahat kimde? Bu halkta mı? Hayır, bin kere hayır; kabahat, bir inkılâbın plansız, teşkilatsız ve tekniksiz yapılabileceği hayaline kapılanlardadır." (s. 103).

"Müfettiş Bey, bana inkılâbın tamamlandığını söylemişti. Bu söz şekli ve özü bozularak ifade edilmiş bir gerçektir. Evet, bugün bence de inkılâp devri kapanmıştır. Inkılâp donmuş, taş kesilmiştir. O, daha buluğa ermeden, daha ilk adımında ihtiyarlamış; Arterio-Skleros illetine tutulmuş, daha doğrusu bir nevi çocuk felcine uğramıştır. Her şeyden önce, bu halin sebeplerini araştırmak, bu derde deva bulmak lazım geliyor. Kendinden geçmiş şeyda (divane-şaşkın) bir kabile halinde, emsalsiz bir önderin arkasından Milli Mücadele'nin sarp dağlarını aştıktan sonra, aynı şevk, aynı aşk ile güzel, zengin ve ileri bir ülkenin fethine çıkmıştık. Ölümle dirim arasında geçen bütün yılların yorgunluklarını unutmuş, hızını hiç kaybetmeyen bir hamleyle tıpkı Darülfünun'dan çıktığımız günlerin ertesi -kimimiz geceleyin Üsküdar sınırlarını aşarak, kimimiz kötü bir tekne içinde Karadeniz'in dalgalarını yarıp geçerek, kâh yaya, kâh eşek ve katır sırtında küme küme Anadolu'ya gittiğimiz devirdeki gibi bu yola da, bağrımız yalnız ümit, yalnız idealle dolu, revan olmuştuk. Güzel, zengin ve ileri bir ülke... Onu, Anadolu denen bu çorak toprakları, bu kül ve kireç yığınları içinden, geceyi gündüze katarak dışlarımızla, turnaklarımızla söküp çıkaracaktık. Önder, ikide bir ardına bakıp bu işin düşmanı denize dökmekten daha zor olduğunu, fakat mutlaka bunun da üstesinden geleceğimizi söylüyordu. Ben içimden, "Üzülme; sen yalnız yürü!" diyordum. Ve milli Mücadele destanının nice sahneleri aklıma geliyordu; Ecevit Dağı'nın yo-

kuşlarını tırmanırken, mermi yüklü kağnıları güden çatlak tabanlı Anadolu kadınlarının arasında gördüğüm yükse ökçeli iskarpinlerini eline alıp yürüyen ipek çoraplı nazenin İstanbul kızları; han odalarının tuğla döşemeleri üstünde askere çağrılmış köy delikanlılarıyla sırt sırta, koyun koyuna kıvrılıp yatarken rastladığım şehirli aydın gençler, o zaman gülümser yüzlerini, yılların ötesinden tekrar bana doğru çeviriyor: 'Biz yine hep birlikte buradayız, yine O'nun arkasından aynı ümit, aynı cüret, aynı şevkle yürümekteyiz!... İleri, zengin ve güzel vatan yolunda...' diyor gibiydiler.

Lakin birdenbire ne oldu bilmem, son yıllarda artık bu yüzleri hiç göremez, bu sesleri hiç işitmez oldum. Kendimi hep olduğu yerde tepinen, nereye gideceğini bilmez başıboş kalabalığın içinde buluyorum." (s. 119-120).

Yakup Kadri, Ahmet Nazmi aracılığıyla Milli Mücadele dönemindeki kollektif ruhu hatırlatırken bir taraftan da bu ruhu yavaş yavaş kaybeden toplumu gören aydının içine düştüğü boşluğu ifade eder. Yazar, Ahmet Nazmi'nin umutsuzluğuna alternatif olarak Cahid Halid'i çıkarır okuyucusunun karşısına, böylece sorunları ortaya koyduğu kadar ne yapılması gerektiğini de belirtmekten kaçınmaz. Cahid Halid'in şu düşünceleri, adeta yazarın okura ve tüm aydınlara verdiği direktif niteliğindedir:

"Nice çetin zorluklarla, tıpkı bir harp meydanında gibi savaşacaksın, boğuşacaksın. Dişinle, turnağınla didişeceksin. Bazen ölesiye yaralanacaksın. Fakat bir an umutsuzluğa düşmeden, bir kere 'Ufff!' demeden kavgana devam edeceksin. Yoksa, Türkiye'nin yüz elli yıldan beri dördüncü ve sonuncu olarak giriştiği bu kurtuluş ve kalkınma hamlesi de kendisiyle beraber tarihin uçurumuna yuvarlanıp gider.

Dava senin ya da benim, Ali'nin, Veli'nin mutluluğu, rahatı, refahı değil, dava bir makâs olaylar selinin durduruluşu, bir büyük eserin yaradılışı davasıdır. Sen ve ben bu dev işin binlerce adsız ırgatları arasında yer alıp çalışmaya rıza gösterdiğimiz gün, bu memleketin selamet saati çalmış olacaktır." (s. 112-113).

Bazı Zabıta Vakaları isimli bölümde karşımıza çıkan şahıslar, günlük hayatın içinde karşılaşabileceğimiz sıradan yüzlerdir. Yakup Kadri'nin, ülkenin

genel durumunu anlatan olaylar yanında, sıradan olaylara yer vermesinin altında yatan sebep, her kesimden insanı eserinde yansıtarak, ülkenin içinde bulunduğu durumu her kesime göre bitin çıplaklığı ile ortaya koyma gayretinden ileri gelir. Bu bölümde yer alan Pertev ve Ziver, sokakta yaşamak zorunda olan kimsesiz çocuklardır, yazarın burada dikkati çektiği nokta devleti temsil eden Komiser Hamdi Bey'in çocukları küçük bir hırsızlık vak'ası yüzünden nezarethaneye atmasıdır. Çocukları topluma kazandırmak yerine cezalandırmayı tercih eden Komiser Hamdi Bey'in karşısına Pertev bir suçlu olarak kitabın ilerleyen kısımlarında çıkar.

Osman Nuri Bey, Nuri Paşa'nın oğludur. Yeni yönetimle Osmanlı Devleti zamanından babasının tüm vergi borçlarını ödemek zorunda kalır, bu kötü duruma bir de işten çıkarmalar eklenince iyice bunalar. Sonunda bir gün dayanamayıp intihar eder. Oğlu Fuat her ne kadar babasının başına gelenlere üzülse de Cumhuriyet'e ve Atatürk'ün inkılablarına olan inancın yitirmez, olayları bireysel bir duygusallıkla değil; ülke çıkarlarını göz önünde bulundurarak realist bir mantıkla inceler.

Panorama'nın genel yapısına bakıldığında birinci grupta Cumhuriyet'e ve inkılablara inanmış, ama gerçeklerle zorluklar karşısında bocalayan aydını, ikinci grupta Cumhuriyet'e ve inkılablara inanmayan, kendi çıkarları için sistemin bir parçası olmaya çalışan siyasetçi ve işadamlarını, üçüncü grupta ise bütün bunlara inanmayan ve rejimi yıkmak için elinden geleni, yapmaktan çekinmeyen molla sınıfını görüyoruz.

Tahincızade Hacı Emin Efendi, şapka inkılabının kabulüyle kendini eve kapatan bir molladır. Bağnaz din anlayışına karşın, akıllı ve sinsî bir kişiliği olan Tahincızade Hacı Emin Efendi yeni sistemde ön saflarda yerini alması için oğlu Tahir Bey'i kullanır, bütün işlerini onun aracılığıyla evinden idare eder.

Romanın birinci kısmında genelde ülke içindeki mevcut sıkıntılara yer verilirken; ikinci kısımda dünyada meydana gelen gelişmelere ve bunların Türkiye'ye etkileri anlatılır. Bu gelişmelerden en önemlisi II. Dünya Savaşı ve Türkiye'nin bu savaşa girip girmeyeceği bahsidir, bu arada dünyayı etkisi altına almaya başlayan komünist düşünceye dikkat çekilir. Fuat'ın

bu konudaki düşüncelerini şu cümlelerden anlıyoruz:

"Oysa Fuat'ın sızlayan tarafı yalnız yüreği idi. Fuat, Sırpçacırın benliğinde taş kesilen insana acıyordu. Marksist parti denilen karanlık doktrin laboratuvarı, ona, hiçbir zaman, şu andaki kadar korkunç görünmemişti. Ortaçağ'ın Inquisition adıyla anılan ve hikâyeleri hala tüyler ürperten, dini mahkemelerinin, birer ruh cehenneminden farksız Jesuite (Cizvit) hücrelerinin ve nihayet, hür düşüncenin önünde türlü işkence aletleriyle donanarak dikilen Calvin ocaklarının bu ilmî imha laboratuvarı yanında ne ehemmiyeti kalmıştır? Gözle görünmez, elle tutulmaz bir Dev-Örümcek tâ oradan, dünyanın yedi bucağına antenlerini uzatıyor; bütün kürenin etrafında, sinsî sinsî bir çelikten ağ örüyor ve burada yüzlerce, orada binlerce. beride yüz binlerce, ötede milyonlarca insanı, kâh teker teker, kâh küme küme, birer sinek avlar gibi içine çekip alıyordu. Bu ağa düşenler, artık, bir daha felah (selamet) bulmuyordu. Kolları kanatları koparılıyor, beyinleri sökülüyor, bütün hayati merkezleri –kimbilir– hangi metotlarla felce uğrattılıyor ve insanlık tarihinde misli görülmemiş bir facia, bu insanın insan üzerindeki sınırsız egemenliği bir çok gerçeklere erişildiği sanılan şu aydınlık devirde vukua geliyordu." (s. 326-327).

Yakup Kadri'nin dikkat çektiği bir diğer nokta ise toplumda ekonomik sıkıntılarla baş gösteren ahlaksal bozulmadır. Banka müdürü Servet Bey'in kurduğu kooperatifin parasını zimmetine geçirip, savaşın çıkmasıyla İsviçre bankalarına bu parayı aktarması, toplumsal kirlenmenin örneklerinden biridir.

Panorama'da yansıtılan olaylardan birisi ve en önemlisi Atatürk'ün ölümüdür. O'nun ölümüyle toplumda bazı kargaşalar çıkartılır. Bu kargaşaların nedenini yazar Atatürk'ü gerçekten anlamamaktan kaynaklandığını Fuat'ın ağzından ortaya kor:

"Ne manasız bir bahis' diyordu. 'İşte on beş yıl hep böyle geçti. O hayat ve enerji kaynağının etrafında çevre çevre olup oturan halk, on beş yıl hep böyle boş laflarla zaman geçirdi. Kâh Çankaya Köşkü'nün dedikoduları, kâh Yalova sefası masalları, kâh yat gezilerine dair söylentiler..."

Ve bu esnada kaynak akıp gidiyordu. Nereye? Hiç

kimse bilmiyordu ve bilmeye de lüzum görmüyordu. Zira herkesin derdi günü, O'nun fizyolojisine ait bir takım olaylara sokulup bunlardan kendi hesabına bir takım menfaatler çıkarabilmek kaygısından ibaretti. Şimdi ki O, sadece bir fizyolojik hadise, bir fizyolojik keyfiyet haline girmiştir. Birdenbire herkes O'nun ruhuna, fikrine ve bunların bir dışarıya aksedip yayılma vasıtası olan sözüne ehemmiyet verir oldu. Bu nutuk O'nun mu, değil mi? Ha O'nun olmuş, ha olmamış; bundan ne çıkar? Siz geçen yıllardaki nutuklar gibi siyasi vesika mahiyetini taşıyan bu metinde ne yazılmış, ne çizilmiş, ne okunuyor ona bakın: Lakin geçen yılların bizzat O'nun ağzından çıkmış, memleketin dört köşesine bizzat O'nun sesiyle dağılıp yayılmış hilesiz, katıksız nutuklarını acaba hangi can kulağıyla dinlediler?

Onlardan çıkarılması gereken manâyı acaba hangi dikkat ve itinayla çıkarıp anlayabildikti? Ve içimizden kaç kişi O'nun kendine mahsus bir dili, bir üslubu, bir edası olduğunu ve bu dilin, bu üslubun, bu edanın bütün bir çağa nasıl damgasını bastığının farkına varabildi? Şimdi, iş işten geçtikten sonra, hepimiz ellerimize birer pertavsız alıp, bunların üstüne eğiliyoruz; bunlardan O'nu keşfetmeye çalışıyoruz. Fakat bunu yaparken de, kullandığımız metotlar O'nun iyilik ve sağlık zamanlarında O'nu anlamak için kullanıp yıprattığımız metotlar kadar ampiriktir. Biz O'nunla hala millet ve tarih ölçüsünde bir mücerret hadise gibi değil, uyuyan, gezen, dolaşan, nihayet hastalanan bir fert olarak ilgileniyoruz. Sağ mı? Öldü mü? İşte, bilmek istediğimiz şey bundan ibarettir. Demek ki, biz hala O'nun fizyolojisiyle meşgulüz?" (s. 347-348).

Atatürk'ün ölümüyle toplumda oluşan sosyal ve siyasal boşluklar, bazı arayışları da beraberinde getirir. Bu dönemde demokrasi vaadi ile yola çıkan Demokrat Parti, küskünlerin ve rejim karşıtlarının sığınağı haline gelir. Demokrasi ve özgürlüğü başıboşluk olarak algılayan bu çevrelere Yakup Kadri'nin cevabı şöyledir:

"Hem memleketimize sokmak istediğimiz demokrasi hangi demokrasidir, azizim; hangi demokrasi? İngiliz demokrasisi mi? Fransız demokrasisi mi? İsviçre ya da Amerikan demokrasisi mi? Zira bilirsin ki, bu, her milletin mizacına, tabiatına, tarihi gelişimine ve daha bir nice sosyal prosedürlerine göre her yerde

başka başka şekiller almış bir politik sistemin adıdır. Birinde, devlet reisinin, adeta diktatöryal kudret ve yetkileri vardır. Öbüründe, bu makamı işgal eden adamın hükmü, oturduğu sarayın duvarlarından öteye aşamaz. Fransa'da iktidarın kimde olduğu belli değildir. Çürüyüp Bizanslaşmış dekadan bir parlamantarizmin parti, grup ve klik nifakları ortasında muttasıl batıp çıkan kabineler, pusulası bozuk gemileri andırır. İsviçre'de ise hükümet bir kaya gibi yıllarca kımıldamadan durur. Zira, bu müessese, parti kavgaları üstünde, hemen hemen apolitik diyebileceğimiz bir karakter taşır. Bir Sosyalistle bir koyu Katolik ya da bir Liberal, iktidarda buldukları müddetçe hangi partiden olduklarını unutup yanyana, elele çalışır. İktidar, dedim; halbuki, pekala bilirsin, İsviçre'de iktidar diye bir söz yoktur. Yalnız, hizmet vardır. Halkın emrinde, sessiz sedasız, gürültüsüz, patırtısız HİZMET vardır." (s. 575).

Yakup Kadri'ye göre politikacının amacı, hizmet etmektir; fakat bu son zamanlarda yanlış anlaşılma-ya başlanmıştır. Türkiye'de politikacıların tavrı çok farklıdır, Yakup Kadri yaşananları Halil Ramiz'e mal ederek şöyle dile getirir:

"Halil Ramiz'in demin düşündüğü gibi, bu politika mücadelesi, gerçekten bir kördövüşünü andırıyordu. Her adam, bir başka adamın yakasına yapışmış, ondan bir eski hincin acısını çıkarmaya çabalyor; biri öbürünün ayağını çelip sırtına binmek istiyordu. Bunda, memleket davası nerede? İnkılâp davası nerede? İnkılâp... Hele hiç kimse ondan bahsetmez olmuştur. Hemen bütün gazete yazarlarının bu kelimeden çekinir, irkinir halleri vardı. İki taraflı miting hatipleri, sanki yalnız bu noktada ittifak etmişlercesine o sözü ağızlarına almaktan tiksiniyorlardı. Yeni başlayan muhalefet edebiyatının başlıca nakaratı, bir 'yirmi yedi yıllık istibdat devri' lafından ibaretti." (s. 524).

İstibdat olarak nitelendirilen dönem, Türkiye için iyi değerlendirilmesi gereken bir şansdır; ama horlanır, karalanır. Cahid Halid bunu şöyle değerlendirir:

"Zira Kemalizm adını verdiği bu millî birlik ve kolektif hamle rejimi, nice tecrübelerden geçmiş; bu milletin yanık bağından fıskırmış bir hayat kaynağı olduğunu nice misallerle ispat etmiş; yeryüzünden si-

linip süpürülmek üzere olan dört bin yıllık Türk adını, yeniden tarihin fasıl başlarından birine geçirmiş ve batı dünyasının, en az, iki yüz yıldan beri yüzümüze kapalı tutulan altın kapısını itip bizi, ilk defa olarak denk haklarla medeniyet sofrasına oturtmuştu. Burada Türk, artık ne baş belası bir konuk ne de garip bir sığıntıdır. Burada, Türk, yirmi altı yıldan beri, kendi aile ocağında gibi ağırlanıp nazlandırılmaktadır. Şimdi işte, bu rejime 'İstibdat Devri' deniliyordu. Herkes, eline bir balta almış, bunu yıkmaya, devirmeye ya da kökünden söküp atmaya çalışıyordu." (s. 578).

Kitabın sonunda rejime zarar verme çalışmaları sonuç verir. Özellikle Fuat'ın Ahmet Nazmi ile sohbetlerinde üzerinde sıkça durduğu irtica yavaş yavaş yaygınlaşmaya başlar. Başta Ahmet Nazmi olmak üzere

re Fuat'tan başka kimse bu tehlikeyi görmek istemez. İki arkadaşın bu konu üzerine yaptığı bir tartışmadan sonra Fuat'ın kızarak evden ayrılması sonucu Ahmet Nazmi de arkasından çıkar. Gecenin ilerleyen saatlerinde bir türbenin alt katından gelen sesleri işitirler, içeride ayin yapıldığını gören Fuat dayanamaz ve mollalara bağırmağa başlar. Herkese anlatmaya çalıştığı tehlikeyi karşısında gören Fuat kendini kaybeder. Ahmet Nazmi'nin bütün ısrarlarına rağmen tepkisini göstermekten geri durmaz. Türbe içindeki kalabalık kendilerine bağırın Fuat'ı ve Ahmet Nazmi'yi linç eder. Yakup Kadri *Panorama*'yı böyle bir sonla bitirerek irticanın tehlike boyutlarını okuyucunun gözle-
rinin önüne serer.

Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılına Armağan

ATATÜRK DÖNEMİ KÜLTÜR KURUMLARINDAN ÖRNEKLER 1920-1938

Hazırlayan: Nail TAN

(BASKIDA)

Uyanış Çağında Bulgarların İstanbul'da Eğitim Gördüğü Kurumlar

Dr. Hüsevin MEVSİM

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
Araştırma Görevlisi

Özet:

1300 yılı aşkın Bulgar devletçiliği tarihinin en önemli evrelerinden birini oluşturan Uyanış Çağı'nın zamansal sınırları 18.yüzyıl ortalarından 19'uncunun son çeyreğine kadar uzayan dönemi kapsar. Osmanlı egemenliği koşullarında gelişen bu çağın başlıca özelliği, ekonomik alanda yaşanan canlanma sonucunda kültürel benliğin kazanılması ve ulusal bağımsızlık düşüncesinin olgunlaşarak eyleme geçirilmesinde yatar. 1840'lı yıllardan başlayarak en büyük Bulgar politik, kültürel, yazınsal ve eğitim merkezine dönüşen İstanbul'da yüzlerce Bulgar genç Fener Kiril ile Metodiy Okulu, Heybeli Ticaret Okulu, Heybeli Ruhban Okulu, Kuruçeşme Akademisi, Bebek Fransız Katolik Koleji, Askeri Tıp Okulu, Galatasaray Lisesi ve Robert Koleji'nde eğitim görerek, 1878 Rus-Osmanlı Savaşı sonucunda bağımsızlığına kavuşan Bulgaristan'ın temellerinin atılmasında olağanüstü büyük katkı sağladılar.

Anahtar Sözcükler: Bulgar Uyanış Çağı, Metoh, Heybeli Ruhban Okulu, Kuruçeşme Akademisi, Galatasaray Lisesi.

Abstract:

The limits related to time of Bulgarian Renaissance that forms one of the most important phases of over 1300 yeared Bulgarian state history include the period from the middles of the 18th century to the last quarter of 19th. Developing under the Ottoman sovereignty conditions this era's principal characteristic lies

behind gaining the cultural personality as a result of the revival in economical area and going into action of the national independence idea as becoming mature. Hundreds of Bulgarian youngs having education at Fener Kiril and Methodius School, Heybeli Trade School, Heybeli Seminary, Kurutcheshme Academy, Bebek French Catholic College, Military Medicine School, Galatasaray High School and Robert College in Istanbul that turned into the biggest Bulgarian political, cultural, literary and education center starting from 1840s give extraordinarily big helps in laying the foundation of Bulgaria which gained independence as a result of 1878 Russian-Ottoman War.

Keywords: Bulgarian Renaissance, Metoh, Heybeli Seminary, Kurutcheshme Academy, Galatasaray High School.

Zamansal sınırları 18. yüzyıl ortalarından 19.'nün son çeyreğine kadar uzayan ve Bulgarların yabancı egemenlik koşulları altında ulusal ve kültürel bilinçlenme sürecini hızlandırdıkları ve bağımsızlık düşüncesinin olgunlaşarak eyleme geçirildiği bir dönem olarak nitelendirilen¹ Uyanış Çağının doruk noktasını oluşturan 1840'lı yılların başlarında, İstanbul'un en büyük ve önemli Bulgar kültür ve eğitim merkezine dönüştüğüne tanıklık edilir. Bazı varsayımlara göre sözü edilen dönemde Osmanlı başkentinde sayıları 40–50 bini bulan² Bulgar tüccar ve zanaatçıları, dükkan ve odalarının neredeyse tümünü tuttukları Balkapanı Hanı'nı kendi odaklarına dönüştürürler.³ Ayrıca onun yakınlarında bulunan Vezir Hanı, Fazlı Paşa Hanı, Süleyman Paşa Hanı, Boyacı Hanı, Sümbül Hanı, Papaz Hanı, Valide Hanı, Şeyh Davut Hanı gibi genelde iki katlı ve dışarıdan adeta bir kaleyi andıran hanlara yerleşerek buğday, un, pirinç, gül yağı, koç, peynir, kaşar, yağ, sızdırma, deri, şayak, aba, kaytan, kilim, çorap, demir, balık, havyar, çerviş, yağ, şeker, pamuk vs. gibi çok çeşit tarım, hayvansal ve sanayi ürünlerin ticaretini yaparlar. (Богоров, 1982:239–241) Bu koşullar altında İstanbul'da oluşan Bulgar kitlesinin organize bir güç haline getirilmesi Neofit Bozveli'nin (1785–1848) kişiliği ve etkinlikleriyle yakından ilişkilidir, çünkü buradaki abacı ve kaytancı esnafına dayanarak bağımsız kilise savaşımını başlatmayı ba-

şarır ve Osmanlı başkentini önem açısından birinci Bulgar politik, ekonomik, kültürel ve yazın merkezine dönüşmesinin yolunu açar.

İstanbul'daki Bulgarlar, sosyal statü ve mesleki dağılım açısından çeşitlilik gösterir. (Иванова, 1989: 84–93) 19.yüzyıl Bulgar toplumunun sayıca en yüksek katmanı durumundaki köylülerin yüzdesi burada düşüktür. İmparatorluğun başkentinde zanaatçı, esnaf, tüccar, girişimci vs. grupların oluşturduğu burjuvazinin orta sınıfı temsil edilir. Önemli sayıdaki Bulgar aydınların bir kısmını öğrenci veya eğitimlerini tamamlayarak babalarının ticarethanelerinde çalışan gençler, diğerini de çeşitli Avrupa ülkelerinde okuduktan sonra Osmanlı bürokrasisinde memurluk yapan veya öğretmen, ruhani, gazeteci ve matbaacı olarak çalışanlar oluşturur. Nikolay Gençev'in belirttiği verilere göre, dönemin ilerici görüşlerini taşıyan aydınların sadece %12'si ulusal kurtuluş sürecine doğrudan bağlı değildir. (Генчев, 1988:5) Ekonomik potansiyelini yükselten Bulgarların Osmanlı başkentinde kültür ve eğitime ağırlık vermeye başladıkları görülür. Bu çalışmamızda Bulgar gençlerinin İstanbul'da eğitim gördüğü yerli ve yabancı kurumlarla ilgili bilgi vermeyi amaçlıyoruz.

Metoh: Ortodokslarda genel olarak tapınak ile ev arasında özgün bir uzam özelliği taşıyan metoh, bir yandan dinsel bilince dayanak yaratırken, aynı zamanda uzak ve kopuk manastır dünyasını şehir yaşantısının içine çekerek dinselle dünyevi kültürlerin yaklaşmasını sağlar. (Радев, 1996:44) Yapımına 1849 yılında, knez ve üst düzey Osmanlı bürokratu Stefan Bogoridi'nin (1773–1859)⁴ İstanbul Bulgar topluluğunun gereksinimleri için bağışladığı Fener semtinde Haliç kıyısındaki iki katlı ahşap villasının bulunduğu parselin en batı kısmında başlanır. Batı cephesi Haliç surlarından kalma bir duvar parçasına yaslandırılıp, ön tarafı körfeze bakan bu kabaca dikdörtgen planlı, duvarları yontulmuş taşlarla örülü, döşemeleri ahşap yapı, çeşitli İstanbul Bulgar esnaf gruplarının destekleriyle tamamlanarak, 23.04.1850 tarihinde törensel bir şekilde açılır. (Темелски, 1998: 49) Üç katlı binanın ön cephesinin uzunluğu 31,75 m, genişliği 8 ile 10 m arasında değişmekte olup, yapıyı kiliseden ayıran yolun zamanla yükselmesi sonucunda giriş kat çukurda kalmıştır. (Kuruyazıcı, Tapan 1998:

62–63) Osmanlı belgelerinde papaz evi olarak geçen Metoh'un yapılmasının başlıca amacı İstanbul üzerinden kutsal topraklara yolculuk eden Bulgarların konaklayabilmelerine olanak sağlamaktır. İçinde, hepsi kiliseye ve Haliç'e bakan 25 odası vardır. Saçağın hemen altındaki frizde tüm ön cephe boyunca Kilise Slavca'sı bir yazıt dikkat çeker: "Bu yer, Tanrının izni ve yardımı, Padişahın yüksek fermanıyla, Ulu Padişah Sultan Abdülmecid Efendimizin ve patrik Antim'in zamanında ilk Bulgar Kilisesi Metohu'nun yapılması için yurtsever ulu prens Stefan Bogoridi tarafından Tanrının ve insanların önünde Bulgar halkına armağan edilmiştir. Bulgar metohu yapısı halkın yardımı ve katılımıyla ve denetimi altında yapılmıştır. 1850 yazında tamamlanmıştır. Yazan S.N.N.İzvorskiy."

19.yüzyıl İstanbul Bulgarları, "anavatandan gelen yolcuların sığınağı, başpapazları İlarion Makariopolski'nin evi, çocuklarının okulu, ateşli tartışmalarının toplantı salonu" (Жечев, 1992:98–99) gibi birkaç işlevi yerine getirip, Uyanış Çağı tarihinin yarısına tanıklık ederek, adeta Bulgar demokrasisini simgeleyen ve günümüzde içler acısı durumdaki bu taşınmazıyla onur duyarlar.

Kiril ile Metodiy Okulu – Bulgarların Osmanlı başkentindeki başlıca eğitim yuvası olan bu okul, 1857'de Metoh'un birinci katında açılır. Ana okul kısmında iki yıl süreyle okuma, yazma, matematik, Kutsal Tarih ve Kısa Kathehizis⁵ derslerinde eğitim verilirken, değişik zamanlarda farklı sayıda sınıf ve programlar vardır. Öğrencilerin ağırlıklı Makedonya bölgesinden olan bu okulda öğretmenlik yapanlar arasında Petko Slaveykov, Parteniy Zografski, İlarion Makariopolski, İvan Naydenov, Todor Burmov, Grigoriy Hilendarski bulunurlar. Fener'deki Bulgar okulu kilise tarafından yapılan bağış ve kişisel yardımlarla ayakta durur, ayrıca Rusya'dan sübvansiyon aldığı sanılır. Bir ara pazar okulu da açılıp, öğrenciler arasında Kardeş Sevgisi («Братска обич») topluluğu kurulur. (Начов, 1925:134)

Uyanış Çağı'nda İstanbul'da etkinlik gösteren diğer Bulgar eğitim kurumları arasında Aynalıçeşme Ana Okulu (1870'te 6–7 öğrenciyle başlar), Langa Ana Okulu (1871, 30 öğrenci); Hasköy Ana Okulu (1871), Topkapı Ana Okulu (1872, 5–6 öğrenciyle açılır)

lır, ancak sonra sayıları 20'nin üzerine çıkar), Ortaköy Karma Okulu (1874), Kumkapı Ana Okulu (1875) bulunurlar.

Bu okulların eğitim olanakları yetersiz bulunur. Özellikle daha üst sınıflara devam etmek isteyenlerin gidebilecekleri bir kurum yoktur. Bulgar topluluğu yabancı okulların düzeyinde eğitim sağlayacak bir lisenin açılması için bazı girişimlerde bulunur, ancak çeşitli nedenlerden dolayı bu tasarılar gerçekleşmez. (Нацов, 1925:120) Fener'deki Kiril ile Metodiy Bulgar Okulu eğitimini devam ettirmek isteyen gençlere bu olanağı sağlayamadığından, bunlar İstanbul'daki yabancı okulların yolunu tutmak zorunda kalırlar.

Heybeliada Ticaret Okulu – Bu okulun Anton adında İslimiyeli bir Bulgar tarafından 1830–1834 yıllarında, varlıklı İstanbul Rum tüccarlarının oğullarına düzeyli eğitim vermesi amacıyla açılmış olduğu varsayılır. Okul binası, Marmara'daki Heybeliada'nın Meryemana Manastırı sınırları içinde çam ve zeytinlik ormanında bulunur. İslimiyeli Anton iki yıl okulun müdürlüğünü yaptıktan sonra yaşamını yitirir. Maddi olarak İstanbul Rum tüccarlarının destekleriyle ayakta duran kurumun pansiyonu da vardır. Üç hazırlık ve beş ticaret sınıfında eğitim verilir. Her sınıfta 20–30 öğrenci, tüm okuldakilerin sayısı ise 150–200 kişi dolaylarında olduğu bilinir. Nikola Načov'a göre burada eğitim gören Bulgar öğrencilerin sayısı 7–8 kişiyi geçmez. Yıllık sınavların törensel bir ortamda geçtiği yönünde tanıklıklar vardır. 1840–1875 yıllarında burada eğitim görerek daha sonra toplumsal ve kültürel yaşamda sivrilen Bulgarlar arasında Georgaki Stoyanoviç, Yakov Gerov, Nikola Brakalov, Nikola ile Stoyan Tıpçileştov kardeşler bulunurlar.

Heybeliada Ruhban Okulu – Yüzyıllar boyunca Osmanlı sınırları içindeki Ortodoks din adamlarının buldukları derin cehalet ve eğitimsizliğin, 01.09.1844 tarihinde patrik Germanos döneminde açılan Ruhban Okulu'yla giderilmesi amaçlanır. (Балабанов, 1910:313–372) Ruhban Okulu, Heybeliada'nın iki tepesinden doğudakinin üzerinde yer alan Aya Triada Manastırı sınırları içindedir. Fener Patrikhanesi'nin girişimleriyle açılan okul, bu kurumun maddi yardımlarıyla ayakta durur ve gelişir. Her Ortodoks din görevlisi, başında bulunduğu bölgenin

mümin sayısı orantısında Osmanlı'daki bu tek ruhban okuluna belirli miktarlar ayırmak zorundadır. Klasik lise statüsündeki bu okulun tüm eğitim süresi üç yıllık felsefe ve teolojik bölümüyle 7 yılı bulur. Neredeyse tüm Ortodoks papazlar burada eğitim görür ve daha sonra yurtdışına gönderilirler. Örneğin, Bılgariya Gazetesi 28.03.1859 tarihli sayısında o yıla kadar okulu 50 öğrencinin tamamladığını ve bunlardan sadece dördünün Bulgar asıllı olduğunu altını çizer. Okulun ilk rektörlüğünü Konstantinos Tipaldos yapar. Açılışının üçüncü yılı olan 1847'den başlayarak Heybeli Ruhban Okulu'nda Kilise Slavca'sı dersleri de verilmeye başlanır. Bu dersin ilk hocası olarak atanan Ohrili Bulgar asıllı Yoan Dmitrieviç Rum öğrenciler için Kilise Slavca'sıyla ilgili Yunanca bir gramer kitabı hazırlar. O ayrılmaya yerine Neofit Rilski'nin getirilmesi uygun görülür. Yeni öğretmen de 1852 yılında Kilise Slavca'sının, sözlük kısmı da içeren bir Okuma Kitabı'nı hazırlar. Her iki öğretmenin de patrikhanenin matbaasında basılan sözü edilen kitapları, rektörün önerisiyle hazırladıkları ve bundan dolayı ona ithaf ettikleri bilinir. 1852'de adanın rutubetli havasının doğurduğu sağlık nedenlerinden dolayı, Neofit Rilski Rila Manastırı'na döner. İki yıl sonra çok kısa bir zaman için onun yerine Parteniy Zografski getirilir. Bu okula kaydını yaptıran ilk öğrenciler arasında, daha sonra I.Antim adıyla ilk Bulgar eksarhı seçilecek olan Kırklareli doğumlu Atanas Mihaylov da vardır. 1847'de okulu başarıyla tamamladıktan sonra Moskova Ruhban Okulu'na gönderilir ve oradaki eğitiminden sonra 1858'de öğretmen olarak döndüğü eski okulunda Kilise Slavca'sı ve Kilise Tarihi derslerini vermeye başlar. Burada öğrencileri arasında Grigoriy Hilendarski, Odisey Papadopulos, Marko Balabanov'u bulur. I.Antim okulun rektörü olarak da görev alır, ayrıca onun döneminde Yeni Bulgarca'nın da okutulmasına başlanır. Okulun yıl sonu sınavları törensel bir atmosferde, genelde patriğin katılımıyla gerçekleştirilir. 1860'lı yılların başlarında bağımsız kilise savaşımı kızışınca Bulgar öğrenciler Ruhban Okulu'na alınmaz, ancak onların da artık buraya yönelik pek ilgileri kalmaz.

Kuruçeşme Yüksek Rum Okulu – Kuruçeşme Akademisi, Kuruçeşme Üniversitesi adlarıyla da bilinen ve anılan bu okul, Rumlar tarafından 1803'te oluşturulan bir yüksek öğrenim kurumudur. “Okulun dil ve

edebiyat, hendese ve riyaziyat (geometri-matematik) ve tıp bölümleri bulunur. Bazı yayınlarda burada Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı olarak öğrenim yapıldığı öne sürülmüş ise de, kaynaklar incelendiğinde, okulun bu kurumla organik bir bağının bulunmadığı, tersine, laik sayılabilecek bir eğitimi benimsediği (hatta bu yüzden dindar Rum çevrelerinin tepkilerine maruz kaldığı), tıbbiye bölümünün ise Osmanlı Devleti tarafından resmi tıp mektebi sayıldığı, aynı yerde bir de hastanenin faaliyette bulunduğu anlaşılmaktadır.” (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 132) Boğaz kıyısına yakın bir yerde bulunan bu okulun pansiyonu da vardır ve dünyevi eğitim veren en yüksek ve saygın Yunan okulu olmasına rağmen, derslerin büyük çoğunluğu teolojik ağırlıklıdır. 30'a yakın dersliğinde 150'nin üzerinde öğrenci eğitim görür. Müdür ve öğretmenler de okulda kalır. Tüm Osmanlı topraklarından, genelde seçkin ailelerin çocukları burada okurlar. Kuruçeşme Akademisi'nde eğitim gören Bulgarlar arasında Gavrail Krısteviç, Sava Dobroplodni, Georgi Rakovski, knez Stefan Bogoridi'nin oğulları Nikolaki ile Aleksandır, İlarion Mihaylovski, İvan Bogorov, Kristyo Pişurka, İvan Naydenov'un adları dikkat çeker. (Начов, 1925:133–135) Çok sayıda ünlü kişilerin irfan yuvası olan bu okul bir yangın sonucunda tamamen yanar ve daha sonra Fener semtine taşınır.

Bebek Fransız Katolik Koleji – Bu eğitim kurumu Kırım Savaşı öncesinde, Galata'daki Saint Benedetto Manastırı'na odaklanan Fransız Lazarist papazlarca Katolik propagandası yapılması amacıyla açılır. O yıllarda Fransa'nın İstanbul ve genel olarak Doğu'da etkisi büyüktür. Teolojik derslere ağırlık verilen lise düzeyindeki bu okula, Bulgar öğrencilerin ilk olarak 1854–1855 yıllarında kaydoldukları görülür. Ne var ki, Fransız Katolik Koleji'nin papaya bağlı bir kurum olduğu düşünüldüğünden, buraya güvensizlik ve çekingenlikle yaklaşılır. Bunun bir sonucu olarak, o dönemin bazı Bulgar gazetelerinde okulla ilgili olumsuz yazılara rastlanır. (Начов, 1925:135–137) 1858 yılına doğru okulda Hristo Vaklidov, Grigor Naçoviç eğitim görürler. 1858'in Ağustos ayı sonlarına doğru pek bilinmeyen nedenlerden dolayı okul kapatılır, ancak sonra yine etkinliğine başlar. 1862–1863'deki öğrenciler arasında Stefan Karapetrov, Lazar Yovçev, Stoyan Gendov vardır. Yine burada Dobri Voynikov,

Nikola Genoviç, Todor İkonomov, Svetoslav Milarov vs. eğitim görürler. Bunlardan bazıları çeşitli süreli yayınlarda çalışarak yazdıkları makalelerle adlarını duyururken, diğerleri de yazar, toplumcu, politikacı kimlikleriyle parlak kariyer sahibi olurlar.

Askeri Tıp Okulu – Bu okul 1832'de II.Mahmut tarafından askeri doktorlar yetiştirmek amacıyla kurulur. Hızla gelişen kurumun tüm öğrencileri burslu olup, Türkler dışında Rum, Ermeni, Yahudi vs. asıllılar alınır. İlk başlarda özellikle Fransa ve İngiltere II.Mahmut'a en başarılı profesörlerini göndermekle beraber, okulu tüm gerekli araç gereçlerle donatırlar. Osmanlı sultanı da okul binası için Beyoğlu'ndaki Galata Sarayı'nı ayırır. Başlangıçta eğitim dili Fransızca olup, daha sonra Türkçe'ye geçilir. Uzun yıllar bu okulun kapıları, onları önerecek etkili birilerinin olmadığından dolayı Bulgar gençlerine kapalıdır. (Начов, 1925:137–149) Öğrenci olarak genelde üst düzey Osmanlı görevlilerinin oğulları alınır. Bulgarların okula 1863'ten başlayarak kabul edildikleri görülür. Bunların arasında Hristo Stambolski ve Sava Mutkurov vardır. Sınavlara bazen Abdülaziz'in oğlu Yusuf İzzettin Efendi'nin de katıldığına, askeri düzenin egemen olduğu okulun üst sınıf öğrencilerinin kılıç taşıdığına ilişkin tanıklıklar vardır. Okulu bitirenlere kolağası rütbesi verilip daha sonra binbaşılığa yükseltilerek İmparatorluğun dört bir yanına gönderilirler. Bu okulun öğrencisi olan Pavel Bobekov, Moliere'in "Zoraki Evlilik" komedyasını çevirir. Diğer öğrenciler arasında da çeviri yapan, gazetelere yazı yazan, kültürel ve yazınsal kurumların etkinliklerine katılanlar vardır. Bu okulda, daha sonra operatör profesör olarak görev alacak Georgi Vilkoviç ve Hristo Stambolski eğitim görürler. (Галчев, 1999:12) Stambolski, Türkçe Anatomi kitabı yayımlar, ayrıca Bulgar Okuma Yurdu'nun etkinliklerine katılır. 1875'ten itibaren Bulgarlara güvensizlikle bakılmaya başlanmasının başlıca nedeni, bazı öğrencilerin de yer almaktan çekinmediği ayaklanmalardır.

Galatasaray Lisesi – Bu devlet okulu, 1868'de Batı Avrupa'daki liseler örnek alınarak açılır ve Türklerin yanı sıra, Osmanlı'daki diğer ulusların gençlerini de resmi hizmete hazırlamayı amaçlar. Böylelikle, "Avrupa okulları ayarında bir lise kurulacak, çeşitli

din, mezhep ve ırklara mensup unsurlar aynı çatı altında toplanarak birbiriyle kaynaştırılacak, okula öğrenci alınırken yalnız zeka ve yeteneğe değer verileceğinden dolayı, yoksul halkın çocuklarına da yönetimde yüksek mevkilerde görev alma olanağı sağlanacaktır."⁶ 01.09.1868'de açılan ve Tanzimat eğitiminin simgesi sayılan okulun programı Türkçe ve imparator III.Napoleon'un gönderdiği üstün hocalar aracılığıyla Fransızca uygulanır. Seçmeli ders olarak Yunanca, Ermenice ve Bulgarca'nın yanı sıra, özel kurslar niteliğinde Hukuk ve Sivil Vatandaşlık sunulur. Her halk ve dinden çocuk ve gençleri, Osmanlı ulusçuluğu etrafında kaynaştırıp, entelektüel bir taban kazanma amacına dönük olan bu okul için Tevfik Fikret "*Doğu'nun Batı'ya açılan ilk penceresi*" tanımlamasını kullanır. Yarı askeri bir organizasyona sahip Galatasaray Lisesi'nin yönetimi, laik eğitimi sürdürmekte titiz ve yansız bir tutum sergiler. 1868'de 3'ü hazırlık ve 5'i ana olmak üzere toplam 8 sınıfı vardır. Hazırlık sınıflarına 9-13 yaş arası öğrenciler kabul edilir. Bunlar farklı dinlere mensuptur, ancak üçte birinin Türk olmaları koşuluna önem verilir. Lisede eğitim gören öğrencilerin sayısı yatılı, yarı yatılı ve dışarıdan olmak üzere 600'ü bulur. Bir ara Bulgar öğrenciler için Bulgarca zorunlu hale getirilir ve öğretmen olarak Dragan Tsankov, daha sonraki yıllarda Nikola Mihaylovski atanırlar. Lisede her yıl 40-50 kadar Bulgar öğrenci öğrenim görür. Sıkça Bulgar ve Rum öğrenciler arasında kavgalar çıktığı ve böyle durumlarda Türklerin Bulgarlardan yana yer aldıkları bağlamında ilgi çekici tanıklıklar vardır. (Радев, 1994:36) Güzel bir bahçe içindeki bu 3 katlı okulun altında mutfak ve yemekhane, ortada sınıflar, üst katta ise yatakhane bulunur. Çok zengin bir kütüphaneye sahip olan Galatasaray Lisesi'nin müdürü, müdür yardımcısı ve öğretmenlerin çoğu burada kalırlar. Bulgar öğrenciler çalışkanlık, iyi hal ve disiplinlilik açısından ilk sırayı alıp, en çok başarı ve ödül kazanarak öğretmenleri tarafından takdir edilirler. Okulun ilk müdürü M. M. de Salve, Revue de deux mondes'da hal ve disiplin açısından birinci yerde Bulgar öğrencilerin, daha sonra Ermeni ve Türklerin, arkalarından Yahudilerin geldiğini söyler. (Начов, 1925:133-135) Rumlar arasında ise gayet iyileri olduğu gibi, çok başarısızları da vardır. Lisede okuyan Bulgar öğrenciler yazınsal, kültürel, aydınlanma etkinliklerinde de bulunurlar.

Bazıları İstanbul'daki ilk Bulgar tiyatro gösterisini düzenlerken, diğerleri edebiyat alanındaki başlangıç adımlarını atarlar. Galatasaray öğrencilerinden Srebrov Voltaire'den "*Merope*"yi, Konstantin Veliçkov ile Georgi Nikolov Hugo'dan "*Lucrece Borgia*"yı, yine Veliçkov Puşkin'in "*Deniz Kızı*"nı çevirir, ayrıca "*Nevenka ile Svetoslav*" dramını kaleme alır. 1875'te Bulgar öğrenciler sıradan halk arasında bilimsel bilgileri yaymak amacıyla Gerçek («Истина») Derneği'ni kurar, ayrıca gazete çıkarmayı da tasarlarlar. Adı geçenlerin dışında burada, daha sonra gazeteci, yazar, şair, bilim adamı, bakan olarak ünlenecek bir çok kişi -Stoyan Mihaylovski, Mihail Savov, Anton Frangya, Simeon Radev- eğitim görür.

Robert Kolej – Kolej, 1863 yılında Dr. Cyrus Hamlin tarafından, en yeni ve özel Amerikan yatılı okulu olarak Christopher Rhinelande Robert ve Amerikalı misyonerlerin desteğiyle kurulur. Programı açısından liseyle üniversite arasında yer alan bu okulun başlıca amacı, Hristiyanlık erdemlerinin yanı sıra manevi ve rasyonel yaşamı aşılaktır. (Начов, 1925: 153-157) Öğrenciler kendi olanaklarıyla okuyup, sadece son derece yoksul olanlara burs verilir. Okul, önce Bebek'te bir evde açılır. İlk ders yılında 20'ye yakın öğrenci toplanır. 1868'de yapılan ilk mezuniyet töreninde diploma alan iki kişiden biri, daha sonraki yıllarda Bulgar Ulusal Meclis başkanı yardımcılığına kadar yükselecek olan Petko Gorbanov'dur. Okulun Rumeli Hisarı'ndaki yeni binasının inşaatı 1869'da başlar ve iki yıl sonra buraya taşınılır. Her yıl 30-40 Bulgar öğrencinin eğitim gördüğü Robert Kolej'den mezun olan ünlü kişiler arasında Petko Gorbanov, İvan Gešov, İvan Slaveykov, Konstantin Stoilov, Mihail Macarov vb. vardır. Bağımsızlıktan sonra da Bulgarlar buraya ilgi göstermeye devam eder. Örneğin, 1881-1882 ders yılında toplam 258 öğrenciden 105'i Bulgar asıllıdır. Buradan mezun olanlar, daha sonra Bulgaristan'ın önemli politikacı ve toplumcuları arasında yer alırlar.

Uyanış Çağı'nda Osmanlı başkentinin çeşitli okullarında eğitim gören Bulgar gençler daha sonra vatanlarına hizmet eden yazar, sanatçı, doktor, hukukçu, öğretmen, mühendis, subay, tanrıbilimci, politikacı, toplumcu, diplomat ve hatta tüccar olarak sivrilerek

ün kazanırlar. Başka bir deyişle, bağımsızlığına kavuşan Bulgaristan'ın temelleri, eğitimlerini İstanbul'un öğretim kurumlarında tamamlamış kişilerce atılır.

KAYNAKÇA

KURUYAZICI-TAPAN 1998, Kuruyazıcı, Hasan; Tapan Mete – “Sveti Stefan Bulgar Kilisesi, Bir Yarı Monografisi”, İstanbul, 1998.

БАЛАБАНОВ 1910, Балабанов, Никола – «Българската колония в един остров», София, 1910.

БОГОРОВ 1982, Богоров, Иван – «Няколко дена разходка по българските места», София, 1982.

ГАЛЧЕВ 1999, Галчев, Илия – «Българската болница «Евлогий Георгиев» в Цариград (1895–1925), София, 1999.

ИВАНОВА 1989, Иванова, Диана – «Цариградският книжовен кръг през III четвърт на XIX век (с оглед на социолингвистичното му представяне)», София, 1989.

ГЕНЧЕВ 1988, Генчев, Николай – «Българската възрожденска интелигенция», София, 1988.

ТЕМЕЛСКИ 1998, Темелски, Христо – «Българската светиня на Златния рог», София, 1998.

ЖЕЧЕВ 1992, Жечев, Тончо – «Българският Великден или страстите български», София, 1992.

НАЧОВ 1925, Начов, Никола – «Цариград като културен център на българите до 1877 година», София, 1925.

РАДЕВ 1994, Радев, Симеон – «Рани спомени», София, 1994.

NOTLAR

1. Bulgar Uyanış Çağı ile ilgili daha ayrıntılı olarak, bkz: 1. Константин Косев – «Кратка история на Българското възраждане», София, 2001; 2. Людмил Спасов – «Проблеми на новата българска история. Българско възраждане». Пловдив, 2001.
2. 19. yüzyılda İstanbul'da yaşayan Bulgarların sayısı ile ilgili çeşitli rakamlar verilir. Örneğin, Makedonya Gazetesi'nde 1870'lerde Osmanlı başkentinde 150 bin Bulgar yaşadığı, ancak bunlardan ulusal bilince sahip olanların sayısı 15 bini dahi bulmadığı belirtilir. (Bkz. Тончо Жечев – «Българският Великден или страстите български», стр.7, София, 1992).
3. Bkz. 1. Reşat Ekrem Koçu – İstanbul Ansiklopedisi, cilt IV, sayfa 2053-2056, İstanbul, 1944-1958; 2. Semavi Eyice – İslam Ansiklopedisi, cilt V, sayfa 33-34, İstanbul, 1992; 3. Gönül Cantay – Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt II, sayfa 30-31, İstanbul, 1993; 4. Иван Богоров – «Няколко дена разходка по българските места», стр.239-241. В «Пътища и пътешественици (XIV-XIX век)», София, 1982; 5. Константин Величков – «Спомени и пътеписи», стр.215-228, София, 1987.
4. II. Mahmut ile Abdülmecit'in en yakın, sadık ve güvenilir bürokrati, Osmanlı İmparatorluğu hiyerarşisinde en yüksek noktaya erişen Bulgar olarak bilinen knez Stefan Bogoridi'nin yaşamıyla ilgili, bkz. 1. Никола Иачов – «Княз Стефан Богориди», Сборник на БАН, София, 1929; 2. Тончо Жечев – «Българският Великден или страстите български», стр.28-45, София, 1992; 3. Leman Ergenç – “Babiali'de Bulgar Asıllı Bir Diplomat”, Belleten, cilt LXII, sayı 233, sayfa 65-74, Nisan 1998.
5. Kathezis (Yun.) – Hristiyanlık dininin kısa soru ve yanıtlarla öğretilmesi. (Bkz. «Български тълковен речник», стр.326, София, 1976.)
6. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 7, sayfa 341. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz. 1. M. Sandıkçioğlu, F. Turaç, R. Semenderoğlu – “Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani) 1868-1968”, İstanbul, 1974; 2. Adnan Şişman – “Galatasaray Mekteb-i Sultanisinin Kuruluşu ve İlk Yılları, 1868-1871”, 1989; 3. N.Sakaoğlu – “Osmanlı Eğitim Tarihi”, İstanbul, 1991.

“Atalar Sözü”

Memmedov, Celal Beydili, **Atalar Sözü**, Önder Neşriyat, Bakü 2004, 264 sayfa.

Dr. Dilek ERGÖNENC

Gazi Üniv. Gazi Eğitim Fak.

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi

Atalarımızdan bize miras kalan atasözleri, ilk defa kim tarafından ve ne zaman söylendikleri bilinmeyen, bize geçmişteki hayat şartları ve gelenekler hakkında bilgiler aktaran tarihî belgelerdir. Aynı zamanda kalıplaşmış sözler olan atasözlerinin sonraki nesillere aktarılabilmesi için yazıya geçirilmesi, onların muhafaza edilmesi bakımından son derece önemlidir.

Bütün Türk dünyasında olduğu gibi Azerbaycan’da da atasözlerinin şifahi halk edebiyatı bakımından ayrı bir değeri bulunmaktadır.

Azerbaycan atasözleri toplu olarak ilk defa 1899’da Mehmed Veli Kemerli tarafından hazırlanıp yayımlanmıştır. Eserin ikinci baskısı ancak Bakü’de, 2003’te yapılabilmektedir. Azerbaycan atasözleri 1920’de H. Zeynalı ve E. Hüseyinzade tarafından da bir araya getirilmiştir. 1926’da yine H. Zeynalı’nın yayımlattığı Azerbaycan **Atalar Sözü** eseriyle E. Hüseyinzade’nin, en sonuncusu 1985’te olmak üzere defalarca bastırıldığı atasözlerinin toplandığı eserler, konuyla ilgili yapılan çalışmalardan bazılarıdır. Bunlar içinde en dikkate değer olanı 1949 yılında yapılan yayımdır. İdris İbrahimov da atasözlerini, 1961’de hazırladığı **Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tedkikler** adlı eserindeki **Atalar Sözü** ve **Meseller** adlı geniş bir yazıyla incelemiştir.

Tanıtılacak olan **Atalar Sözü** adlı eser, Azerbaycan atasözlerinin bir araya getirilmesi sonucu oluşturulmuş eserlerden biridir. Eserin önemi ve atasözleriyle ilgili diğer kaynaklardan ayrılmasının sebebi şudur; **Atalar Sözü**, Azerbaycan’da Latin alfabesine

geçildikten sonra halk edebiyatına ait mevcut eserlerin Latin alfabesine aktarılması münasebetiyle, tekrar yayımlanan eserlerden biridir.

Atalar Sözü adlı eseri hazırlayan Celal Beydili Memmedov, eserin redaktörü ise İsrail Abbaslı’dır. Eser 264 sayfadır.

Eser, Celal Beydili Memmedov tarafından hazırlanan **Bütün Sözlerden Ulu Sözler** başlıklı bir önsöz ile başlamaktadır. Bu önsözde Azerbaycan Türkçesinde atasözlerinin dil ve şifahi halk edebiyatı bakımından önemi anlatılarak atasözlerinin Azerbaycan’da ilk defa kimler tarafından, ne zaman derlendiği, dilciler ve edebiyatçıların atasözleri üzerinde yaptıkları incelemeler vb. hakkında bilgiler verilmiştir.

Eserde daha sonra atasözleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Azerbaycan atasözlerinden bazı örnekler şöyledir:

Ac ayı oynamaz.

Bülbülün çektiyi dil belasıdır.

Çamura daş atma, üzüne sıçrar.

Dostun atdığı daş baş yarmaz.

El bir olsa, dağ oynadar yerinden.

Hardan incelse ordan üzüler.

İnsan çiy süd emibdi.

İşlek demir pas tutmaz.

Kamil insan kelimandan bellidir.

Seni senden soruşmazlar, elden soruşarlar.

248. sayfadan itibaren yer alan Elaveler bölümünde yazılı kaynaklardan seçme atasözleri mevcuttur. Bu yazılı kaynaklar arasında **Divânü Lûgati’t-Türk**, **Kitâb-ı Dede Korkut**, **Oğuznâme**, **Emsâl-i Türkâne** sayılabilir.

Klassik Edebi İrsden adlı bölümde ise Nesimî, Hatayî, Fuzulî, Vâkîf gibi şairlerin şiirlerinde geçen atasözlerinden örnekler verilmiştir.

260. sayfadan itibaren **Halk Deyimleri**’nden örnekler mevcuttur. Eser **Edebiyyat** başlığı altında verilen atasözleri ile ilgili kaynaklar ve **Mündericat** yani içindekiler bölümüyle sona ermektedir.

Geçmişte Azerbaycan Türkçesiyle, ancak Kiril harfleriyle yayımlanmış nice eserin tıpkı bu eser gibi Latin harflerine aktarılması en büyük dileğimizdir.

“Sonsuzluğa Adanan Ömür” Üzerine

Rıfat Araz, **Sonsuzluğa Adanan Ömür**, 1.Baskı, BRC Basım, Ankara 2004, 96 sayfa.

Bekir OĞUZBASARAN

Erciyes Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

Ne kadar anlamlı ve bol çağrışımlı bir şiir kitabı ismi değil mi?.. Sizi bilmem, ama benim çok hoşuma gitti bu isim. “**Sonsuzluğa Adanan Ömür**”, şu anda Mi’li Eğitim Bakanlığında Bakanlık Başmüfettişi olan bir şairimizin yeni yayınladığı ve lütfedip bana da gönderdiği şiir kitabının adı. Kitap, önce adıyla, sonra da kapak kompozisyonu ile insanı çarpıyor. Bilmiyorum, belki de bana öyle geldi... Şairimizin adı, Rıfat ARAZ. Bu isim ve imza bana pek yabancı gelmiyor. Dergilerde zaman zaman şiirlerini okudum ve dikkatimi çeken bir aşına isim... Onun şiir ve yazılarına “**Türk Edebiyatı**’nda”, “**Bilge**”de, “**Bizim Külliye**”de, “**Hazan**”da, “**Çınar**”da, “**Altınoluk**”da, “**Somuncu Baba**”da, “**Kümbet**”te ve daha birçok yerde rastladığımı hatırlıyorum. Kitap, adını;

*“Heyhât kara bahtımın çilesinde ben varım;
Ben varım, şafaklarda kanayan günle yanan!..
Tende bir can nûrunun hâlesinde ben varım;
Ben varım, aşk çölünde kul olup aşka kanan!..”*

döndüğü ile başlayan güzel bir şiirden almış. “**Sonsuzluğa Adanan Ömür**”, Kültür Ajans Yayınları arasında çıkmış. Şairi ile vicâhen değil, gıyâben tanışıyoruz. Bir defa kendisiyle telefonla görüşmüştük. Dergilerde yayınlanan bazı şiirlerini çok beğendiğim için ya o dergi-
yi alıyor, ya da şiirin fotokopisini yaptırıyordum...

Şairin adının “ı” ile yazılıyor olması ve soyadı, bende ilk izlenim olarak Âzerî bir Türk şairi ile karşı karşıya olduğum hissini uyandırmış ise de daha sonra kendilerinin Türkiye’de yaşadığını öğrendim. Kitabın takdim yazısı olan “**Söz Başı**”, ünlü edebiyat bilimcisi ve eleştirmen Prof. Dr. Sadık TURAL’a ait. Bu yazıyı Rıfat ARAZ’ın “**Biyografi**” si izliyor. Buradan onun

Van-Erciş doğumlu olduğunu, Erzurum Türkoloji Bölümü mezunu bulunduğunu, Halk Edebiyatı alanında yüksek lisans ve doktora yaptığını, eğitimci, şair - yazar, bilim adamı ve bürokrat kimlikleri taşıdığını. 1949’dan beri elli altı yıldır “**Sonsuzluğa Adanan Ömür**” sürdürme emeline sahip bulunduğunu öğreniyoruz.

Rıfat ARAZ’ ın yayınlanmış eserleri şunlar: 1) “**Harput’ ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**”, (İlmî İnceleme) Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1995 (Bu eser, Doktora Tezine dayalı olmalı.) 2) “**Umut İkliminde**” (Şiirler), Türedav, İstanbul 2001. 3) “**İstanbul Kasırları**”, (İnceleme) İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanlığı, Kültür Yayınları, İstanbul 1999. 4) “**Sonsuzluğa Adanan Ömür**” (Şiirler), Kültür Ajans Yayınları, No: 14, Ankara 2004.

Kitabın üçüncü ve en geniş bölümünü doğal olarak şiirler oluşturuyor. Bu bölümde toplam 66 şiir yer almaktadır. Bunlardan üçünün adı: “**Yâ Rab**” dir. Adından da anlaşılacağı gibi bu şiirler, birer münâcât-
tır. Kitapta ayrıca Münâcât adını taşıyan ve:

*“Bezm-i elest’ten gelen mukaddes bir seferin;
Çilekeş yolcusuyum, sırlarım âyan sana...
Kuluyum bu âlemde, senden gelen haberin;
Verdiğin bir canım var, bezerim, kurban sana!..”*

gibi samimi çağrışımların geçtiği bir şiir de bulunuyor. “**Yâ Rab**” adlı şiirler, kitabın muhtelif yerlerine yerleştirilmiş. “**O’ndan geldik, yine o’na döneceğiz**”, espri-
sine uygun bir tarzda. Eserde, “**Seni Bildim Ey Resûl**” adlı bir de “**Na’ı**” var. Şair, kitabının arka kapağına:

*“Alıştım bu aşkın cevrine yâ Rab;
Nefsin has bahçesi, virân olsa da!..
Düştüm ötelere seyrine yâ Rab;
Özümde dürülmüş cihân olsa da!..”*

*Deryâda kavruldu, damlada doldum;
Hicrânın odunda kaynadım, oldum...
Bu can ocağında kimyayı buldum;
Kanlı göz yaşlarım, giryân olsa da!..”*

dörtlükleriyle başlayan “**Olsa da**” isimli bir şiirini koymuş. Bu şiir, eserin içinde bulunmamaktadır. Böylece Rıfat ARAZ’ ın bu ikinci şiir kitabında toplam 67 şiir yer almıştır. Kitaptaki şiirlerden bazıları birkaç bölümden oluşmaktadır. Bu şiirlerin hepsinde de şair,

hece veznini kullanmış. Bu şiirlerde en çok kullanılan nazım birimi, merhum Nihat Sami BANARLI' nın ifadesi ile, "Türk dörtlükleridir". Şair, az da olsa bazı şiirlerinde:

"Ey can! Cana kıl nazar;
Deme nedir kış, bahar!..
Her işte bir sebep var..."

Sen, işini bil eyle;
Yârına nâil eyle!.."

gibi üçlük ve ikilik, nazım biçimlerini de kullanmıştır.

Rıfat ARAZ' ın ilk şiir kitabını görmedim. Ama, bu şiir kitabından hareketle diyebilirim ki, şairin başlıca teması, "ilâhî aşk" tır. Açıkçası bu şiirler, büyük ölçüde "ilâhî aşk" m terennümleridir. Nitekim, "Gülün Üstüne" adlı şiirinde;

"Çile dergâhında uzletti seçtim;
Aşkın mâhkûmuyum sınıandım, geçtim!..
Sevgi pazarında bir tezgâh açtım;
Serdim yüreğimi yolun üstüne!.."

"Gül Beyazı" adlı şiirinde;

"Zaman, güle dönüp cana değende;
Gülün gül nefesi, kana değende;
Hilâl, iki büklüm başın eğende;
Bu aşk, aşk derdimi cana götürür!.."

"Duyan Duydu" başlığını taşıyan şiirde;

"Aşk elinden bir âh çektim izime;
Vefâ gülüm, umut taşır sözüm!..
Çöl misâli bu kavruşan özüme;
Elif elif yağın yağmur, kar düştü!.."

Yahut da "Zor Gönül" başlıklı şiirde;

"Aşk ateşi, can evime serildi;
Gam ruhsatı, halvetlerde verildi;
Tavvâ gülüm, el değmeden derildi;
Taşması, zor öteye, zor gönül!.."

gibi söyleyişlerde geçen "aşk" kavramına ait duyuş, düşünüş ve çağrışımlar, bu görüş ve düşüncemize ışık tutmakta, ileri sürdüğümüz fikri doğrulamaktadır. "İlâhî aşk" teması ile ilgili verdiğimiz bu örnekleri, kitapta bulunan hemen hemen bütün şiirlerde görmek mümkündür. Tabii, bu durum da Yûnus Emre'den 700 küsur yıl sonra, Yirminci asrın ikinci yarısı ve Yirmi birinci asır başlarında insana şaşırtıcı gelmektedir. Ben

bu durumu olumsuz bulduğum için söyleyemiyorum, fakat gerçek olan bu... Hattâ, bendeniz bu şiirleri çok sevdim, bu şiirleri yazanı yada söyleyeni de. Çünkü, onunla aramda büyük bir ruh benzerliği, gönül yakınlığı buldum. Bu şiirler için; " Yedi yüzyıl sonra, Yûnus bahçesinde açan güller " bile diyebilirim.

"Sonsuzluğa Adanan Ömür"de; siyasetten. ideolojiden, günlük dedikodulardan uzak, dingin, inanmış bir rûhun, insanın rûhuna inşirâh veren seslenişleri yer almakta... Bu şiirler, insanı mâsivâdan mâverâyâ doğru huzur dolu, güven dolu, mutluluk dolu, uzun bir yolculuğa çıkarmaktadır. Bu şiirler, Çağdaş Türk Edebiyatının tasavvuf şiirleridir. Yeni bir dinî ve tasavvufî hassasiyetin güzel verimleridir. Çağdaşımız olan bir Yûnus Emre'nin şiirleridir. Bu çağın Yûnus'unun ne kadar çok ilim, kültür ve hüner bilmesi, edinmesi gerekiyorsa, Rıfat ARAZ' da bunların hepsi hakkıyla bulunmaktadır. Bu bakımdan bu şiirler, tıpkı Yûnus'un kilerde olduğu gibi hem halk, hem de aydınlar tarafından sevilerek okunacak kıratıdır. Böylece bugünkü Türk şiirinin handikaplarından da kendisini kurtarmış görünmektedir. Biliyorsunuz, bugün Türkiye'de edebiyat dergilerinde, antoloji ve şiir kitaplarında okuduğumuz şiirler, genellikle çok fazla ön hazırlık yapmış oldukça seçkin bir okuyucu kesimine hitap etmekte, bir kaç kişinin okuyup zevk aldığı bu şiirlerin ezberlenmesi, hafızada kalması, sıradan okuyucunun zevkine hitap etmesi söz konusu bile değildir, maa-lesef... Gelenekle bağlarını koparmayan şiir ise her zaman kendini yenileyememekte, o sebeple aydınlar katında hüsnü kabul görememektedir. Bu durum bence günümüz Türk şiirinin en büyük açmazlarından. Şiir bir mecaz dili olsa da, şairin yolunu ne çok açık, ne de çok kapalı seçmemesi gerektiğine inanıyorum.

Şiir ve Edebiyat dünyamızın en büyük eksikliklerinden biri de mâlûm, teori ve eleştiri eksikliğidir. Şiirin ne olup ne olmadığı konusunda yayınlanan şiir kitapları hakkında, yeterince yazılar yazılmamakta, eleştiriler sadece sözde kalmaktadır. Bu itibarla, yazılıp söylenenler dedikodu sınırlarını aşmamakta, şairler ise sanat-edebiyat yolculuğunda yalnız kalmaktadır. Halbuki "El ellin aynasıdır"; "İnsan, İnsanın Ufkudur", denilmiştir. "Sonsuzluğa Adanan Ömür" kitabının "Biyografi" bölümünde ve sonlarda yer alan "Şiirler Hakkında Söylenenler" bölümünden anladığıma göre, bugüne kadar şairin şiirleri hakkında öyle pek de kayda değer şeyler söylenmiş sayılmaz. Gerçi

diyeceksiniz ki, bundan önceki, şairin ilk şiir kitabı idi, onun hakkında uzun uzadıya ne söylenebilir veya yazılabilir ki... Siz de haklısınız, hiç kimse ileride ne yapacağı, sanat alanında nerelere geleceği bilinmeyen bir şair için kendisini riske atmaz. Ama ben bu ikinci şiir kitabı ile şiirdeki çizgisini iyice belirginleştirmiş olduğu anlaşılabilir Rıfat ARAZ'ın bu şiir kitabı hakkında da çarşaf çarşaf yazılar yazılacağını, değerlendirmeler yapılacağını sanmıyorum... Niye dersiniz, görünen köy kılavuz istemez de onun için... Şimdiye kadar yapılanlar yada yapılmayanlar, geleceğin de göstergesi değil midir?.. İnşallah ben yanılmış olurum...

Rıfat ARAZ için Elazığ / Harput Ekolünden yetişmiş bir şair diyebiliriz. Ne alâkası var, dersiniz söyleyeyim: Bir kere biyografisinden öğrendiğimize göre, Elazığ İmam-Hatip Lisesi, Elazığ Öğretmen Lisesi ve Eğitim Enstitüsü'nde yıllarca Edebiyat Öğretmenliği yapmış. "Harput Evliyalari" konulu çalışması ile Bilim Uzmanı, "Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği" konulu araştırması ile de Halk Edebiyatı Doktoru olmuş. Elazığ'ın yüz akı edebiyat dergisi Bizim Külliye'de şiirlerini ve makalelerini yayınlıyor. Geçen yıllarda Elazığ'ın en büyük kültür-sanat organizasyonu olan Hazar Şiir Akşamlarının 11. ile Azerbaycan'a şair olarak gitmiş. Anlaşılabilir, Elazığ'ın, şairin hayatında, sanatında ve kültürün de önemli bir yeri var.

Rıfat ARAZ, şiirlerinde;

"Kul Rıfat, kul oldum "ben"i boşladım;
Gül aldım, gül sattım, gül nakışladım!..
Tevhît ocağında, bir can işledim;
Vuslât duvağını, sardı başıma!.."

yahut da;

"Kul Rıfat'ım, kendin arar;
Kulluğunda kılmış karar...
Sensiz, bu can neye yarar?
Beni, benden alan Sensin!.."

gibi dörtlüklerinde de görüleceği gibi "Kul Rıfat" mahlâsını kullanıyor. Per az şiiri mahlassız.

Bilim adamı ve şair Rıfat ARAZ, kitabını annesinin ruhuna ithaf etmiş. Kitabın sonunda bulunan "Şiirler Hakkında Söylenenler" bölümünde Prof. Dr. Sadık TURAL, Bahaattin KARAKOÇ, Ömer KAZZOĞLU, Yard. Doç. Dr. Doğan KAYA, Prof. Dr.

Abdülhakim YÜCE, Nazım PAYAM, Mahir ADİBEŞ ve Merdan TUFAN'ın şair ve şiirleri üstüne yazdıklarına yer verilmiş. Şair, kitabını bastırmadan önce, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE'nin gözden geçirmesini, dinî ve tasavvufî yönden eleştirisini yapmasını istemiş. En sona da onun eleştirilerine cevâben bir açılımda bulunmak gereğini duymuş.

Kitabın "Biyografi" bölümünden, şairin "Şiir İncelemeleri" ve "Bir Yürek Yıkanır" (Şiirler) adlarını taşıyan ve basılacak durumda olan iki eserinin de bulunduğunu öğreniyoruz. Hakkında yazılanların bulunduğu antoloji ve ansiklopedilerin bibliyografik künyeleri de "Biyografi" bölümünde yer almış.

Şairin tertemiz bir Türkçe'si var. Araz'ın söylediği şiirler;

"Yâ Rab, garip gönlüm aşkla yar oldu;
İstirap çarkında rengi nâr oldu!..
Varın, her zerremde aşikâr oldu;
Zâtın, âlemlere pinhân olsa da!.."

dörtlüğünde olduğu gibi, veya;

"Can yarama gül sarıldı;
Koca deniz, dağ yarıldı;
Kamu âlem, bir görüldü;
Aşkın ile aşkın ile..."

dörtlüğünde de görüleceği gibi hem hikemî, hem de lirik. Bilgeci söyleyişler çoğunlukta. Edebiyatımızın, çoktandır böyle bir sese ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Hangi ses, denirse cevabım şu olur: Hem halkımızın, hem orta kültür sınıfının, hem de aydınlarımızın içine sindirebileceği, günlük dağdağadan uzak, politika ve ideoloji ile bulandırılmamış, Bizim Yünus gibi herkesin sahiplenebileceği, herkesin kendisinden sayabileceği, kendinden bir şeyler bulacağı, Türk, Müslüman ve insan olan, kul olan, herkesin gönül tellerini titreştirecek, ruhuna huzur, mutluluk, sabır ve şükür aşılayacak, "Yaratılanı, Yaratandan Ötürü Hoş Görmeyi" telkin eden, yerli, millî ve evrensel sese; Anadolu'dan çıkarak, bütün insanlığı kuşatacak dost bir sese ihtiyaç vardır...

Kendisini bu sese adanmış Rıfat ARAZ'ı yürekten kutluyorum.

“Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü”

Nebi ÖZDEMİR, Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü, Akçağ yayınları, Ankara 2005, 368 sayfa.

Kadrive TÜRKAN

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi TDE.
Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Arş. Gör.

Maddi ve manevi kültür unsurlarının yaratılması ve aynı zamanda yaşatılmasında önemli rol oynayan, insan yaşamının hemen her döneminde karşımıza çıkan “eğlence” ve ortamları, kültürel rolü ve önemi yeterince değerlendirilememiş ortamlardandır. Bu da halk eğlenceleri ile ilgili çalışmaların derlemelerle sınırlı kalmasına neden olmuş, konunun müstakil çalışmalara dönüşmesini engellemiştir. Bu anlamda hocam, Doç. Dr. Nebi Özdemir’in “*Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*” adlı kitabı bir ilktir. Bitmeyen enerji ve heyecanı ile Halkbilime kendine özgü bir pencereden bakan sayın Özdemir, bunu gerek fikir aşamasında, gerek yaptığı çalışmalar ve yönettiği tezlerle ortaya koymaktadır. Bu özel çalışmayla ilk kez 2002 yılı başlarında tez halinde iken karşılaştım, sayfalarını çevirirken halk eğlenceleriyle ilgili küçük bir derlememe yer verildiğini görmek, benim için sürpriz oldu. İkinci karşılaşmamız ise 2005’te Akçağ’daki kitap raflarından birindeydi. Kitap, Nebi Özdemir’in, “*Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Çocuk Oyunlarının Halkbilimi Açısından İncelenmesi I-II*” (Ankara 1997), adlı doktora tezinden sonra, aynı çıkış noktasından hareketle; “*Türk Halk Eğlenceleri*” (Ankara 2001) isimli doçentlik takdim tezinin gözden geçirilmiş şekli olup, “*Ön Söz*”, “*Kısaltmalar*” ve “*Giriş*” dışında üç bölüm, “*Sonuç*” ve “*Kaynakça*”-dan oluşmaktadır.

Yazar “*Ön Söz*”de (s.9) eğlence ortamlarının önemi üzerinde durarak, yaratmaya zemin oluşturduğu halde, araştırmacılar arasında yeterince ilgi görmemesini kendi cümleleriyle şu şekilde ifade etmektedir: “*Kültürü meydana getiren maddi ve manevi unsurların*

büyük bir bölümü eğlence ortamlarında ve eğlenmek amacıyla yaratılmakta icra edilmekte ve yeni nesillere aktarılmaktadır. Nitekim destan, masal, halk hikâyesi, fıkra, bilmece, tekerleme gibi sözlü edebiyat ürünleri, danslar, dramatik oyunlar, şarkı ve türküler, genellikle eğlence ortamlarında var olmuşlardır. Kültürel kimliği meydana getiren gelenek, görenek ve inançlar da yine, eğlence ortamlarında yaratılmış ve yaşatılmıştır. Ayrıca eğlenceler, giyim, kuşam, süslenme, yiyecek ve içecek alanlarında ortaya konulan maddi unsurların da sergilendiği sosyo-kültürel olaylardır. Aynı zamanda eğlenceler, bireyin kendisi, toplumu ve kültürü hakkında bilinçlendiği ortamlardır. Bir toplumdaki kültür değişmelerinin kolaylıkla belirlenebildiği temel alanların başında eğlenceler gelmektedir.

Bütün bu işlevlerine karşılık eğlencelerin Türk kültür bilimcileri arasında pek rağbet görmemesi ilginçtir. Konunun farkına varanların büyük bir bölümü de bir ya da birkaç eğlenceyi derlemekle yetinmişlerdir. Konunun, ulaşılan kaynaklar itibarıyla, bütüncül ve ilmi yaklaşımlar kullanılarak müstakil çalışmalar kapsamında araştırılmadığı belirlenmiştir. Bunda, halkbilimi alanındaki ilk kadro denemelerinin büyük bir kısmında eğlencenin temel araştırma alanı olarak kabul edilmemesi, metin merkezli yaklaşımların egemenliği, genellikle eğlenceden çok eğlenceyi oluşturan sözel unsurlar üzerinde yoğunlaşılması ve bir türlü eğlence adlı bütünün ele alınamaması kültür çalışmalarını kursalla sınırlandırma çabaları yüzünden kent kültürünün araştırılmaması, halkbilimcilerin disiplinler arası çalışmalara ilgi göstermemeleri ve belki de en önemlisi bağlamsal ve işlevsel yaklaşımların Türk kültür bilimi araştırmalarında yeni yeni kullanılmaya başlanması etkili olmuştur.” (s. 9)

Giriş/A. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi (s. 13-23): Halk ve halk kültürünün tanımları verilmiş, Prof. Dr. Dursun Yıldırım’ın “*Türk Sözel Kültüründe Süreklilik*” adlı makalesinden hareketle yazılı ve sözlü kültür ayrımı üzerinde durulmuştur. Makalede, sözlü gelenek kültürünü oluşturan “*sözlü olma, geleneğe bağlılık, çeşitlenme, anonimlik ve kalıplaşma*” özelliklerine değinilerek; bahsedilen özelliklerin hemen tamamına sahip halk eğlenceleri; “*Halkın, temelde eğlenmek ve dinlenmek ihtiyacını karşılamak amacıyla düzenlediği her türlü toplantı, gezinti ve eğlence*” olarak tanımlanmıştır. Hemen ar-

dından konu ile ilintili olduğu için Richard Bauman ve Barre Toelken'in makalelerinden alıntılarla halkbilimdeki son dönem gelişmeler özetlenmiştir.

B. Eğlence Kavramı (s. 23-33): Burada "eğlence" kelimesinin kökü üzerinde durularak, birçok araştırmacı ve sözlüğün eğlence tanımları aktarılmıştır. Bunu eğlence kavramını değişik boyutlarda ele alan yerli ve yabancı araştırmacıların görüşleri izlemektedir.

C. Cumhuriyet Dönemi Türk Halk Eğlenceleriyle İlgili Çalışmalar (s. 33-41): Cumhuriyet dönemi halk eğlenceleriyle ilgili olarak, daha çok erkek derleyicilerin yaptığı derleme niteliği taşıyan çalışmalar, olduğu vurgulanmıştır. Adı geçen derlemeler de belli gruplara ayrılarak, derlemeci ve derleme tarihi birlikteliğiyle verilmektedir. Ayrıca yine burada eğlence kavramını içinde barındıran bibliyografya, dergi, kılavuz kitap ve der; kitaplarının da adı anılmaktadır.

I. Bölüm/Türk Halk Eğlencelerinin Sınıflandırılması (s.43-80): Burada halk eğlencelerinin, folklor kadrolarında bağımsız bir alan olarak kabul edilmediği adetler, bayramlar, şenlikler gibi çeşitli başlıklar altında ve sınıflandırılmaksızın değerlendirildiğinden söz açılarak; bu konuda müstakil bir çalışma bulunmadığı için, mevcut tasnif denemelerinin eğlence araç ve gereçlerini birbirine karıştırdığına vurgu yapılmıştır. Hemen ardından konuyla ilgili olarak ve "eğlence araçları" baz alınarak Türkiye'de yapılan sınıflandırmalar, aktarılmaktadır. Bunu yazarın kendi tasnifi izler: "Bu çalışmanın sonraki bölümlerinde yer alan yapı, işlev ve bağlam (özellikle örnek eğlence unsurunun iletişim boyutuyla ilgili) merkezli değerlendirme ve tespitlerden hareketle aşağıda bir tasnif çalışması sunulmuştur. Bu sınıflandırma çalışmasında halk eğlencelerinin düzenlenme sebepleri, zaman ve süreleri, ortamları ile bu eğlencelerdeki sözel edebiyat ürünleri, dramatik veya dramatik olmayan oyunlar, müzik, dans, yemek ve giysi gibi diğer eğlence araç ve unsurlarıyla ilgili verilerden yararlanılmıştır. Bu unsurların büyük bir kısmı yapı ve gösterim ile iletişim düzleminde yer almaktadır. Deneme niteliğindeki bu sınıflandırma çalışmasında Cumhuriyet dönemindeki Anadolu Türk halk eğlenceleri esas alınmıştır. Alt gruplar arasındaki sınırların açıklanması ve ilgili grubun belirgin özelliklerinin ortaya konulması için her alt grup hakkında eksikliği peşinen kabul edilen, tanıtıcı nitelikte bilgiler verilmiştir. Ayrıca, bu alt grupların her birinin müsta-

kiil araştırmalarla incelenebileceği de unutulmamalıdır." (s. 49)

Sınıflandırma şu ana başlıklardan oluşur:

- A. Ritüel Kökenli Eğlenceler (s. 49-50)
- B. Dini Günler ve Bayramlarla İlgili Eğlenceler (s. 50-51)
- C. Geçiş Dönemleriyle İlgili Eğlenceler (s.51)
- D. Mevsimlik Toplantı ve Eğlenceler (s. 51-54)
- E. Yöresel Şenlik, Festival ve Panayırarla İlgili Eğlenceler (s. 54-60)
- F. Resmi Günler ve Bayramlarla İlgili Eğlenceler (s. 60-63)
- G. Kent Yaşamı Kökenli Eğlenceler (s. 64-71)
- H. Diğer Eğlenceler (s. 71-80)

II. Bölüm/Türk Halk Eğlencelerinin Yapısı (s.81-308): Bu bölümde, Türk halk eğlencelerinin yapısal özellikleri, bağlam merkezli yaklaşımlar ve yapısal halkbilim kuramlarından hareketle incelenmektedir. Türk halk eğlencelerinin yapısal unsurları "ad, zaman ve süre, mekan, hazırlık, kural, katılımçı, başlangıç kalıbı, sohbet, sözel edebiyat yaratımı, yiyecek ve içecek, oyun, müzik, dans, giyim-kuşam ve süslenme, koku, gezinti, inanç, hediye, erotik öge ve bitiş kalıbı" gibi ana ve alt başlıklarda yorumlanmaktadır.

III. Bölüm/Türk Halk Eğlencelerinin İşlevleri (s.309-344): İşlevle ilgili olarak Metin Ekici ve Özkul Çobanoğlu'nun önemli saptamalarından sonra, halk eğlencelerinin işlevleri müstakil olarak, dört başlıkta ve örnekleme yoluyla değerlendirilmektedir:

- A. Ekonomik İşlevler (s.310-317)
- B. Siyasal İşlevler (s. 317-326)
- C. Sosyal ve Psikolojik İşlevler (s. 326-339)
- D. Kültürel İşlevler (s. 339-344)

Kitap, "Sonuç" (s. 345-347) ve "Kaynakça" (s. 349-368) ile noktalanmaktadır. Kaynakça, yazarın belirttiği üzere halk eğlenceleriyle ilgili malzemenin büyük bölümü yazılı kaynaklardan elde edildiği için, son derece zengin ve konuyla ilgilenenlere rehberlik edebilecek niteliktedir.

Gerek seçilen konunun özgünlüğü açısından, gerek konuyu ele alış şekli olarak; sahasında ilk olması hasebiyle son derece büyük bir boşluğu dolduran çalışma, önemli başvuru kaynaklarından biri olma yolundadır.

“Atilla'nın Torunları Sekeller”

İsmail DOĞAN, *Atilla'nın Torunları Sekeller*, Yeni Avrasya Yayınları, Yayın nu: 49, Ankara 2005, 147 sayfa.

Prof. Dr. Saadettin GÖMEC

Ankara Üniversitesi, DTCF Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi

Türk dili ve genel kültürümüze kaynaklar temin etme yolunda, bitmez-tükenmez bir enerjiyle çalışan değerli bilim adamı İsmail Doğan'ın en son araştırması olan “*Atilla'nın Torunları Sekeller*” adlı kitabı 2005 yılında okuyucuyla buluşmuştur. Kendisine karşı yapılan her türlü olumsuz eleştiriye kulak tıkayıp, sonsuz bir azimle dünyanın pekçok yanını dolaşarak, Türk kültürüne ait ne varsa derlemeye gayret eden, İsmail Doğan kardeşimizin fedakarlıkları karşısında takdir-den başka bir şey söylememiz mümkün değildir.

Biz İ. Doğan Bey'in 2000 senesinde neşredilen kıymetli çalışması “*Kafkasya'da Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar*” isimli eserinin de tanıtımını evvelce yapmıştık.¹ Araştırmacı artık bu kitabında “Göktürk” yerine “*Kök Türk*” biçimini tercih ediyor görünmektedir.

Eser, “*Sekel*” adıyla başlamakta olup, Sekellerin etnik kimliği hususunda özellikle Macar bilim adamlarının ortaya attığı görüşler çerçevesinde yorumlar da bulunmaktadır ve ardından Sekelleri oluşturan boylar ile Sekel kültürünün unsurları üzerinde durulmuştur. Şimdi sırasıyla kitabın konuları üzerinde durmaya çalışalım. Yukarıda da belirtildiği gibi, Sayın İ. Doğan evvela Sekel adından bahsediyor. Sekel etnoniminin ortaya çıkışı hususunda 8.-9. asırlara kadar gidilmekle beraber, sanki onların oluşumu Avrupa kıtasıyla sınırlanmaktadır. Batı vesikalarına dayalı Sekel tarihi belki Avrupa'da başlatılabilir, ancak Doğu kaynakları ve özellikle de Türkler hakkında en eski bilgileri veren Çin yıllıklarına baktığımızda, onları ilk defa Asya'da görüyoruz. Gerçekte Sekeler, Hun birliği içindeki Tölös boylarından ve ünlü Tokuz Oguz kabilelerinden birisidir.² Muhtemelen onlar, Hun göçleri ve akınlarıyla-

la birlikte, Karadeniz'in kuzeyini takip ederek, Doğu Avrupa'ya geldiler. Zaten kendilerini Hun bakiyesi olarak görmeleri de bunu ispatlıyor ki, Sayın Doğan'ın kitabında da bu efsane bulunmaktadır.³ Sonra, yine H. N. Orkun ve bazı Macar araştırmacıların eserlerini incelediğimizde Sekeller, Avar ve Peçeneklerle de ilişkilendiriliyor. Bunun da gayet normal olduğunu düşünüyoruz. Atilla'nın Hun birliği dağılınca, Orta Avrupa'da kendilerini gösteren Avar ve Peçenek federasyonlarının içinde kendilerini buldular. Dolayısıyla Sekel kültürünün Avar ve Peçenek benzerliği bu yüzdendir. Sekel kelimesinin manası konusunda, İsmail Doğan çeşitli ilim adamlarının görüşlerine başvurarak; “*soylu, asil, sınır muhafızı*” demek olduğunu belirtiyorsa da,⁴ biz aynı fikirde değiliz. Sekel adı hususunda biraz daha araştırma yapılmalıdır. Kanaatimizce ismin sonundaki -el eki, Türkçede “*ülke, devlet, vatan*” manasına gelen kelime olmalıdır, diye de düşünmekteyiz.

Elbette ki biz bu dar incelemede bütün meselelerin çözülmesini de beklemiyoruz. Fakat itiraz ettiğimiz bir nokta daha var. O da; Sayın Doğan Sekel boyları arasında geçen Kürt aşiretini, Anadolu ve İran'da yaşayan kabileyle birleştiriyor ki, yıllardan beridir aynı hatalar tekrarlanmaktadır. Söz konusu Sekel Türklerinin, biraz evvel bahsettiğimiz ülkelerde yaşayan halkla uzaktan yakından ilgisi yoktur. Bu sadece kelime ve ses benzeşmesinden başka bir şey değildir. Velev ki, bugün Sekelya ve Macaristan'da yaşayan Kürtler ile Orta Doğulu halkın bir benzerliği varsa bile, bu muhtemelen onların batıya sonradan göç etmeleriyle alâkalıdır. Dolayısıyla bunların doğrudan bir Sekel kabilesi olarak sayılması yanlıştır.

Sayın ilim adamı yayından önce herhalde kitabının tashihini kendi yapmamış olmalı ki, pek çok kelime ve cümle hatası mevcuttur. Kitabın 20 ve 34. sayfaları arasında Sekeler arasında yaşayan Türkçe kökenli sözcükler veriliyor ki, bu Türkçemiz açısından oldukça mühimdir. Kitabın en sonunda Sekellere ve kültürlerine dair harika resimler konulmuştur.

NOTLAR

- ¹ S. Gömeç, “Kafkasya'da Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar”, Bilge, Sayı 26, Ankara 2000.
- ² S. Gömeç, *Kök Türk Tarihi*, 2. baskı, Ankara 1999, s.46
- ³ Doğan, *Atilla'nın Torunları*, s.13.
- ⁴ Doğan, *Atilla'nın Torunları*, s.12.

Yazılı Türkçe'nin Kelime Sıklığı Sözlüğü

İlyas Göz, *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 823, Ankara 2003, XV+576 sayfa.

Dr. Yakup SARIKAYA

Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

Bilindiği gibi Türkiye Türkçesinin kelime sıklığı sözlüğü Dr. İlhan Göz tarafından hazırlanmış ve 2003 yılında TDK Yayınları arasında *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklık Sözlüğü* adıyla yayımlanmıştır. Türk Dil Kurumu'nun "Türkiye Cumhuriyeti'nin 80. Yılına Armağan" olarak yayımladığı eser, 591 (XV + 576) sayfadır. Alanında ilk ve tek olan kitap, Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan kelimelerin kullanım sıklığını gösteren bir çalışmadır. Kitap, *Hürriyet*, *Milliyet* ve *Sabah* gazeteleri ile roman, hikâye, güzel sanatlar, müzik, heykel vb. alanlarda Türk yazarların kaleme aldığı 1995 ve sonrasında yayımlanmış ve bu kategorilerden birine ait olması şartını taşıyan 338 kitap ile 142 dergi taranarak hazırlanmıştır. Türkiye Türkçesinde kaç kelimeyle yazı yazıldığını ortaya koyan bu sözlükte, 22.693 adet kelime yer almaktadır. Konuyla ilgili olarak yararlanılan kaynakların da yer aldığı eserde birden fazla anlam içeren isimlerin listesi kitabın sonunda verilmiştir.

Yabancı dil öğretiminde de kullanılan kelime sıklıklarının araştırılması içinde Türkiye'de çok geç kalınmıştır. Çünkü İngilizcenin ilk kelime sıklık sözlüğü 1944 yılında hazırlanmıştır (bk. Thorndike, E. L. & Lorge, I., 1944, *The teacher's word book of 30.000 words*. New York: Teachers College, Columbia University, Bureau of Publications). Bu çalışma

manüel olarak (elle) hazırlanmıştır. Daha sonra 1967 yılında benzer bir çalışma bilgisayarla yapılmıştır (bk. Kucera, H., & Francis, W.N., 1967, *Computational analysis of present-day American English*. Providence, RI: Brown University Pres).

Aslında bu hazırlanan kitap İlyas Göz'ün ikinci sözlüğüdür. İlyas Göz daha önce hazırladığı kelime sıklığı sözlüğünü tamamladıktan sonra Yard.Doç.Dr. Ali İ. Tekcan'm itirazlarını dikkate alarak bazı ayrıntıların daha sağlamlaştırılabileceğini düşünmüş ve yıllarını verdiği bu ilk sözlüğü bir kenara koyarak tamamen yeni materyal kullanarak tekrar çalışmaya koyulmuştur.

Sözlük Prof.Dr. Ahmet B. Ercilasun ve Prof. Dr. Nevzat Gözaydın tarafından incelenmiştir.

Sözlük, "Ön Söz", "Bilimde Alı Yapı Çalışmaları", "Yöntem", "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklık Sözlüğü (Alfabetik Sıralı)", "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (Sayısal Sıralı)" ve "Ekler"den meydana gelmektedir. Ek A'da havuza alınan kitap ve dergilerin listesi, Ek B'de birden fazla anlamı tespit edilen kelimelerin listesi, Ek C'de bağlam içinde düzeltilen kelimelerin listesi, Ek D'de havuzda geçen fakat Türk Dil Kurumu'nun *İmlâ Kılavuzu*'nda olmayan kelimelerin listesi verilmiştir.

Çalışmanın başında kitap hazırlanırken uygulanan yöntem açıklanmıştır. Buna göre *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü* şöyle hazırlanmıştır:

1- Materyalin Seçimi

a. **Nitelik:** Çalışmanın ilk adımını olarak yazılı Türkçeyi temsil edebilecek nitelikte bir "havuz"un oluşturulması teşkil etmektedir. Bu havuza hangi tür materyalden ne oranda alınacağı konusunda İngilizce için yapılmış sıklık (frekans) çalışmalarından en yaygın olan Kucera, H. ve Francis, W. N'in çalışmasına

(bk. Kucera, H., & Francis, W. N., 1967, *Computational analysis of present-day American English*. Providence, RI: Brown University Press) bakılmıştır. Kucera ve Francis'in çalışmalarında oranlar altı kişilik bir danışmanlar kurulu tarafından belirlenmiştir. Türkçe için yapılan çalışmada danışmanların belirleyiciliklerinin yanı sıra, bir de soruşturma yapılmıştır. Buna göre tamamı yüksek okul mezunu, 23-33 yaşları arasında ve hemen her meslektan 209 erkekten oluşan bir gruba anket uygulanmıştır. Bu soruşturmadan (anketten) elde edilen kategoriler ve oranları şöyledir:

Basın: % 35, Roman-Hikâye: % 15, Bilim: % 15, Popüler Bilim: % 10, Güzel Sanatlar- Biyografi: % 10, Hobi: % 7, Din: % 3, Muhtelif: % 5.

Daha sonra danışmanların da onayıyla, bu çalışmanın tabanım teşkil eden yazılı materyal (havuz) şu ana kategorilere ve oranlara göre oluşturulmuştur:

Basın: % 35, Roman-Hikâye: % 20, Bilim: % 8, Popüler Bilim: % 9, Güzel Sanatlar-Biyografi: % 8, Hobi: % 4, Din: % 3, Okul Kitabı: % 3, Muhtelif: % 10.

Tüm kategoriler için kitap seçiminde üç kriter kul'anılmıştır. Bunlar; yazarlarının Türk olması, 1995 yılından (1995 dahil) sonra yayımlanmış olması ve ihtiyaç duyulan kategorilerden birine ait olması.

Buna göre sözlüğün hazırlanması sırasında 132 yazarın roman ve öykü, 65 yazarın biyografi, şiir ve güzel sanatlar, 30 yazarın çeşitli konulardaki kitabı ile birlikte, 26 okul kitabı ile 96 dergi incelenmiştir.

b. Nicelik: Kategoriler arasında en büyük orana sahip "Basın" kategorisi için seçilen gazetelerin taranmasına 1 Mart 2000 tarihinde başlanmış ve bu tarama işi 28 Şubat 2001 tarihine kadar aralıksız 365 gün devam etmiştir. Böylece her yıl periyodik olarak tekrarlanan olayların (mevsimler, bayramlar vb.) gerçeğe uygun oranda temsil edilmesi hedeflenmiştir. Her gün ekleri de dahil olmak üzere o günün iki gazetesinden yaklaşık 1000 kelimelik kupür kesilerek toplanmış, bu kupürlerin kelimeleri bilgisayara saydırılmış ve böylece yazılı basından 350.000 kelime havuza alınmıştır.

Ayrıca ortalama bir kitap sayfası 250 kelime kabul edilerek, her kitaptan sayfa ve punto büyüklüğüne bağlı olarak 8-12 sayfa arasında alıntı yapılmıştır. Son düzeltmelerde her kitaptan yapılan alıntı miktarı 2000 kelimeye düşürülmüştür. Bu sayı, Kucera ve Francis'in (1967) uyguladığı sayıdır. Böylece 300 sayfalık bir kitapla 1200 sayfalık bir kitap havuzda yaklaşık eşit sayıda kelimeyle temsil edilebilmiştir. Fakat roman-hikâye kategorisinde bu sayı, havuza daha fazla kitap alabilmek amacıyla ve geçerliğin lehine olacağı değerlendirilerek kitap başına yaklaşık 1500 kelimeye düşürülmüştür.

Bu şekilde havuza alınan kelimelerin toplam kesin sayısı (rakamlar, soru takıları, de/da bağlaçları ve aynı zamanda cins isim olan ad ve soyadlar hariç) 1,006,306 olmuştur. Son aşamada her çeşit özel isim (Ayşe, Malatya, Cezayir vb.) ile yabancı kelimeler çıkarılmış ve geriye kalan kelime sayısı 975,141 olmuştur. Bu sayı aynı zamanda sözlükteki her bir kelimenin karşısında yazılı olan sıklıkların toplamıdır.

2- Havuzun Oluşturulması

Havuz dört aşamada oluşturulmuştur:

- a. Materyalin temin edilerek tarayıcı vasıtasıyla bilgisayara aktarılması,
- b. Tarayıcı tahrifatının düzeltilmesi,
- c. Bağlam (kontekst) düzeltmelerinin yapılması,
- ç. Kelimelerin yalın hâllerine indirgenerek dağarcığın oluşturulması.

Bunlardan ikinci ve üçüncü aşamadaki işlemler çalışmanın geçerliğini doğrudan etkilemektedir. Özellikle taranan gazete ve romanların kâğıdının ve baskısının kalitesinden kaynaklanan tahrifatlar birer birer elle (manüel olarak) düzeltilmiştir. Yine bağlam düzeltmeleri kapsamında kelimelerin cinslerine göre tasnif edilmesi ve buldukları bağlam içinde taşıdıkları anlama göre düzeltilmesi işlemi de (örneğin materyalin taranması sonucu elde kalan *çıkarmak* kelimesinin *menfaat* anlamındaki isim mi, *çıkarmak* fiilinin geniş

zamanı mı, yoksa *çıkarmak* fiilinin emir şekli mi olduğunun tespiti)elle yapılmıştır. Bağlam düzeltmelerini zorlaştıran bir başka faktör olan çok anlamlı kelimelerin ayrımı işidir. Çalışmanın asıl amacı olmamakla birlikte araştırmacılar için faydalı olacağı değerlendirilerek bir alt çalışma yapılmış ve birden fazla anlam taşıyan isimler ayrılmış ve her birinin kullanım sıklığı ayrı ayrı verilmiştir. Buna göre *dolap* kelimesinin *mobilya* anlamında mı yoksa *hile* anlamında mı kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak fiillerin farklı anlamlarının frekanslarını belirleme işi teşebbüs hâlinde kalmıştır. Fiillerin kontekst içinde kazandıkları anlam çeşitliliği isimlere oranla çok daha fazla olduğu için bu ayrımı yapma işi ileride yapılacak çalışmalara bırakılmıştır.

Havuzda yapılan son çalışmayla özel isimler ayıklanmıştır. Bütün veriler baştan sona taranarak her çeşit özel isim (insan, ülke, şehir, para, kurum-kuruluş, bölge, para birimi vb.) silinmiştir. Ancak çalışmada özel isimlerin kendileri silinirken ismi oldukları kurum-kuruluş bırakılmıştır. Örneğin *Ziraat Bankası* veya *Milliyet Gazetesi* vb. yapıdaki isimlerin *ziraat* ve *milliyet*'i atılmış ancak sonundaki *banka* ve *gazete* isimleri kalmıştır. Yine aynı kural insan isimlerine de uygulanarak *Çetin*, *Yıldırım*, *Coşkun* vb. silinmiş, *Altan*, *Türker*, *Atilla* bırakılmıştır.

Son sayma işlemine esas teşkil eden 1.006.306 kelimelik havuz, bu gibi özel isimler silindikten sonra geriye kalan kelimelerden oluşmaktadır. Metinlerde geçen özel isimler (Ayşe, Didem vb.) ile yabancı kelimeler (insan, yer, şarkı vb. isimleri) bu sayıya dahildir, yani silinmemiştir. Ancak bu gibi yabancı kelimeler son aşamada sözlüğe alınmamıştır.

3- Kelime Sıklığı Sözlüğü'nün Oluşturulması

Tahrifattan kaynaklanan hataların düzeltilmesi, bağlam düzeltmelerinin yapılması ve çok anlamlı kelimelerin her bir anlamının ayrılarak sayılması ile özel isimlerin ayıklanması işlemlerinden sonra son aşamada son aşamada kelimelerin sıklık listesinin oluşturulması işine geçilmiştir. Bu amaçla özel olarak hazırlanmış bir Wordcount programı yardımıyla "havuzdaki kelimelerin sayısının tespiti" ve "aynı kelimelerin toplanarak birleştirilmesi" işlemi yapılmıştır. Bu program sayesinde sayma işlemi sırasında rakamlar,

sayma işlemi sonucunda havuzdaki 1.006.306 kelimeden aynı olanları kendi aralarında toplanarak birleştirilmiş ve 179.861 çeşit kelime tespit edilmiştir. Fakat bilgisayar her kelimenin ayrı çekimlerini ayrı bir kelime olarak kabul etmiştir. Örneğin masaya, masamız, masalar, masaymış, masanın vb. şekilleri listede ayrı madde başları olarak geçmiştir. İşte bu yüzden son aşamada bu 179.861 kelimenin her birisi ait olduğu kelimenin yalın hâline eklenmiştir. Yani masa kelimesinin ayrı çekim eklerini almış şekilleri "masa" kelimesine eklenmiştir. Yine elle (manüel olarak) yapılan bu işlem sonucunda yaklaşık bir milyon kelimelik Türkçe metinden 22.693 kelimelik "*Kelime Sıklığı Sözlüğü*" ortaya çıkmıştır.

Bu son işlem sırasında TC, MB, TCK gibi özel kurum ve kuruluşların kısaltmaları açılmamış, bunlar listedeki cumhuriyet, millet, kanun veya kara yolları gibi cins isimlere eklenmemiş ve sözlüğe alınmamıştır. Ancak %, apt., bkz., bn., cad., cm., çev, dk., Dr., Doç., Prof., e-mail (elektronik posta'ya), gr., KDV., kg., km., kw., lt., m., M.Ö., M.S., mg., müh., mm., sh., sk., Sn., Şb., Tic., TL., Tv., yy. gibi kısaltmalar açılarak ait oldukları kelimelerin yalın hâllerine eklenmiştir. Hiçbir özel isim sözlüğe alınmamış ve Türk Dil Kurumunun *İmlâ Kılavuzu*'nda yer alan 13 adet dörtlü kelime (son birim değer teorisi, üretimi dönüşümcü dil bilgisi, veraset ve intikal vergisi gibi) programa sayılarıyla orantısız bir yük bindirecekleri görüldüğü için ayrılmış hâllerine sözlüğe alınmıştır.

Son aşamada kelimelerin doğru şekilleri yazılırken Türk Dil Kurumunun 2000 basımı *İmlâ Kılavuzu* ile 1998 basımı *Türkçe Sözlük*'e bağlı kalınmıştır. Havuzda geçtiği hâlde Türk Dil Kurumunun *İmlâ Kılavuzu*'nda (2000) yer almayan kelimeler de sözlüğe alınmış, fakat ayırt edilebilmeleri için farklı bir puntuyla (koyu siyah) yazılmıştır. Bu kelimelerin listesi (538 kelime) Ek D'de verilmiştir.

Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü adlı kitapta en çok kullanılan kelimenin 29 bin 286 ile *bir* olduğu görülmektedir. Bunu 22 bin 856 ile *ve*, 20 bin 844 ile *olmak*, 15 bin 140 ile *bu*, 6 bin 886 ile *için* ve 6 bin 421 ile *o* kelimeleri izlemektedir. Kitapta en çok

kullanılan diğer kelimeler ve kullanım sıklıkları ise şöyledir: *ben* 5.829, *demek* 5.419, *çok* 5.405, *yapmak* 5.189, *ne* 5.098, *gibi* 4.994, *daha* 4.683, *almak* 4.422, *var* 4.200, *kendi* 4.175, *gelmek* 4.033, *ile* 3.830, *vermek* 3.827, *ama* 3.668, *sonra* 3.639, *kadar* 3.527, *yer* 3.366, *en* 3.352, *insan* 3.352.

Çalışmanın büyük bir çabanın ürünü olduğu, titizlik, sabır ve azimle hazırlandığı gözlerden kaçmamaktadır. İlyas Göz üniversite dışından bir araştırmacı olarak tek başına, eşine az rastlanır bir gayretle bu sözlüğü bilim dünyasına kazandırmıştır.

Bu sözlükten hareketle bir araştırma da yapılmıştır. (bk. Tekcan, A. İ., Göz, İ., Yalçın, S., Akırmak, Ü., Serbest, S., Fırat, C., Rodoplu, S. (2002), "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü'nün Geçerliliği Üzerine Bir Çalışma", *Türk Psikoloji Dergisi*, 17 (50), 27-42.) Kitap henüz baskıda iken yapılan bu çalışmada, *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü'nün* geçerliliği sınanmış, bu amaçla sözlükteki kelimelerin literatürle tutarlılığı ve yerleşik etkilerinin gösterip göstermeyeceği bir dizi deneyle araştırılmıştır. Araştırma ile *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü'nün* Türkçe kullanılarak gerçekleştirilecek bilişsel psikoloji çalışmalarında kullanılacak, Türkçenin görece kelime sıklığını yansıtan bir kaynak olduğu sonucuna varılmıştır (Tekcan vd. 2002: 27).

Çalışmanın tek eksiği tıpkı isimlerin olduğu gibi fiillerin de farklı anlamlarının frekanslarını belirleme işinin teşebbüs hâlinde kalmış olması sayılabilir. Ancak hazırlanan sözlüğün zaten çok kapsamlı ve fiillerin kontekst içinde kazandıkları anlam çeşitliliğinin isimlere oranla çok daha fazla olduğu dikkate alındığında bu mazur görülebilir. Bu zorluklardan dolayı farklı anlamlardaki fiilleri ayırma ve sıklıklarını tespit etme işi sözlükte ileride yapılacak bu tür çalışmalara bırakılmıştır.

Çalışmanın bir diğer eksiği ise (insan) soyadlarının listede bırakılmış olmasıdır. Çalışmada özel isimlerin kendileri silinirken ismi oldukları kurum-kuruluş bırakılmıştır. Örneğin *Ziraat Bankası* veya *Milliyet Gazetesi* vb. yapıdaki isimlerin *ziraat* ve *milliyet*'i atılmış ancak sonundaki *banka* ve *gazete* isimleri kalmıştır. Aynı kural insan isimlerine de uygulanarak *Çetin*,

Yıldırım, *Coşkun* vb. isimler silinmiş, *Altan*, *Türker*, *Atilla* vb. soyadları bırakılmıştır. Bize göre kurum ve kuruluşlar için uygulanan kuralın insan isimleri için işletilerek soyadlarının çalışmada bırakılmasına gerek yoktur.

Bu tür sözlükler, yalnız dil öğreniminde değil kelime dünyası, yani dil ve üslup çalışmaları için de ana kaynak teşkil etmektedir. Yayımlanan bu sözlük sayesinde artık herhangi bir yazar veya eser üzerine yapılacak dil ve üslup çalışmasının sonuçlarıyla bu sözlükteki sonuçların karşılaştırılması imkânı doğmuştur. Ayrıca bu çalışma sayesinde lehçeler arası (Türk lehçeleri) kelime sıklıklarının karşılaştırılabilmesi de sağlanacaktır. Çünkü son dönemde Türk lehçelerinden birinin yazı diliyle yazılmış eserler (nazım-nesir) üzerinde bazı dil ve üslup incelemeleri yapılmıştır ve yapılmaya da devam edecektir.

1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Türk cumhuriyetleri bir bir bağımsızlığına kavuşmuş, buna paralel olarak Türkiye'de Türk lehçeleri üzerine yapılan araştırmalar büyük bir hız kazanmıştır. Bu süreçte bu Türk cumhuriyetleriyle Türkiye arasında her alanda ilişkiler başlamıştır. Bu bağlamda Türk dünyasının bazı edebiyatçılarının eserleri üzerinde bazı dil ve üslup çalışmaları yapılmıştır. (bk. Özbay 1994, Kara 1997; Kasapoğlu 2000, Saldere 2001, Sarıkaya 2003, Balcı 2004 vb.)

Dil ve Üslup İncelemesi ana başlığı altında yapılmış bu çalışmaların bir bölümünü oluşturan "*kelime dünyası*" ve "*kelime sıklıkları*" başlıklarında, üzerinde çalışılan eserin, dolayısıyla ait olduğu lehçenin kelime kullanım istatistikleri (sıklıkları) de verilmiştir. Biz bu bildirimizde sıklık listeleri verilmiştir. Türk Dil Kurumundan çıkan bu yeni sözlükteki sonuçlarla bu dil ve üslup incelemelerinin kelime sıklıkları karşılaştırılabilir. Böylece Türkiye Türkçesinin kelime sıklıklarıyla diğer lehçelerin kelime sıklıkları karşılaştırılabilir. Elde edilecek sonuç, bazı ses değişiklikleriyle de olsa Türk dünyasında hangi kelimelerin, kelime türlerinin daha çok kullanıldığını ortaya koyacaktır. Ancak burada bir hususa dikkat etmek ve tabiri caizse elma ile armutları birbirine karıştırmamak gerekir. Çünkü İlyas Göz'ün hazırladığı sözlük birçok alandan

(basın, roman, hikâye, güzel sanatlar, bilim vs.) materyalin havuza alınmasıyla hazırlanmıştır. Bu yapılan dil ve üslûp çalışmalarında ise şiiirleri veya nesrinden hareketle yalnız bir yazarın kelime dünyasını, kelime kullanım sıklıkları yer almaktadır. Bu yüzden yapılacak kelime kullanım sıklığı karşılaştırmalarında bu durum göz önüne alınmalıdır.

NOTLAR

- BALCI, Mustafa (2004), *Osman Türkay'ın Şiiirlerinde Dil ve Üslûp*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KARA, Mehmet (1997), *Ata Atacanov'un Şiiirleri I (Giriş-Metin-Aktarma); II (İnceleme-Gramer Dizini)*, Ankara: TDK Yayınları.
- KASAPÖĐLU - ÇENGEL, Hülya (2000), *Abdurrahim Ötkür'ün Şiiirleri (İnceleme-Metin-Aktarma)*, 2 Cilt, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayını.

- KUCERA, H., & FRANCIS, W. N., (1967), *Computational analysis of present-day American English*, Providence, RI: Brown University Pres.
- ÖZBAY, Hüseyin (1994), *Çolpan'ın Şiiirleri (Metin-Aktarma-İnceleme)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını.
- SALDERE, Gülsüm (2001), *Abdurrahim Karakoç'un Lirik Şiiirlerinde Kelime Dünyası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- SARIKAYA, Yakup (2003), *Berdi Kerbabayev'in Aygıtlı Adım Romanı (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- TEKCAN, A. İ., GÖZ, İ., YALÇIN, S., AKIRMAK, Ü., SERBEST, S., FIRAT, C., RODOPLU, S. (2002), "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü'nün Geçerliliği Üzerine Bir Çalışma", *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(50), 27-42.
- THORNDİKE, E. L. & LORGE, I., (1944), *The Teacher's Word Book of 30.000 Words*, New York: Teachers College, Columbia University, Bureau of Publications

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Ansiklopedileri'nin 5. ve 6. Ciltleri Basılıyor

“Musul Meselesi, Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922-1925)”

Zekeriya Türkmen, **Musul Meselesi, Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922 -1925)** isimli, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara 2003, XVIII + 182 s.

Hilâl DEMİRBAŞ

Tarihçi, G. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Tarih Öğretmenliği Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

Milâdi 652 yılından sonra Abbasiler döneminde Irak'ta yerleşmeye başlayan Türklerin, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de özellikle Irak'ın kuzeyinde yer alan Musul, Kerkük, Erbil, Süleymaniye ve çevresindeki diğer yerleşim yerlerinde nüfusun çoğunluğunu oluşturarak yaşadıkları bilinmektedir.

Abbasiler döneminden bu güne kadar geçen 1350 yıldan fazla bir süre özellikle Irak'ın kuzeyinde yaşayan Türkler, 1. Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilmesi üzerine 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşmasının ardından Türk Ordusunun bölgeden çekilmesi neticesinde neredeyse unutulmuş ve kendi kaderleri ile baş başa bırakılmıştı. Bölgenin İngilizler tarafından işgal edilmesi ile yerleşik Türkler için zor ve haklarının elinden alındığı günler başlamış, bir kısmı Irak'ın güney bölgelerine sürgün edilmişti. Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın 28 Ocak 1920 tarihli toplantısında, bölgede yoğun olarak yaşayan ve halkın çoğunluğunu teşkil eden Türk nüfus ile zengin doğal kaynaklar dikkate alınarak Misâk-ı Millî Sınırları kabul edilmiş ve Musul vilâyetinin de bu sınırlar içinde olduğu bütün dünyaya duyurulmuştu. O günlerden bu güne kadar, Musul Meselesi devletimiz için çözülmesi gereken bir mesele olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

Konu ile ilgili olarak, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun bağlı Kuruluşu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ile Konya Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin, Misâk-ı Millî'nin 77. yıldönümü münasebetiyle müştereken düzenlediği "Misâk-ı Millî ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi" konulu sempozyum bildirimlerini içeren kitap, Bilge dergisinin 43. (2004-Kış) sayısında tarafımdan tanıtılmaya çalışılmıştı.

Bu defa **Musul Meselesi, Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922 -1925)** isimli, Dr. Zekeriya Türkmen tarafından yazılan eser tanıtılmaya çalışılacaktır.

Eserin VI. sayfasında yazarın kısa biyografisi yer almaktadır.

Önsözde; petrolün, sanayi sektörünün birinci derecede ihtiyaç duyduğu doğal bir kaynak olması ve Orta Doğu coğrafyasında zengin petrol kaynaklarının bulunması nedeniyle, devletler arasındaki çıkar kavgaları ile çatışmalara zemin hazırladığı, XIX. yüzyıldan itibaren tarihin seyrini değiştiren bir hammadde olduğu, XX. yüzyıla girerken Orta Doğu petrolerini ele geçirmek için başlatılan yarışta en başta yer alan

Almanya'nın Birinci Dünya Savaşından yenik çıkması üzerine İngiltere ve müttefiklerinin üstünlüğü ele geçirdikleri, Osmanlı Devleti'nin ölüm fermanı niteliğinde olan Mondros Ateşkes Anlaşması ile Türklerin denetiminde kalan son vatan toprağı olan Musul vilâyetinin de bir oldu bitti ile İngiltere tarafından işgal edildiği, İngilizlerin bu haksız işgal hareketinin Türk kamuoyunda hiçbir zaman kabul edilmediği anlatılmaktadır.

Misâk-ı Millî sınırları içinde olduğu tüm dünyaya ilân edilen Musul vilâyeti için Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin bölge üzerindeki nüfuz mücadelesinden geri kalmadığı ve bölgeye gerekli askerî desteği sağlamaya çalıştığı, Lozan barış görüşmelerinden önce Atatürk'ün talimatı ile ve T.B.M.M. hükümeti-

nin bilgisi dahilinde Antep Milis Kuvvetleri komutanı Yarbay Şefik Özdemir Beyin gönüllü birliği ile Diyarbakır'dan Musul'a yönelik bir harekât başlatıldığı fakat başarılı olunamadığı, Musul vilayetinin zengin petrol yataklarına sahip olması sebebiyle İngilizlerin bölgede egemen olmak için büyük çabalar harcadığını, Lozan'da çözülemeyen Musul meselesinin daha sonra Türkiye İngiltere arasında yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nin Musul'daki haklarının derferat ederek çözümlendiği ifade edilmektedir.

Eserin Giriş Bölümünde; Musul-Kerkük ve Süleymaniye bölgelerini içine alan coğrafyanın pek çok etnik unsuru bünyesinde barındırdığı, Türklerin Abbasiler döneminde bölgeye yerleşerek askerî ve siyasî teşkilâtta etkin konumlara yükseldiği, bu nedenle bölgenin Anadolu'dan önce Türk topluluklarının vatanı ve hâkim unsuru olduğu, bu coğrafyanın Abbasiler - Selçuklular - Erbil Atabeyliği - Artukoğulları Beyliği - Karakoyunlu ve Safevi Devletleri ile Osmanlı Devleti gibi Türk beylik ve devletleri dönemlerinde Türk veya Türk soylu valiler tarafından idare edildiği, Osmanlı idarî yapılanmasında 1895 yılında yapılan en son düzenlemede Musul vilâyetinin Musul - Kerkük ve Süleymaniye olmak üzere üç sancağa ayrıldığı, Osmanlı idaresinin son yüz yılında 91.000 km2 arazisi ve 200.000'in üzerinde nüfusu olan Musul vilâyetinde istatistik bilgilerinin birbirini tutmadığı, coğrafi, stratejik ve iktisadî konumu itibarıyla önemli bir mevkiide ve Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan, tarım alanları ve doğal kaynakları açısından çok zengin olan bölgenin İngiltere - Almanya - Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri gibi büyük devletlerin siyasî, askerî ve ekonomik çekişmelerine yol açtığı, emperyalist Avrupa ülkelerinin petrol kaynaklarına sahip olmak amacıyla etnik kimlikleri ön plâna çıkarmaya gayret gösterdikleri, bölgede uzun yıllar hakim unsur olan Türkleri bir kenara iterek Kürt, Arap, Süryani, Keldani, Asuri ve Nasturilerin koruyuculuğuna soyundukları, özellikle Kürtlere duyulan ilginin hayranlık derecesine ulaşarak araştırma enstitüleri kurulduğu, Osmanlı Devletinde II. Meşrutiyet ilânının getirdiği özgürlük ortamının Kürtçülük faaliyetlerinin başlamasına zemin hazırladığı, yine bu dönemde Osmanlı Devleti egemenliğinde uzun asırlar yaşamış olan ve Türkler tarafından "seçkin millet" olarak adlandırılan Arapların özellikle İn-

gilizlerin kışkırtması ile XX. yüzyıl başlarında bağımsızlık mücadelesine giriştikleri, bu faaliyetlerin Birinci Dünya Savaşı boyunca devam ettiği belirtilmektedir.

"Birinci Dünya Savaşı'na Uzanan Süreçte Genel Hatları İle Musul Meselesi ve Musul'un İşgal Olayı" ana başlıklı Birinci Bölüm;

A) İngiltere Açısından Musul Bölgesinin Stratejik, Ekonomik, Siyasî Önemi ve Musul'un İşgali,

B) Musul'un İşgalinden Sonra Meydana Gelen Gelişmeler,

alt başlıklarını içermektedir.

Bu bölümde; İngiltere'nin, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren gönderdiği casuslar aracılığı ile Orta Doğu bölgesinde büyük bilgi birikimine sahip olduğu, Musul-Kerkük bölgesinin zengin petrol yataklarına sahip olduğunun anlaşılması üzerine bölgeyi ele geçirmek üzere siyasî ve askerî girişimlere başladığı, doğal kaynaklarıyla ekonomik ve doğu ile ulaşım açısından stratejik önem taşıyan sömürgesi Hindistan'ı güvenlik içinde tutmak esaslı Orta Doğu politikası sebebiyle önce Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasına destek olduğu, daha sonra dış politikalarında ortaya çıkan değişiklikler üzerine Osmanlı Devleti'nin taksimine razı olma yönünde bir eğilim içine girdiği, Avrupa'yı ve Doğu Akdeniz'i karadan Orta ve Uzak Doğu'ya bağlayan yollar üzerinde olmasından dolayı stratejik öneme sahip olan ve zengin petrol kaynakları sebebiyle ekonomik açıdan büyük önem taşıyan Musul bölgesindeki Osmanlı egemenliğinin Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam ettiği, 1916 yılında başlayan Arap isyanı üzerine bölgedeki dengenin İngiltere lehine değiştiği, Birinci Dünya Savaşı'na sona erdiren Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihinde İngiliz birliklerinin Musul'a 60 km. kadar yaklaşmış oldukları ve 1 Kasım 1918 tarihinden itibaren anlaşma hükümlerine aykırı olarak harekete geçerek

10 Kasım 1918 tarihinde Türk Ordularının çekilmesi üzerine Musul vilâyetini işgal ettikleri, İngiliz askerî istihbaratçıların Irak'ın kuzey kesiminde ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bir çok yerleşim yerinde casusluk faaliyetlerinde bulunarak aşiretleri Türklere karşı isyan ettirmeye çalıştıkları, ancak özel-

likle Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki faaliyetlerin aşiretler tarafından hoş karşılanmayarak “*Kürtlük ve Türklük bir bütündür. Birbirlerinin öz kardeşi ve din kardeşidir. Her iki toplum için vatan birdir.....*” şeklindeki bildirimleri ile Devletine bağlılıklarını açıkladıkları, İngilizlerin savaş kurallarını hiçe sayarak Musul’u işgal etmelerinin Türk kamu oyununda hiçbir zaman kabul görmediği, işgal olayının askerî anlamda bir statü değişikliğinden başka bir durum ifade etmediği, İngiliz yetkililerin Musul’un siyasî geleceği hakkında fikir birliğinde olmamaları, bölge halkına yapılan asılsız vaatler, Türk toprakları üzerinde bir Ermeni devletinin kurulacağı haberleri gibi sebeplerle bölgeye hakim olamadıkları, Güneydoğu Anadolu Bölgesinden Musul’a yönelik olarak gerçekleştirilen propaganda faaliyetlerinin olumlu etkileri sebebiyle yöre halkının Türklerin yanında yer alarak Millî Mücadele hareketini desteklediği, hattâ bölgede etkili bir nüfuza sahip olan Şeyh Mahmut’un yapılan hükümet kurma teklifini kabul etmeyerek Osmanlı idaresine bağlı kalmak amacıyla 1919 yılında İngilizlere karşı isyan ettiği, ancak isyanının Hindistan’dan gelen askerlerin yardımıyla bastırıldığı, Birinci Dünya Savaşından galip çıkan devletlerinin Musul petrollerinin paylaşımı konusunda anlaşmışları, İngilizlerin Musul üzerinde dolaylı egemenliğini devam ettirmek düşüncesiyle Faysal’ı destekledikleri, “*Musul - Kerkük ve Süleymaniye halkının boykotuna rağmen*” 28 Ağustos 1921 tarihinde taç giydirerek Irak Kralı yaptıkları anlatılmaktadır.

Eserin ikinci bölümü “*Misâk-ı Millî’ye Göre Musul Vilâyeti*” ana başlığı altında;

A) Misâk-ı Millî Kararlarına Göre Musul Vilâyeti’nin Durumu,

B) Mustafa Kemal Paşa ve T.B.M.M. Hükümeti’nin Musul Konusundaki Duyarlılığı, alt başlıkları ile yazılmıştır.

Bu bölümde ise; son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından 28 Ocak 1920 tarihinde kabul edilen “*Misâk-ı Millî*” ile her şeyden önce bölünmez bir Türk vatanının sınırlarının çizildiği, Millî Mücadele ruhunu oluşturulduğu, dış politikanın hedefleri ile devletin bağımsızlığı ayrıca milletin geleceği için gerekli faaliyetlerin ana hatlarının tespit edildiği, Mondros

Ateşkes Antlaşmasından önce işgal edilmemiş olan Musul Vilâyeti’nin Misâk-ı Millî sınırları içinde yer aldığı ve bölgede Türklerin yoğun olarak yaşadığı, bölgenin hiçbir nedenle ayrılık kabul etmez bir bütün olduğu, Mustafa Kemal Paşa’nın, Kuva-yı Milliye’nin lideri olarak bağımsız Türk Devleti’ni kurmak amacıyla düşüncelerini uygulamaya koyduğu, milletin isteği üzerine Ankara şehrini Millî Mücadelenin merkezi olarak belirlediği, şehirde bulunan ileri gelen halk ve mebuslarla 28 Aralık 1919 tarihinde yapılan toplantılarda; memleketin içinde bulunduğu durum ile Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında meydana gelen işgal olayları dolayısıyla “Musul’un İngilizler tarafından işgali”, antlaşmanın imzalandığı tarihteki devletin sınırları ile bu sınırlar içinde kalan toprakların ayrılmaz bir bütün olduğu hususlarının açıklandığı, bu açıklamaların daha sonra Osmanlı Mebusan Meclisinde kabul edilecek olan Misâk-ı Millî kararları içinde yer aldığı, Mustafa Kemal Paşa’nın T.B.M.M.’de 1 Mayıs 1920 tarihinde yaptığı konuşmada güneyde Musul - Kerkük ve Süleymaniye’nin Misâk-ı Millî sınırları içinde yer aldığını söylediği, buraların Türklerin yoğunlukla meskûn olduğu ve Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalandığı gün Türk askerinin denetiminde olan yerler olduğu, bu bölgeyi Türk Yurdu olarak belirleyip belgelere geçirdiği, bugün sınırlarımız dışında kalan Musul - Kerkük ve Süleymaniye bölgelerinde T.B.M.M. tarafından icra edilen siyasî ve askerî faaliyetlerin son derece önemli olduğu, bölgede yapılacak askerî bir harekâta aşiretlerin psikolojik durumlarına göre göz önünde bulundurulması gereken çok önemli politik ve idârî hususların bulunduğu ifade edilmektedir.

Eserin üçüncü bölümü “Şefik Özdemir Bey Müfrezesinin Musul Harekâtı” ana başlığı altında;

A) Şefik Özdemir Bey Müfrezesinin Kurulması,

B) Şefik Özdemir Bey’in Revandiz’e Hareketi ve Bölgedeki Faaliyetleri,

C) Şefik Özdemir Bey Müfrezesinin Musul Vilâyetindeki Faaliyetleri,

alt başlıklarından oluşturulmuştur.

Bu bölümde de; 1920 yılında Revandiz bölgesinde İngilizlere karşı bir takım ayaklanmaların çıkması

üzerine bölgedeki aşiretlerin T.B.M.M. hükümetinden yardım istediği, o dönemde bölgedeki Türk askeri birliklerinin durumu, aşiretlerden bazıları ile Revandiz Türkmenlerinden oluşan birliklerin İngiliz taarruzlarına karşı mücadeleleri, İngilizlerin; bazı aşiretleri silah ve cephane yardımları ile çeşitli vaadler yaparak kendi saflarına çekmeleri sonucunda Revandiz Millî Kuvvetlerine saldırdıkları ve bölgede tekrar toparlandıkları, T.B.M.M. hükümetinin askerî ve siyasi gelişmeleri yakından takip ederek alınacak tedbirler hakkında çalışmalar başlattıkları, İngilizler ile bir sorun çıkmaması için Türk hükümeti ile ilgisi olmadığı izlenimi vermek amacıyla bölgedeki aşiretleri ve aşiret gelenekleri ile çetçiliği bilen, Antep'te Kuvayı Millîye komutanlığı yapmış bir yarbay olan Şefik Özdemir Bey'i atayarak masrafları T.B.M.M. hükümeti tarafından karşılanmak üzere 100 kişilik müfrezeye kurulduğu ve millî harekete yeni bir ruh kazandırıldığı, görevin Misâk-ı Millî sınırları içinde yer alan bölgenin İngilizler ve İngilizler tarafından Irak kralı olarak görevlendirilen Faysal'ın işgaline engel olmak olduğu, Özdemir Bey ve müfrezesinin 15 Mayıs 1922 tarihinde Diyarbakır'dan hareketle önce Siirt'e buradan Beytüşşebap ve Hakkari'ye, buradan da 12 Haziran 1922 tarihinde yol boyundaki bir çok yerleşim yerlerine uğramak ve Türk hükümeti adına mahallî teşkilatlar yapmak suretiyle çetin bir yolculuktan sonra 22 Haziran 1920'de Revandiz'e ulaştığı, müfrezesinin Revandiz'e gelişinin halkın sevgi gösterileri ile törenlerle kutlandığı, kurbanlar kesildiği, halk tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın temsilcisi olarak görülen Özdemir Bey'in kontrolü ele geçirdikten sonra Kerkük-Süleymaniye-Akra ve Musul gibi merkezlerde bulunan bazı aşiretler üzerinde de etkinlik kurduğu, İngilizlerin askerî uçaklarla yaptığı saldırılara rağmen Özdemir Bey'e bağlı birliklerin büyük başarılar sağladığı, bu tarihlerde Irak'ın kuzeyinde etkili olan Simko ve Irak'ın güneyinde etkili olan Şeyh Mahmut isimli "*İngilizlerin Kürt İmparatorluğu kurma vaadlerine inanan ve bu düşüncede olan*" Kürt şeyhlerin faaliyetlerinin Türk hükümeti tarafından izlendiği, Özdemir Bey tarafından İngiliz propagandalarına alet olmamaları hususunda uyarılmalarına rağmen Şeyh Mahmut'un Süleymaniye'de İngiliz himayesinde bir Kürt hükümetini 10 Ekim 1922 tarihinde kurduğu, Şeyh Mahmut'un bazen Türklerden bazen de İngiliz-

lerden yana tavır sergilediği ve Özdemir Bey'e yazdığı mektupta "*Türk hükümetinin denetiminde Güney Kürdistan adıyla yarı otonom bir idarenin kurulmasını*" ve kendisinin de Kürdistan hakimi olarak tanınmasını istediği, Özdemir Bey'in bu teklifi Elcezire Cephesi komutanlığına rapor ettiği, bütün olumsuz propagandalara rağmen birçok yöre halkının Türklere bağlı kaldığı, Irak'ın kuzeyinde hakimiyet kurmak isteyen ve İngilizler tarafından desteklenen Simko'nun saldırılarına Özdemir Bey'in karşı koyduğu, İngilizlerin bölgedeki Türklerin dışındaki Arap, Kürt, Nasturi ve Asuriler gibi diğer etnik unsurları birçok vaadlerle yanlarına çekerek otoritelerini sürdürmek istemişlerse de pek başarı sağlayamadıkları, kış mevsiminin yaklaşmasının Özdemir Bey müfrezesinin ikmal işlerini aksatacağı ve irtibatı keseceği düşünülerek harekete geçmek için plânlar yapıldığı ve İngilizlerin saldırılarını önlemek amacıyla tedbirler alındığı, bu gelişmeler olurken batıda Türk Ordusu'nun 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'i kurtardığı, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ile Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın Musul cephesindeki olayları takip ettiği ve gerekirse Musul'un silahla alınması hususunu dile getirdiği, taarruz için 10 Kasım 1922 tarihine kadar hazırlıkların bitirilmesinin istendiği, 20 Kasım 1922 tarihinde Lozan'da başlayan barış görüşmelerinin kesintiye uğrama ihtimalinin olduğu, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın 23 Aralık 1922 tarihinde Elcezire Cephe Komutanlığına gönderdiği şifre telgrafta konferansın kesintiye uğraması halinde boğazlara karşı başlayacak harekât ile aynı zamanda Musul'a karşı taarruza başlanmasının talimatlandığı, ancak konferansın başlamasıyla Musul'a yönelik askerî harekâttan vazgeçildiği, görüşmelerde en çetin tartışmaların Musul meselesinden kaynaklandığı ve konu çözülemeden konferansın dağıldığı anlatılmaktadır.

Eserin dördüncü bölümünde de "*Lozan Barışına Uzanan Süreçte Musul Meselesi*" ana başlığı altında;

- A) T.B.M.M.' de Musul Konusunda 1922-1923 Yıllarında Yapılan Tartışmalar,
- B) İngilizlerin Musul'a Yönelik Hava Taarruzlarının Artması,
- C) Şefik Özdemir Bey'in Musul Harekâtının Sona Ermesi,

D) Şefik Özdemir Bey'in Biyografisi,

alt başlıkları yer almaktadır.

T.B.M.M. hükümeti delegelerinin barış görüşmeleri için Lozan'a gitmesinden sonra yapılan görüşmelerin zamanında Ankara'ya aktarıldığı, konferansta görüşülen konuların açık ve gizli oturumlarda Meclis gündemini belirlediği, Musul meselesinden dolayı İngilizlerle yaşanan tartışmaların aynı gün Mecliste de hararetle tartışmalara neden olduğu, Türk Milleti'nin Türk yurduna haksızca saldıran düşmanlara karşı mücadelesini büyük bir zaferle taçlandığı, bu zaferin diplomatik yönden de kazanılması gerektiği, Türk Devleti adına görüşmelerde bulunanlar ile karar verenlerin büyük sorumluluk altında hareket ettikleri, İngilizlerin Lozan barış antlaşmasından önce Musul'da üstünlüğü sağlamak amacıyla askerî harekâta ağırlık vererek bölgeyi sık sık havadan bombaladığı ve bu suretle bölge aşiretlerini cezalandırdığı, bu arada halkı keşide yanlarına çekmek amacıyla paralar dağıttığı, iklim şartlarının güçlüğünden dolayı Ankara'dan Türk kuvvetlerinin iaşesi ve diğer ihtiyaçları için gönderilen paranın orada mücadele eden Özdemir Bey'e ulaştırılmasında büyük zorluklar yaşandığı, Lozan'da başlatılan görüşmeler üzerine Türk hükümeti tarafından "*Musul'u diplomasi yoluyla geri alınabileceği düşüncesiyle*" askerî harekâtın durdurulmasının istendiği, Özdemir Bey'in bu isteğe karşı görüş bildirdiği, ancak İngilizlerin artan askerî faaliyetleri ve saldırıları üzerine çarpışarak bir çok zorluklarla bölgeden çekilmek, İran'a sığınmak ve silahlarını teslim etmek zorunda kaldığı detayları ile anlatılmaktadır.

Bu bölümün sonunda Şefik Özdemir Bey'in Biyografisi verilmektedir.

Eserin sonuç bölümünde ise; Mustafa Kemal Paşa'nın değişik tarihlerde verdiği demeçlerinde ve T.B.M.M.' de Misâk-ı Millî ile ilgili olarak yaptığı açıklamalarda Musul vilâyetinin anavatandan ayrılmaz bir Türk yurdu olduğunu defalarca belirttiği, bu düşüncesi nedeniyle bölgede Özdemir Bey komutasındaki Türk birliği ile mücadele edildiği, ancak Lozan Konferansının toplanması ile meselenin diplomatik yolla çözümlenmesinin uygun bulunması nedeniyle askerî harekâtın yapılamadığı ve birliğin İran'a iltica etmek zorunda kaldığı, sonuç olarak 5 Haziran 1926 tarihinde İngiltere ile Türkiye arasında Ankara antlaşması imzalanarak Musul'un Irak'taki İngiliz manda idaresine terk edildiği, antlaşmaya göre Musul petrollerinden elde edilecek gelirin %10'unun 25 yıl süre ile Türkiye'ye verileceği, Türkiye'nin %10 hissesini sermayeye dönüştürmek istemesi nedeniyle 500.000 İngiliz sterlini karşılığında bu paydan da vazgeçilerek dönemin siyasilerinin tabiri ile "*Dünya'nın ve Orta Doğu'nun barış ve huzuru namına*" Musul dosyasının kapandığı ifade edilmektedir.

Yazar, eserini; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş sürecinde bir ideal olarak benimsenmiş olan Misâk-ı Millî üzerinde - son yıllardaki gelişmeler de dikkate alınarak - yeniden düşünülmesinde yarar olduğuna dikkat çekerek, geleceğe yönelik düşünüldüğünde 21. yüzyılın "*su*" yüzyılı olacağını, eğer Türkiye'nin su konusunda inisiyatifi ele almazsa 19. ve 20. yüzyılda petrolden sonra 21. yüzyılda da su kaynaklarının Orta Doğu coğrafyasında yangına neden olabileceğini belirterek bitirmektedir.

Eserin sonunda; Bibliyografya, Ekler (Belgeler) ile Harita ve Fotoğraflar bulunmaktadır.

Etnomüzikoloji Üzerine Yeni bir Kitap: “Kültürel Müzikoloji”

Ayten Kaplan, *Kültürel Müzikoloji*, İstanbul, 2005, Bağlam Yayıncılık, Birinci Basım, 126 s.

Dr. Metin ÖZASLAN

Halkbilimci, Ankara Kulübü Yönetim Kurulu Üyesi

“Yüzyıl kadar önce, Doğu ülkelerinden Avrupa’ya gelen çok ünlü bir müzisyen bir konsere davet edilmişti. Ev sahipleri ilk kez Batı müziği konseri dinleyen Doğulu müzisyene, konseri beğenip beğenmediğini sordular. Doğulu müzisyen ise konserin ilk bölümünün çok hoşuna gittiğini belirtti. Doğulu müzisyenin ilk bölümden kastettiği konserden önce enstrümanların akort edildiği hazırlık bölümü idi. Batılılar için müzik bile sayılmayan ve hatta rahatsızlık uyandıran bu akort sesleri Doğulu müzisyen için konserdeki tüm öteki parçalardan daha güzel bir müzikti...”

(J. T. Titon)

*

Bu yazıda Ayten Kaplan’ın “Kültürel Müzikoloji” adlı kitabını tanıtmaya çalışacağız. Bağlam Yayıncılık tarafından içinde bulunduğumuz yıl basılan kitap, giderek önemi artan etnomüzikoloji/ kültürel müzikoloji alanında Türk okuyucular için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Zira, kültürel müzikolojiye ilişkin olarak ülkemizdeki yayın hazinemizin oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Farklı adlandırmalar altında olsa da 19. yüzyıldan itibaren sosyal bilimler yelpazesinde yer edinen kültürel müzikoloji alanında, ülkemizdeki doğrudan kaynaklar, Mahmut. R. Gazimihal’in 1958 yılında “Türk Folklor Araştırmaları” dergisinde yayınlanan “Etnomüzikoloji” adlı makalesi ile Yıldırım Erdener’in 1993 yılında Folklor/ Edebiyat “Etnomüzikoloji Özel Sayısı”ndan

yayınlanan “Etnomüzikoloji Nedir?” başlıklı makaleleri ile sınırlı kalmaktadır. Diğer yandan, doğrudan alanı tanıtıcı Türkçe yayın sınırlı olmakla beraber, etnomüzikoloji disiplininin kapsamına giren müzik tarzları, kültür-müzik ilişkisi, müzik eğitimi, kitle iletişim araçlarında müzik gibi konularda bilimsel araştırmalar ve yayınlar ülkemizde son yıllarda ağır aksak da olsa artmaya başlamıştır. Bu kapsamda, Bağlam Yayınları’nın Müzik Bilimleri Dizisi, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Pan Yayıncılık, Ürün Yayınları, Boğaziçi Üniversitesi Yayınlarından basılan eserler, kültürel müzikoloji disiplini için de katkı sağlamaktadır. Tüm bu olumlu adımlara rağmen, hem yayın hayatımızda bilimsel araştırma ve yayınların, hem de müzik alanında çok zengin potansiyellere sahip olan ülkemizde varolan müzikolog, müzik araştırmacısı ve etnomüzikolog sayısının yeterli olmadığını belirtebiliriz. Bu yazıda tanıtacağımız etnomüzikolojiye giriş niteliği taşıyan Ayten Kaplan’ın kitabı ise kültürel müzikoloji disiplinini derli-toplu bir tanıtıcı kitap olması nedeniyle önemi tartışılmaz bir konuma sahiptir.

Kültür ve müzik bilimleri arasında yer alan ve kültür-müzik ilişkisini inceleyen bir ara disiplin olan “kültürel müzikoloji”, bir toplumun kültürünü anlamının yollarından birinin müziğini anlamak, ya da yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi müziğini anlamak için kültürünü ve toplum yapısını da bilmek gereği temel sayılına dayanan bir sosyal bilim disiplini. 19. yüzyılda Doğulu müzisyenin Batı müziği konserinde deneyimlediği yorum, müziğin evrensel olmasına rağmen anlamını kültürden aldığına ve farklı toplumlardan gelen bireylerin müziği farklı şekillerde yorumladıklarına çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Geleneksel olarak “kültürel sistemler”in çözümlenmesi, antropoloji, etnoloji, halkbilimi ve sosyoloji gibi sosyal bilim disiplinlerinin alanı olurken, kültürel sistemlerin en önemli parçalarından biri niteliği taşıyan müzik incelemesi ise kültürel müzikoloji alanında yer almaktadır. Nitekim sanat ve bilim olarak müzik incelemesi olması yanında, daha çok insan ve toplumbilim çalışmaları olarak nitelendirilebileceğimiz kültürel müzikoloji çalışmaları, müziği teknik bir disiplin veya sanat dalı olarak görmenin ötesinde, kültür ve toplum ile bağlamını inceleyerek ele almakta ve böylece insan ve toplum davranışlarının anlaşılmasına da katkı

sağlamaktadır. Hangi tür toplumların (geleneksel-modern; doğulu-batılı; köylü-kentli; yerel-ulusal vb.) ne tür müzikler sergilediğini araştırmayı amaçlayan bir disiplin olarak etnomüzikoloji toplumların müzik türlerini incelerken, aynı zamanda o toplumların kültür yapısının da çözümlenmesini yapmayı amaçlamaktadır.

Bir toplumun müziğini anlamanın, toplum örgüsünü ve kültürel yapısını anlamaya bağlı olduğu temel varsayımından hareket eden kültürel müzikoloji disiplininde, alan sınırları konusunda uzlaşmazlıklar olmasına karşın, araştırmacılar, kendi kültürleri dışındaki müziği, betimlemeli ve karşılaştırmalı bakış açısıyla inceleyerek "*dünya müziğini arayanlar*" olarak tanımlanabilir. Özellikle küreselleşme sürecinin ivme kazandığı, gelişen iletişim ve ulaşım teknolojileri yoluyla toplumlar arasındaki etkileşimlerin arttığı son birkaç on yıllık dönemde, müzikteki evrensellik ve yerel özgünlük boyutlarını sorgulayan disiplin olarak "*kültürel müzikoloji/ etnomüzikoloji*" disiplini de giderek artan bir öneme sahip olmuştur.

Kültürel Müzikoloji, Giriş ve Sonuç bölümleri dışında başlıca dört bölümden oluşmaktadır. İlk Bölümde "*Etnomüzikoloji(nin) Tanım ve Kavramı*" kuramsal ve tarihsel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. "*Müzik*" adını taşıyan ikinci bölümde müzik ve kültür ilişkisi ile birlikte, sanat olarak müzik olgusu değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde ise "*Kimlik*" konusu işlenmektedir. Bu bölümde ulusal ve etnik kimlik tanımları gözden geçirildikten sonra kimlik ve müzik ilişkisi incelenmektedir. Dördüncü bölümde ise "*Etnomüzikolojideki Model ve Yaklaşımlar*" ele alınmaktadır. Bu kapsamda etnomüzikoloji alanında önemli bir yeri olan Alan Meriam ve Timoty Rice modelleri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmekte ve insan ve kültür bilimlerinde de açıklayıcı çerçeveler olan evrimcilik, işlevselcilik, tarihselcilik, yapısalcılık ve yorumlayıcı antropoloji gibi yaklaşımlar incelenmektedir. Aşağıda yapacağımız değerlendirmeler ise, bir kitap tanıtımından öte aynı zamanda kitabın tarafımızca önemli görülen bölümlerinin bir özeti de içermektedir. Zira, etnomüzikolojiye ilişkin temel kavramlar ve yaklaşımların özetlenmiş bir taktiminin *Bilge Dergisi*'nin bu sayısında yararlı olacağı kanısını taşımaktayız.

"*Etnomüzikoloji Tanımı ve Kavramı*" adını taşıyan ilk bölümde Kaplan, etnomüzikoloji disiplininin diğer bilimlerle olan ilişkisini ve sosyal bilimlerin yelpazesindeki yerini açıklamaktadır. Alanını belirleme sorunlarını henüz tam olarak çözümlenememiş bir disiplin olmakla birlikte, etnomüzikoloji disiplini bünyesinde yapılan uygulama ve araştırmalara bakıldığında iki ana eğilimin somutlaştığı görülmektedir. Bunlardan ilki, müziği yapısal olarak ele alma eğiliminde olan batı müziği dışında kalan müzik türlerinin incelenmesi; diğeri, daha genel bir alan olan "*kültür içindeki müzik araştırmaları*" incelemeleridir. Etnomüzikologların çoğu batı uygarlıklarını da içeren bütün dünya kültürleri incelemelerine sıcak bakmalarına karşın, halk müziği ve batı dışı müziğin daha önemli olduğuna yönelik genel bir uzlaşma sergiledikleri görülmektedir. Bununla birlikte, 21. yüzyıla girdiğimiz bir dönemde kültürel müzikolojinin temel inceleme nesnesi olan "*dünya müziği*"ni totolojiye düşmeden tanımlamak oldukça güçtür. Zira, dünya müziği dünyanın herhangi bir yerinde icra edilen çeşitli müzik türleri olabilir. Batı veya Batı dışı müzik türleri olabileceği gibi, halk, sanat ve pop müzik türleri de olabilir. Uygulayıcıları amatör veya profesyonel olabileceği gibi, icra biçimi akustik veya elektronik formlarda da olabilir. Ayrıca, kutsal, laik ya da ticari amaçlı müzik türleri olabilir. Nitekim, eski tanım ve ayrımlar etnomüzikoloji disiplininin temel konusu olan dünya müziğini kavramakta yetersiz kalmaktadır. Bunun başlıca nedeni de, dünya müziği kendisi gibi tanımlanması güç olan "*küreselleşme*" sürecinden ayrılmamasının güç olmasıdır. Dünya müziği kavramının ise yaklaşık 20 yıllık bir geçmişi vardır. Kavram 1980'li yıllardan sonra daha çok seslendirilmeye başlanmıştır. 1980 öncesinde ise öncelik Afrika müziği ya da folk müziği gibi bölgesel ya da tür kategorilerine verilmekteydi, fakat bunlar dünya müziği altında düşünülmemekteydi. 1980'lerde ise dünya müziği kavramı ve olgusu ile birlikte etnomüzikoloji alanında önemli değişiklikler gündeme gelmiştir. Bazı yorumcular, yeni ortaya çıkmakta olan dünya müziği türlerini, geleneksel müziğin yeniden paketlenmiş ve pop müzik olarak pazarlanan bir hali olarak değerlendirdiler. Nitekim, dünya müziği kökenlerini 1980'lere borçludur. Bu yıllarda müzik firmalarının yöneticileri ve pazarlama uzmanları Anglo-

Amerikan ve Avrupa geleneği dışındaki pop müziğini yeni bir isimle tanımlamaya ihtiyaç duydu. 1980'lerde müzik endüstrisi başta "worldbeat", "world fusion", "ethnopop" ve hatta "tribal" ve "new age" gibi bazı isimleri de gündeme taşıdı. Bununla birlikte 1990'larda geçerlilik ve yaygınlık kazanan tanımlama "dünya (world) müziği" oldu.

Dünya müziği üzerine son yıllarda gündeme gelen genel değerlendirmelerden sonra disiplinin tarihine yeniden döndüğümüzde "etnomüzikoloji" teriminin isim babasının Jaap Kunst olduğunu görmekteyiz. 1950'li yıllara kadar "karşılaştırmalı müzikoloji" olarak adlandırılan disipline Kunst "karşılaştırmalı" sözcüğünü çıkarıp yerine "etnoloji" sözcüğünü koyarak "etno-müzikoloji" sözcüğünün kullanılmasını önermiştir. Kunst'un isim değişikliği önerisindeki temel amacı ise müziğe biçim veren kültürü de anlama gerekliliğidir. Etnomüzikoloji terimi müzikologların çoğu tarafından benimsenmiş olmakla beraber Gilbert Chase, "kültürel müzikoloji" adını önermiştir. Tüm bu yeni adlandırma girişimlerindeki başlıca amaç ise "müziğin kültür içinde incelenmesi" misyonunun disiplinin adında vurgulanması gereksinimi olmuştur. Nitekim günümüzde etnomüzikologlar/kültürel müzikologlar disiplinin mevcut adlandırmaları ile toplumlara özgü müzik türlerinin anlaşılması ve incelenmesinin, aynı toplumların kültürlerini anlamaya bağlı olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Böylece etnomüzikoloji, müzik disiplinleri ile etnoloji, antropoloji ve felsefe gibi sosyal bilimler disiplinlerini birleştiren bir ara disiplin olmuştur.

Kaplan'a göre etnomüzikolojinin başlıca özelliklerinden birisi, çok sayıda disiplinle işbirliği yapmak durumunda olmasıdır. Etnomüzikolojinin işbirliği içinde olduğu başlıca disiplinler; "antropoloji", "müzik tarihi", "müzik felsefesi", "müzik estetiği", "müzik sosyolojisi", "müzik psikolojisi" "müzikolojisi" "halkbilimi", "akustik", "organoloji", "müzikoterapi", "müzikolinguistik", müzik terminolojisi" ve "müzik-semantik"tir. Bunlardan Yunanca "ethnos" (kavim, ulus, halk) ve "logie" (bilim) sözcüklerinden türetilen Etnoloji insanın ırklara ayrılışı, kökeni, oluşum ve yayılışı; birbirleriyle ilişkilerini, niteliklerini araştırıp karşılaştıran, sınıflayan bir bi-

lim dalıdır. Etnoloji disiplininde önemli olan başlıca "ekoller" ise şunlardır. Teorisini tamamen göçlere dayandıran ve Alman etnolog F. Ratzel tarafından geliştirilen "Tarihsel Ekol". Bu yaklaşıma göre kültür değişikliklerinin ve kültür yaratıcılığının temel nedeni, göçler yoluyla ilişkiye geçen halkların ve kültürlerin birbirlerini etkilemeleridir. Tarihsel ekolün temsilcisi Ratzel'e göre insan kültür yaratıcısı olmaktan çok kültür taşıyıcısıdır. Bir diğer yaklaşım, göçler yoluyla bazı kültür unsurlarının değil, aynı zamanda bütün bir kültür çevresinin de bir yerden bir yere geçebileceği ileri süren "Kültür Çevresi Ekolü"dür. Bir diğer etnoloji ekolü Franz Boas tarafından temsil edilen "Amerikan Tarihsel Ekolü"üdür. Tarihsel yöntem, "tarih" sözcüğünün genel olarak ifade ettiği "geçmişin incelenmesi"ni değil, zaman ve mekanda tek ya da özel obje ve olguların incelenmesini konu almaktadır. Her kültür, içinde bulunduğu sosyal ve coğrafi çevrenin, dışardan gelen ya da kendi yaratıcılığı sayesinde sahip olduğu kültür malzemesini geliştirerek biçimlendirdiği bir tarihselliği temsil eder düşüncesi savunulmaktadır. Bu görüş, keşif ve dağılma olaylarını izleme boyutunu getirmiştir. Bir diğer ekol, G. Elliot Smith tarafından geliştirilen ve Mısır'ı ana kaynak olarak ele alıp bütün yüksek/gelişmiş kültür ve medeniyetlerin çıkış yerinin Mısır'da aranması gerektiğini ileri süren "Difüzyonist/Yayılmacılık Ekolü"dür. Etnoloji disiplini içerisinde öneme sahip bir diğer ekol ise "Temel Düşünce Teorisi"dir. Alman etnologları içinde önemli bir yeri olan Adolf Bastian tarafından geliştirilen bu ekol, insan psikolojisinin zaman ve mekan ötesinde özdeş olduğu için her yerde ve her zaman aynı aletler meydana getirdiğini, kültürler arasındaki farkın, o kültürü çevreleyen iklim, coğrafya ve diğer dış etkenlerden ileri geldiğini savunarak kültür yayılmalarını reddetmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısında geliştirilen Evrimci Ekol ise toplumun aşağı kademelerden yukarı kademelere doğru geliştiğini ileri sürmektedir. Ekolün öncülerinden Lewis Morgan'a göre insanlık "vahşet", "barbarlık", "uygarlık" aşamalarından geçmiştir. Konuyla ilgili dağılmış malzemeyi bir araya toplama, bilimsel kültür çalışmalarını yaygın duruma getirme, ırkçılığa karşı bir tutum sergileme, klan örnekleri, akrabalık ilişkileri ve animistik inançlarla ilgilenme açısından etnolojiye katkı sağlamışlardır. Ancak, geniş saha ça-

lışımları yapmamışlar ve evrimi tarih boyunca sürüp giden tek bir çizgi olarak görmüşlerdir. Çevreden ve coğrafyadan gelen bazı etkilerin dışında genel olarak insan topluluklarının aynı evrimsel güce ve yeteneğe sahip olduklarını varsaymışlardır. Fonksiyonalist Ekol ise, yaşayan kültürlerin çeşitli kurumları arasındaki dinamik, işlevsel ilişkilerin ayrıntılı bir biçimde araştırılması gerektiğini savunmuştur. Bir kültür unsurunun kökenini araştırmayı ve tespit etmeyi bir yana bırakıp, bunun yaradılış nedenlerini ve kültür içindeki işlevini aydınlatmaya çalışmaktadır. Göç teorisine karşı olan fonksiyonalist ekol, insanın bir kültür taşıyıcısı olmadığını ve insan ihtiyacının her zaman yeni kültür unsurlarının yaratılmasında rol oynadığını ileri sürer. Ekolün önemli temsilcilerinden Malinowski'ye göre kültür, her elemanın işlevsel bir katkısıyla işleyen bir bütündür.

Kaplan, etnomüzikolojinin doğrudan ilişkili olduğu bir diğer disiplin olarak "*Müzikoloji/ Müzik Bilim*"ni ele alır. Müziği akademik ve bilimsel olarak inceleyen bir bilim dalı olan müzikolojinin uğraş alanı içine müziğin biçimi ve nota yazımı, besteci ve yorumcuların yaşamları, müzik aletlerinin gelişimi, müzik kuramı (armoni, melodi, ritm, form, modlar, diziler vb.) estetik, akustik ve ses, kulak ve el fizyolojisi gibi konular girer. "*Müzik Bilimi*" kavramı, müzik biliminin üniversitelerde bağımsız bir disiplin olarak yer edinmesiyle 19. yüzyıl sonunda oluşmuştur, ancak müzik konusundaki araştırmalar çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Bir yandan nota yazımının, diğer yandan çok sesliliğin ortaya çıkması ve hızla gelişmesiyle "*ars musica*" içinde nota yazımıyla, kompozisyon ve icra sorunlarıyla ilgilenilen müzik praksi sanatı gibi yeni bir yönelim ortaya çıkmıştır. Müzik biliminin neyi içerdiği sorusu açısından önemli olan dönem, 17. yüzyıl sonlarından 19. yüzyıl ortalarına kadar Avrupa düşün yaşamını, yani aydınlanma çağını etkisi altına alan dönemdir. Devralınan gelenek, görenek ve kurumların, otorite üzerine kurulmuş olması, gerçek dışı düşünce şeklinin, koyu dindarlığın ve batıl inancın eleştirilmesi, aydınlanma çağının en karakteristik konuları olmuştur. Yukarıdaki tanımlar ve kısa tarihçe ışığında Müzikoloji, müzik sanatından yola çıkarak, nota yazımı, enstrüman, müzik kuramı (armoni, melodi, ritim, modlar, diziler vb.) müzik

tarihi, estetik, akustik, fizyoloji, psikoloji konularına değinen ve onu, sosyal bir olgu olarak gören, müziğin kültür içindeki işlevsel ve yapısal boyutlarını araştırıp, müziğin niteliği hakkında bilgi ve öneriler sunmada, akademik ve bilimsel yöntemleri kullanarak inceleyen bilim dalı şeklinde tanımlanabilir.

Kaplan, kitabında etnomüzikolojinin kısa bir tarihçesine de yer vermiştir. Başlangıçta "*dünya müziğini*" araştırma çalışmalarıyla 19. yüzyılın sonlarına doğru belirginleşmeye başlayan Etnomüzikoloji, Avrupa kültürünün dışındaki kültürlerin müziklerine duyulan amatör ve profesyonel ilginin artmasıyla günümüzde alanını genişletmiştir. B. Nettle etnomüzikolojinin kökenini, bazı eserlerinde yabancı unsurlara yer veren, halk müziği hatta bazıları Asya malzemesi kullanan Rönesans ve son dönem Ortaçağ bestecilerine dayandırmaktadır. Etnomüzikolojinin başlangıcı her ne kadar 19. yüzyıl sonlarına dayandırılrsa da 13. yüzyıl ve sonrasında yapılan bazı çalışmalar tohumlarını çok daha önce atılmış olabileceğini düşündürmektedir. "*Sistemcilerin Atası*" olarak tanınan Safiyüddin Urmevi, dönemin çalgıları, eserleri, makamları ve ritmik kalıplarına ilişkin *Kitab-ül Edvar ve Kitab-ül Şerefiye* adlı eserleri yazmıştır. Abdülkadir Meragi, ses sistemi, makam, avaze, şube, ika, müzik formları, çalgıları ve ünlü müzisyenlere ilişkin birçok eser bırakmıştır. Bunlardan bazıları; *Cami-ül Elhan, Maksud-ül Elhan, Şerh-ül Kitab-ül Edvar, Fevaidd-i Aşare, Zübdet-ül Elhan, Kenz-üi Elhan*'dir. 1767'de yayınlanan Charles Fonton'un Fransızca el yazması "*Essai Sur Musique Oriental Compecee a la Musique Europeene*" (Avrupa Musikisiye Karşılaştırmalı Şark Musikisi Hakkında Deneme) kitapta şarklıların, müziğin kökeni hakkındaki görüşleri Şark Müziğinin genel kuralları, şarklıların müzikteki tarz, tavır ve beğenileri ele alınmıştır. 1767'de yayınlanan Jean Jacques Rousseau'nun "*Dictionnaire de Musique*" de Çin ve Kuzey Amerika yerli müziklerinden örnekler taşımaktadır.

Türkiye'de ise etnomüzikolojinin yaklaşık elli yıllık bir geçmişi vardır. Ülkemizde Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren halk müziğinden yararlanılmak üzere derleme çalışmaları başlatılmıştır. Dâru'l-Elhân Heyeti tarafından 1926, 1927, 1928 ve 1929 yıllarında

dört derleme gezisi yapılmış ve toplanan 670 türk, 12 defter halinde yayımlanmıştır. Diğer yandan bu yayınların tasvirici yapıda ve etnomüzikolojik tahlil içermeyen nitelikte olması nedeniyle 1936'da Macar etnomüzikolog Bela Bartok, Ankara'da etnomüzikoloji konferansları vermek ve Türk halk müziği derleme çalışmalarında yardımcı olmak üzere davet edilmiştir. Bela Bartok, özellikle belirlenen müzik politikasına bağlı olarak bu alanda önemli katkılarda bulunmuştur. 1936'da kurulan Ankara Devlet Konservatuarı bünyesinde Folklor Arşiv Şefliği oluşturulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı desteğiyle Halk Müziği Araştırma Derleme gezileri planlanmış ve bu geziler 1953 yılına kadar resmi boyutta yürütülmüştür. 1966 yılında ise halk müziği derleme ve araştırmaları ile bilimsel çalışmalar yapmak, yayınlamak ve tanıtmak amacıyla HAGEM (Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Müdürlüğü) kurulmuş, aynı kuruluş 2003 yılında "*Halk Kültürlerini Araştırma Dairesi*"ne dönüştürülmüştür. Ayrıca çok sayıda yarı resmi ve özel birimler de bu alanda hizmet vermişlerdir. Bunlardan başlıcaları, Türkiyat Enstitüsü, Türk Halk Bilgisi Derneği, Halkevleri, Folklor Araştırma Kurumu, Türk Folklor Kurumu, ODTÜ Türk Halk Bilimi Topluluğu, Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü, Halk Eğitim Merkezleri ve illerdeki Folklor Dernekleri'dir. Ayrıca, 1975 yılından itibaren başta İstanbul Türk Musikisi Devlet Konservatuarı olmak üzere ilerleyen yıllarda çok sayıda müzik eğitim kurumu oluşturulmuştur. Eğitim alanındaki kurumsallaşma ile müzikolog ve etnomüzikolog yetiştirmenin yolları açılmıştır.

Kaplan, kitabının ikinci bölümünü "*Müzik*" konusuna ayırmıştır. Temel ögesi "*ses*"in belli bir amaca göre düzenlenmesi olarak tanımlanabilecek müziğe ilişkin ilk düşünceler Pythagoras (İÖ 580-500) ile Konfüçyüs'a (İÖ 551-478) değin geriye gitmektedir. Her iki düşünür de müziği varlık bilimsel (ontoloji) ve insan bilimsel tarzda ele almışlar, müziğin dinleyici üzerinde uyandırdığı etki, uyarım, izlenim ve duygulanımla açıklamaya çalışan "*duyasal etki öğretisini*" benimsemişlerdir. Konfüçyüs, müziğin kişi ve toplum üzerinde etkilerini ise şu sözleriyle vurgulamaktadır: "*Müzik devlet kurar, devlet yıkar*". Klasik Yunan filozoflarından Platon'a göre ise erdemli insan yetiştirmenin yolu müzik eğitiminden geçer. Platon, söz, ritim ve

makamın birleşmesinden oluşan müziğin etki gücünün çok fazla olduğunu belirterek, yiğit ve ölçülü davranışlar yerleştirecek biçimde oluşturulan müziğin kullanılması gerektiğini söyler. Benzer şekilde Aristoteles'e göre de müzik, eğitim aracı, eğitimin bir bölümü ve "*katharsis*" (arınma) yoluyla kişiliğin oluşmasında önemli bir etkidir.

Müzikle ilgili görüşlerin dile getirilmeye başladığı günden bu yana, tanımlarda/ görüşlerde dolaylı ya da dolaysız biçimde, müziğin insan yaşamında biyopsişik, toplumsal, kültürel, eğitimsel ve ekonomik işlevleri olduğuna değinilmiştir. Müzik, temelde, bestecinin iletmek istediği, içinde yaşadığı kişisel ve toplumsal yaşantıdır. Besteci bir insan olarak, bir toplum içinde yaşamaktadır. Geleneği, kültürel değerleri yaşatan ve aktaran bireydir. Birey/besteci ile toplum arasında doğal bir etkileşim vardır. Bu doğal etkileşim yayından ticarete; siyasetten eğitime, zorla kültürlemeden kültürleşmeye; bozulma ve yabancılaşmadan kültürel şoka; etnik yapıdan ulusal yapıya dek uzanmaktadır. Gücünü toplumdan alan besteci, doğadaki sesleri kendi estetik anlayışına göre düzenleyerek, benimsediği değerleri dile getirir. Özgür biçimleme ile yapıtını örür ve edim yolu ile toplumun kültürel beklenti ve değerlendirmesine sunar. Müzik yapma ve müzik dinlemede ortak sağduyu, duygusal, bilişimsel ve davranışsal düzeyde sağlanabilmiş ve doğal etkileşim alanlarına göre yapılan değerlendirmeler olumlu ise müzik eseri ile toplum arasında bir iç denge sağlanmıştır. Bu denge durumundaki müzikal görünüm, toplumun kültürel yapısını çözümlemede, yardımcı bir unsurdur. Ancak elde edilen bulgularla müzik adına genellemeler yapılamaz. Sonuçlar yalnızca o toplum için geçerlidir. Müziğin evrensel olduğu savını geçersiz kılmaktadır.

Müzik bir olgu olarak, her toplum, daha da indirgersek her bireyin yaşamında vardır. Her kültürün müzik geleneğinin var olduğundan söz edebiliriz ama nasıl bir gelenek olduğunu sorgulamaya başladığımızda, seslerin düzenlenişinde ve müziğin içeriğinde farklılıklarla karşılaşırız. O müzik, ancak o toplumun kültürel bağlamında anlaşılabilir. Aynı kültürel değerlere sahip toplumun üyeleri arasında bile bir müzik eserini kabul ve red düzeyi değişebildiğine göre

"*müziğin evrenselliğinden*" söz etmek sağlıklı bir yaklaşım olmayacaktır.

Kaplan'ın kitabının üçüncü bölümü ise "*Kimlik*" konusuna ayrılmıştır. 20. yüzyılın sonlarında artan oranda tartışılmaya başlayan bir kavram olarak kimlik, önceleri psikoloji ve sosyal psikoloji alanlarında yer alırken, günümüzde ise toplumsal ve siyasal boyutları daha fazla önem kazanmıştır. Toplumsal ve siyasal alanlarda hemen öne çıkan başlıca kimlik türleri ise "*ulusal*" ve "*etnik*" kimliklerdir. Bu kapsamda Kaplan ilk aşamada "*ulusal kimlik*" konusunu tanımlamaktadır. G. Şaylan'ın ulus (devlet) tanımlarına başvurarak, belli bir coğrafi bölgede yaşayan toplumun ulus haline gelmesinin toplumsal değişme sürecinde olduğunu ve bu değişme sürecinin belirleyici ögesinin "*pazar bütünleşmesi*" olduğunu ifade etmektedir. Pazar bütünleşmesine bağlı olarak ortaya çıkan uluslaşma, etnik ayniyet gösteren toplulukları kapsayabileceği gibi farklı etnik unsurlara da dayanabilmektedir. Kaplan'a göre ulusal toplumun oluşumu, toplum için ortak ve yaygın bir "*bizlik/ ortak kültür*" temeli oluşturan ve bu bizlik çerçevesinde ortak bir dünya görüşü sağlayan ulusal ideolojinin egemen olması; bunun yanı sıra ulusal ideolojiyi gerçekleştirecek ulusal devletin işler kılınmasıyla mümkün olabilir. "*Olması istenen*"den yola çıkıp, var olan yapıyı gözardı eden "*ortak kültür*" oluşturma çabaları, halkın etkin katılımı sağlanamayacağından olumlu sonuç veremez. Ulus-devletin var olma koşulu, "*ulusal kimliği*" tutunum kaynağı olarak benimsemiş ve özümsemiş bir toplumdur. Bunun yolu da etnik kimliği dikkate alıp, toplumun etkileşimini güçlendirerek kültürel farklılıkları ve siyasal bütünlüğü koruyan bir ulusal ideolojidir.

Kimlik başlığı altında Kaplan'ın ele aldığı diğer bir konu ise "*etnik kimlik*"tir. "*Etnik*" ve "*etniklik*" kavramları ise, kabile ve ırk anlamına gelen Yunanca "*ethnos*" sözcüğüdür. Sosyal bilimlerde ise bu kavram, biyolojik ve genetik boyutlarının dışına çıkarak, "*ethos*" (bir kavmin veya toplumsal bir kurumun özellikleri) ve "*adet*" (sosyal öğrenme ve sosyal miras) anlamlarında kullanılmaktadır. Etnik sözcüğü, yanlış bir biçimde, "*soyla*", "*kandaşlıkla*", "*aynı dili konuşmakla*" doğrudan ilintili olarak görülmüştür. Oysa, yer ve zamana bağlı olarak, bütün bunları ya da bunlardan

birini veya birkaçını içerebildiği gibi, aslında, bir grubun "*ötekilerden*" farklılığını belirleyici unsurları şöyle sıralayabiliriz: Grup üyelerinin farklı inanç gruplarından olanlarla evlenmelerinin yasak oluşu; grubun kaçınmayacağı bir baskı ya da göçe sebep olacak bir durumla karşılaşılması; dinsel farklılık; ekonomik ve yerleşme örüntüleri bakımından diğerlerinden açık bir şekilde farklı oluşu. Göç niteliğindeki toplumsal hareketlilikler ise etniklik bilincini artırmaktadır. Sanyileşme ve şehirleşme sürecinde, kentlere göç eden nüfus, karşılaştığı ekonomik ve sosyal düzen içinde kendilerine yer bulmaya, kimlik edinmeye çalışmaktadır. Bu değişim sürecinde, kişi ya karşılaştığı yeni düzenin kültürel özelliklerini özümseyerek yaygın kimlik tipini benimseyecek ya da sahip olunan geleneksel niteliklerin varlığından bir toplumsal güç elde etmek amacıyla, benzer durumda olan diğer bireylerle bir araya gelerek etnik grup oluşturacaktır.

Kaplan "*ulus*" ve "*etnik*" kimlik tanımlarından sonra, sözkonusu kimlik türlerini "*müzik*" ile ilişkilendirmiştir. Buna göre, Ulus-Devlet bağlamında, ulusal ideoloji ile özdeşleşemeyen bölge ve topluluklar için müzik ve dans, çoğu zaman, karşı olumu ve farklılığı vurgulamanın elverişli bir yolu olmuştur. Sözelimi Güney Afrika'daki "*geleneksel Zulu müziği*", "*ırkçılık (apartheid)*" politikasının bir sonucu olarak etnik bir müzik türü olarak popülerleşmiştir. Güney Afrikalı siyahlar, Zulu müziği yoluyla sömürgecilik öncesi sembol ve uygulamalara geri dönüşü, sadece beyazların ayrıcalıklarını korumaya yönelik modern çağa karşı mücadelelerinde stratejik bir önlem olarak kullanmışlardır.

Kaplan çalışmasının dördüncü ve son bölümünü "*Etnomüzikolojide Model ve Yaklaşımlar*" konusuna ayırmıştır. Bölümün ilk başlığında model konusu inceleyen Kaplan, Emre Kongar'ın tanımıyla modeli açıklamaktadır. Buna göre modeli "...*genellikle aralarındaki sistematik bağlantı sonucu bir bütün meydana getiren, çevreden soyutlanmış öğeler ya da kurallar bütünü*" olarak tanımlamaktadır.

Etnomüzikolojide ise model arayışları 1950'li yıllardan bu yana devam etmektedir. Etnolojideki modeller kapsamında Kaplan, Alan Meriam ve Timoty Rice'in modellerini eleştirel bir değerlendir-

meyle incelemektedir. Kaplan'ın bu bölümde ağırlık verdiği konu ise etnomüzikolojik yaklaşımlardır. Bu kapsamda incelenen başlıca yaklaşımlar evrimcilik, işlevselcilik, tarihselcilik, yapısalcılık ve yorumlayıcı antropolojidir.

Bunlardan “*evrimcilik*” insanın ve çevremizdeki olayların zaman içinde nasıl değiştiğini açıklamaya çalışmakta ve evrimin yalından karmaşığa doğru geliştiği temel varsayımı üzerine oturmaktadır. Etnoloji gibi diğer sosyal bilimlerinde önemli bir kuram olarak ortaya çıkan evrimci yaklaşım, Darwin'in biyolojik evrim kuramından etkilenmiştir. Nitekim, Darwin'in 1859'da ortaya koyduğu evrim ilkeleri yalnız biyolojiyi değil, insan ve toplum bilimlerini de büyük ölçüde etkilemiştir. Evrim kuramının müzik dalında da uygulanmasını öneren 'Guido Adler' olmuştur. “*İşlevselcilik*” yaklaşımında ise merkezi bir konuma sahip olan “*işlev*” kavramı, bir nesne veya kişinin bulunduğu konumda üstlendiği görev olarak tanımlanabilir. Her düzeydeki toplum teknik-ekonomik, ideolojik-kültürel, sosyal-yapısal kurumlarla iç içedir. Gereksinim sonucu ortaya çıkan kültür öğeleri işlevsel bir yapı taşır. Organik bütünlüğü etkileyen bir değişim olması durumunda gereksinimi karşılamada yetersiz kalan ya da geçerliliğini yitiren kültürel öğe ve kurumlar yerini yenisine bırakacaktır. Bu kuramın başlıca kurucuları ise Franz Boas, Malinowski ve Radcliffe-Brown'dur. İşlevselcilik, müziği organik bir bütünlüğe bir parçası olarak kabul eder ve ağırlıklı olarak bu parçanın kültürel sistemin bütünlüğünde hangi işleve sahip olduğu sorusunu yanıtlamaya çalışır. “*Yapısalcılık*” ise 20. yüzyılın ortalarına doğru oluşan ve II. Dünya savaşıdan sonra, özellikle Fransız kuramcıları ve uygulamacılarının çalışmaları ile etkinlik kazanan bir düşünce akımıdır. Toplumsal yaşamda görülen mekansal, zamansal farklılık ve değişkenliğin temelinde yatan sürekliliği göstererek, insanlar arasında aslında var olan ama görünmeyen bir evrenselliği ortaya çıkarmayı hedeflemiş ve sosyal parçalanmışlığın arkasında onları birleştiren unsurları bulmaya çalışmıştır. Claude Levi Strauss'un 1958'de “*Structural Anthropology*” kitabıyla sosyal bilimlerde tartışılmaya başlanmıştır. Dilbilimde Ferdinand de Saussure ve Noam Chomsky, ekonomide Maurice Godelier, felsefede Louis Althusser, edebi eleştiride Barthes, bilim tarihi ve felsefede

Michel Foucault, psikanalizde Lacques Lacan, sosyolojide Pierre Bourdieu gibi düşünürler belirtilen alanların öncüleridir. Yapısalcıların temel ilkesi, tüm insan davranışlarının ve düşünsel eylemlerindeki yapısal temelin “*değişmez yasaları*”nı sistemli bir çözümlemeyle ortaya çıkarmaktır. Değişmezliği savunması ve kanıtlamaya çalışmasıyla, değişimi konu alan “*evrimcilik*” ve “*tarihselcilik*” görüşlerini karşısına almıştır. “*Yorumlayıcı Antropoloji*”de ise Toplumsal gerçeklik, insanın kendisi için kurduğu bir anlam dünyasıdır. İnsanın özünü anlamak, ancak, onun tarihsel çevresi içinde değerlendirilmesi ile olanaklıdır. Çünkü yaşantı, bunun dışavurumu ve düşünsel kavranışı arasında karşılıklı bir etkileşime bağlıdır. Toplumsal yaşam içinde her anlamlı bütün, birer gösterge sistemidir. Bu anlam dünyası ancak yorumlama ile anlaşılabilir. Yorumbilimin öncüsü ise Hans-Georg Gadamer'dir

Özetle, her toplumun, aidiyet duygusunu yaşadığı bir müziği vardır ve bu müzik o kültüre göre biçimlenmiştir. Etnomüzikoloji, bir toplumun müziğini incelerken, “o” müziğin, kendine özgü kurallarını işlettiğinin bilincinde olmak ve müziği olduğu kültürel bağlamda anlamaya çalışmak durumundadır. Etnomüzikolog, eserin yapı bütünlüğü: hangi koşullarda nasıl oluştuğu: dinleyicinin müzik dinleme davranışları; müziğin icra edildiği ortamlar; müziksel icra, müzisyenler, dinleyiciler ve ilgili unsurları inceleyerek tek tek eserlerden elde ettiği verilerle kültür-müzik ilişkisini açığa çıkarma olanağı bulabilir.

Modernleşme sürecinin etkisiyle kendini gösteren küreselleşme sürecinde belirginleşen “*milliyetçilik*”le birlikte “*müzik türlerini*” kendi içinde doğru değerlendirerek, toplumsal dengenin ve daha da ötesine gidersek dünya barışının sağlanmasına hizmet için sunmak etnomüzikolojinin görevi olmalıdır. Dünya müziklerini incelemek üzere yola çıkan etnomüzikoloji, disiplinlerarası işbirliği ile başarıya ulaşabilir. Sanat yapıtı sunulduğu andan itibaren sosyolojik, psikolojik ve ekonomik yapıda etkin bir rol oynamaya başlar. Müzikoloji, etnoloji, antropoloji, müzik felsefesi, müzik estetiği, müzik arkeolojisi, tarih, edebiyat, semantik, linguistik, fonetik vb. disiplinlerin birbirleri ile dayanışma içinde olması, etnomüzikolojinin amacına ulaşmasında yardımcı rol üstlenebilecektir.

İnsanca Yaşamak İçin Şehir ve Konut

Le Corbusier'in Katkılarıyla, Çeviren: Ayda Yörükân, Derleyen ve Yayına Hazırlayan: Turhan Yörükân, Babil Yayınları: 39, Güncel Serisi: 33, 1. Baskı, Ankara 2005, viii+190 s., Kaynaklar ve İndeks içeriyor. 1. Şehircilik, 2. Mimarlık, 3. Şehir Sosyolojisi.

Dr. Alev KÂHYA-BİRGÜL

AKM Türk Toplumu ile İlgili Sosyal Araştırmalar
Bilim ve Uygulama Kolu Uzmanı

İnsan hak ve özgürlüklerine uygun bir yaşam biçimi, bireyin içinde bulunduğu toplum ve toplumsal yaşam koşullarına adaptasyonunu ve entegrasyonu sağlayan bir faktördür.

Bu bakımdan insanların, durumlarına uygun olarak toplumda, toplumla ve kendileriyle barış içinde yaşama hakkı kolaylığı ve rahatlığı sağlanmalı; kendi kültürlerini yaşamaları ve kültürel değerlerine sahip çıkarak onları nesilden nesile aktarabilmeleri sağlanmalıdır. Bebekler, çocuklar, gençler temiz bir havada doğayla başbaşa oyunlar oynayabilmesi, faaliyetlerini yerine getirebilmelidir. Çevre bilinci ve duyarlılığı, sağlanmalıdır.

Trafik düzenli olmalı, yollar, yaya, araçlar ve insanların gidip gelişleri sinyalizasyon sistemleri ile ayarlanmalıdır. Otoparklar yeterince ve uygun yerlerde olmalıdır.

Kaldırımların yüksekliği, genişliği, yolların genişliği, düzgünlüğü, tabelaların yüksekliği, bina giriş-çıkışları, asansörler, merdivenler, üst ve alt geçitler, boyasız, çirkin, duvarlar, çatılar, ilân panoları, vs. gibi görünüme ve işleve yönelik ayarlamaların yapılması gereklidir. Sosyal, kültürel, fizikî hizmetler sağlanmalıdır.

Tarihî eserler korunmalı, kent tarihine sahip çıkılmalıdır. Müze, kütüphane, araştırma merkezi, sosyal,

kültürel, sanatsal faaliyet alanları sağlanmalıdır. Sportif faaliyetler için spor alanları ve salonları yapılmalıdır. Kentte sağlık merkezleri bulunmalıdır. Kent halkı arasında sosyal yardımlaşma ve dayanışma duyguları pekiştirilmeli, bu yönde faaliyetler düzenlenmelidir.

Bebekler, çocuklar, gençler, yaşlılar, engelliler ve herkes için konuta yakın sosyal, kültürel faaliyet alanları sağlanmalıdır.

“Çocuklarımız, gençlerimiz elden gidiyor, kötü alışkanlıklar kazanıyor” diye feryat etmek yerine bebek, çocuk ve gençlerimiz için özellikle kış aylarında oynayabilecekleri, eğitici ve sportif faaliyetlerde bulunabilecekleri geniş, büyük, sağlıklı kapalı alanlar yapılmalı ve çocuklarımız, gençlerimiz buralarda büyüklerinin gözetimi ve kontrolü altında faaliyette bulunabilmelidirler.

Sayın Dr. Turhan Yörükân'ın birbirinden değerli, hayatî ve ivedi konular üzerine yol gösterici ve ışık tutucu çalışmalarından olan ve birinci baskısı 2005 yılında yapılmış bu kitap; zamanında ayrı ayrı yayımlanmış, bu defa birbirini tamamlamak üzere bir araya getirilmiş olan iki kitaptan oluşmaktadır.

Birinci Kitabı oluşturmakta olan ve Le Corbusier'nin sekreterliğini yaptığı, Atina'da karara bağlanmış olduğu için *Atina Antlaşması* adıyla anılan önemli belgede sergilenmekte olan şehircilik esasları, şehrin, bölgeyi teşkil eden ekonomik, sosyal ve politik bütünün bir parçası olduğu ve bu sosyo-kültürel yapıda, bir manevî değer olarak insan kişiliğine bağlı psikolojik değerlerin çok önemli bir boyut oluşturduğu vurgulanmaktadır. Böylece, şehrin ve şehirciliğin insanca yaşamak için bir araç olduğu, insanın biyolojik ihtiyaçları dâhil olmak üzere, her türlü ihtiyacını karşılamak için var olduğu ortaya konularak “Şehir ve Bölgesi”, “Konut”, “Boş Zamanların Değerlendirilmesi”, “Gidiş-Geliş İmkânları” ve “Bir Doktrine Temel Olacak Noktalar” ana başlıkları altında son derece önemli 95 şehircilik esası, maddeler hâlinde ve açıklamalarıyla birlikte sunulmaktadır.

Anlaşma metnine göre, “Şehir, manevî ve mad-dî plânda ferdin özgürlüğünü sağlamalı ve kolektif faaliyetin yararına olmalıdır” (Madde 75) ve “Şehrin düzeni içerisindeki her şeyin boyutlarının tayini, ancak insanî ölçüye göre” (Madde 76) olmalıdır. *Atina Antlaşması*, ayrıca konutu, “Şehircilik kaygılarının merkezi ve bütün tedbirlerin kesiştiği nokta olarak” (Madde 79) görmektedir.

‘Konutla ilgili olan 21 madde (09-29) içerisinde (Madde 18)’de konutun aileyi barındırmakta olduğu ve konutun bu fonksiyonunun başlı başına bir program yapmayı gerektirdiği ve bu konunun daha önceleri bazen mutlu bir şekilde çözümlenmekle beraber, bugün için çözümü, çoğu zaman tesadüfe bırakılmış olan bir problem olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Konutun dışında ve yakın çevresinde, ailenin, gerçekten konutun uzantılarını teşkil eden kolektif tesislere de ihtiyaç duyduğu; bunların, gıda maddeleri satış yerleri, sağlık hizmetleri, kreşler, ana okulları, okullar ve bunlara ilâve olarak, gençlere çalışmak veya yaşları gereğince arzu etmiş oldukları oyunları oynamak imkânı veren kültür ve spor teşkilâtlarına ve “sağlık donatımları”nı tamamlamak üzere beden eğitimine ve günlük spor faaliyetlerine ayrılmış sahalara ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Bu kolektif tesislerin faydalı olduğundan kimsenin şüphe etmediği, fakat ne derece zorunlu olduklarının büyük çoğunluk tarafından iyice kavranılmamış olduğu vurgulanmaktadır. Henüz başlangıç hâlinde ve parça parça gerçekleştirilmekle beraber konutun genel zorunlulukları ile bu tesisler arasında henüz bir bağ kurulmadığı belirtilmiştir.

(Madde 19)’da özellikle okulların çoğu zaman trafik yolları üzerinde kurulmuş olduğu ve konutlardan çok da uzakta bulunduğuna dikkat çekilerek, okulların programları ve mimarî düzenleri bir yana, genellikle karmaşık şehir bütünü içerisinde kötü bir şekilde yerleştirilmiş olduğu belirtilmiştir. Konuttan çok uzak olmalarının, çocuğu sokağın tehlikeleriyle karşı karşıya bıraktığı üzerinde durularak, esasen okulda, çoğu zaman tam anlamıyla öğretimin dışında hiçbir şey verilmediği ve altı yaşından küçük olan çocuklarla on üç yaşından büyük olan ergenlerin, kendi yaşlarının gerektirmiş olduğu en zorunlu ihtiyaçları karşılayacak okul-öncesi veya okul-sonrası kuruluşlardan daima mahrum oldukları vurgulanmıştır.

Boş Zamanların Değerlendirilmesi başlığı altında 11 madde yer almaktadır (30-40). (Madde 30)’da serbest sahaların genellikle yeterli olmadığına dikkat çekilerek, gençlerin toplu faaliyetlerine imkân verecek şekilde boş zamanlarında oynadıkları oyunlar, gezintiler ve eğlenceler için elverişli alanlar sağlamanın gerekliliği üzerinde durulmuştur.

(Madde 35)’de her konut mahallesinin, bundan böyle çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin oyunlarını ve spor faaliyetlerini rasyonel şekilde düzenlemek için gereken yeşil sahaları kapsamış olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

(Madde 37)’de yeni yeşil sahalara, açık ve seçik bir şekilde belirlenmiş gayelere hizmet etmeli; çocuk bahçelerini, okulları, gençlik merkezlerini kapsamlı ve toplumun kullanacağı binaların hepsini konuta sıkı bir şekilde bağlamış olmalıdır, denilerek (Madde 38)’de serbest saatlerin, elverişli bir şekilde hazırlanmış parklar, ormanlar, spor sahaları, stadyumlar, plajlar, vs. gibi yerlerde geçirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Evin etrafında az veya çok ağaçlı basit çimenler değil, gerçek çayır, ormanlar, tabii veya sunnî plajlar gibi, şehir halkına sağlığa uygun ve dinlendirici bir faydalı faaliyette bulunma konusunda binlerce imkân yaratan, itinalı bir şekilde korunan ve bakım gören geniş bir yedek serbest saha kaynağının gerekliliği belirtilmiştir.

(Madde 39)’da parklar, spor sahaları, stadyumlar, plajlar, vs. gibi alanlarda bir dinlenme-eğlenme programı dahilinde her çeşit faaliyeti kapsayacak şekilde, güzel manzaralı yerlerde yalnız başına veya bir arada yapılan gezintiler; her çeşit spor, tenis, basketbol, futbol, yüzme, atletizm, sahne eğlenceleri, konserler, açık hava tiyatroları, stadyumlarda oynanan oyunlar ve çeşitli yarışlar gibi faaliyetler için gereken donatımların öngörülmesi; rasyonel bir organizasyonu gerektiren gidis-geliş vasıtaları; geçici olarak kalınacak yerler, oteller, hanlar veya kamplar ve nihayet bütün bunlardan daha az önemli olmayan bir husus olarak içme suyu ve yiyecek maddelerinin her yerde itinalı bir şekilde sağlanmış olması gerekliliği vurgulanmıştır.

Çalışma hayatı başlığı altında 10 madde yer almaktadır (41-50). (Madde 44)’de her türlü program

yokluğu yüzünden şehirlerin kontrolsüzce büyümesi, öngörü yokluğu, arazi spekülasyonları, vs. yüzünden endüstrilerin, hiçbir kurala bağlı olmaksızın gelişi güzel yerleşmekte olduğu;

(Madde 45)'te şehirlerde bürolar, iş yerleri merkezler hâlinde toplanmaktadır. Bu iş yeri merkezleri ise, şehrin imtiyazlı bölgelerinde kurulmuş oldukları ve en mükemmel gidiş-geliş imkânları ile donatılmış buldukları için çok geçmeden spekülasyona konu olmaktadır. Özel bürolar oldukları için de, tabii gelişmelerine imkân verecek faydalı bir organizasyon kurulamadığı belirtilerek, çalışanların kolay gidiş-geliş imkânı, dışarıyla kolay temas kurma, aydınlık, sessizlik, iyi hava, ısıtma ve soğutma tertibatı, posta ve telefon merkezleri, radyolar vs. gibi imkânlara sahip olmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

(Madde 46)'da iş yerleri ile oturma yerleri arasındaki mesafelerin en aza indirilmesi gerekliliği belirtilmiştir.

(Madde 47)'de Endüstri sektörleri konut sektörlerinden bağımsız olmalı ve birbirinden yeşil saha ile ayrılmalıdırlar, denilerek (Madde 63)'te, 13 maddeden oluşan (51-64) Gidiş-Geliş İmkânları konusunda göz önünde tutulması gereken hususlar kısaca şöyle belirtilmiştir:

“Yollar amaçlarına göre farklılaşmış olmalıdırlar. Konutlara ayrılmış yollar, gezinti yolları, transit yollar, ana yollar gibi.”

(Madde 65)'te Şehirlerin Tarihi Serveti konusu da önemle vurgulanmıştır:

“Mimarî değerler korunmuş olmalıdır (tek tek anıtlar veya şehirdeki toplu eserler)”

Bu önemli belgede şehirlerin büyüdükçe yeşil alanları yutmaya çalıştığına işaret edilmekte, gürültü, toz ve zararlı gazların insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinden önemle bahsedilmekte, yoğun yerleşme yerlerinin ve konut alanlarının bu olumsuz gidişten en fazla etkilenmiş olduğu; konut alanlarının iklim özellikleri göz önünde bulundurularak, güneş görmeye en elverişli ve en uygun alanlar içerisinde kurulmuş olması gerektiği anlatılmaktadır.

Ne var ki, bu önemli belgeye göre, Avrupa'nın ve Amerika'nın ünlü şehirlerinin bile bu ideali gerçekleştirmekten çok uzak bulunduğu anlaşılmaktadır. *Atina Antlaşması*'na katkıda bulunan uzmanların otuz üç Avrupa ve Amerika şehrinde yaptırdığı araştırma sonuçlarından, bu şehirlerin çoğunun bugün bir kaos hâlinde olduğunu, halkın temel biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını tatmin etme konusunda, belirlenmiş olan insanî amaçların hiçbirisini yerine getirememiş (Madde 71) olduğu öğrenilmektedir.

Avrupa şehirleri için hâl böyle iken, Türkiye şehirleri nasıl bir manzara sergilemektedir? Turhan Yörükân, Birinci Kitap'ı oluşturmakta olan *Atina Antlaşması* için yazdığı “Giriş” yazısında, “*Şehirciliğimiz ne durumdadır?*” sorusuna cevap ararken bugün şehirlerimizde, özellikle de büyük şehirlerimizde karşılaştığımız ana problemler üzerinde durmakta, olumsuz noktalar açık bir şekilde ortaya konulmaktadır. Şöyle ki; bilimsel araştırmalar yapılmadan, gelişmeleri tahmin etmeye yarayacak herhangi bir çalışmaya girilmeden, ihtiyaçlar ortaya çıktıkça gelişigüzel bir şekilde hazırlanmış olan mevzii imar plânlarıyla çözülmek istenen maddî şehircilik problemleri, büyük ve gözde yerleşme alanlarımızı birer yamalı bohça hâline dönüştürdüğü; bölge plânlaması, arazi kullanımı ve zoning kurallarının hiçe sayıldığı; alt yapıları hazırlanmadan, üzerleri sonradan asfaltlanmış olan köy yollarının iki tarafına yapılmış ve yapılmakta olan çok katlı binaların, daha sonra sağlanacak olan alt yapı hizmetlerinin gelişigüzel yapılmasına, pahalıya mal olmasına ve yetersiz kalmasına sebep olduğu belirtilerek, arsa spekülasyonculuğunun, en temel ve yaygın uğraşı alanlarından biri hâline geldiği, yapılmış olan baskılarla alınmış olan yeni kararların, daha önce verilmiş olan ruhsatlarla yapılmış olan bahçeli evlerin bitişiğinde on, on beş katlı binaların yükselmesine sebep olduğu; bugün yapılmış olan bir binanın, yarın ufkunun, güneş görme ve hava alma durumunun ne olacağını önceden kestirmenin mümkün olmadığı, şehirlerin dokularının bozulmuş, güven ve zevkin sarsılmış, konut üzerinden gelir sağlamanın, eski binaların süreleri dolmadan yıkılmalarına sebep olduğu, bunun ise kâr amacıyla yapılan çirkin çok katlı binaların alt yapıyı çalışamaz hâle getirecek şekilde yükselmelerine sebep olduğu anlatılmaktadır.

Sahil şehir ve kasabalarımızda, bilinçsizce yapılmış olan uygulamaların ve bunların sahillerde meydana getirdiği denize paralel perdelerin, denizlerden gelen serin havanın içerilere ulaşmasına engel olduğu, hemen bütün büyük şehrsel yerleşmelerimizde yeşil alanları tahrip edecek büyüklükte meydana gelen betonlaşmanın, toprağın su çekme özelliğinin yitirmesine sebep olduğu, bitki örtüsünün yok olduğu, geriye kalanların ise gelişemez bir duruma düştüğünden bahsedilmektedir. Yağan yağmurların, yağmur suyu kanallarının olmayışı, yetersizliği, ve iyi işlememesi sebebiyle, şehirlerimizin alçak kısımlarının sular altında kaldığı; ne acıdır ki, İstanbul, İzmir, Antalya, Mersin gibi deniz kenarı yerleşmelerimizde bile bu suların denize akıtılmadığı, yoğun betonlaşma sebebiyle tarlaların, seraların sular altında kaldığı, yağmur sularının evlerin içerisine girdiği, sokaklara park etmiş olan motorlu araçların ve insanların sulara kapıldığı, sellerin can kaybına sebep olduğu, yer altına alınmamış olan ve kopan elektrik kablolarının ölümlere yol açtığı belirtilmiştir.

Köylerden şehirlere göçün, endüstrileşmenin, motorlu araç teknolojisindeki gelişmelerin, üzerinde gerektiği şekilde düşünülmediği için, bugün, büyük şehirlerimizde çok büyük bir keşmekeşe sebep olduğu, şehirlerimizin, yeterli bir şehir içi ulaşım ağından mahrum olduğu, araba park yerlerinin yokluğunun ve mülk sahibi vatandaşların bu konuda kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirmemelerinin, yaptırım gücünü yitirmiş, ihmalci belediyelerin vurdumduymazlığının, bugün hemen hemen herkesin arabalarını yolların kenarlarına ve yaya kaldırımlarına park ettiği, zaten dar gelmekte olan yolların büsbütün geçit vermez hâle dönüştüğü, şehirli yurttaşların, arabaların arasından geçmeye veya onların önüne atlayarak bir yol bulmaya çalıştığı anlatılmaktadır.

Ayrıca, yoğun trafik yüklü yolların konut alanlarının ortasından geçmesinin, bu alanlarda gaz ve gürültü kirliliğine yol açtığı, cadde ve sokak genişliklerinin bina yükseklikleriyle uyumlu olacak şekilde planlanmamış olmasının da, bir deprem veya savaş hâlinde yıkılacak binalara ulaşmayı imkânsız hâle getirdiği, hükümet merkezimiz Ankara'da bile, motorlu araç teknolojisinin gereklerinin hiçbir şekilde hesaba

katılmadığı, evlerin bahçelerinden ve yaya kaldırımlarından çalınan kısımların, problemlere çözüm getirmedeği gibi yayaların hayatını da zorlaştırdığı, belirtilmektedir. İstanbul'da Beyoğlu'nda, Ankara'da eskimiş bir gecekondu bölgesi olan Altındağ'da geçit vermez daracık sokaklara itfaiye araçlarının girememesi yüzünden, evlerin, içindeki insanlarla birlikte yanıp kül olduğu vurgulanmaktadır.

Şehirlerimizin tarihî, manevî, mimarî ve insanî değerlerine önem verilmediği, kültürel gelişmemiz açısından şehirlerimizin şehircilik kurallarına ve insanca yaşama esaslarına göre geliştirilmiş olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Çevre kirlenmesi sorununda bizden evvel bu problemi yaşamış olan ülkelerin hatalarını aynen tekrar ettiğimiz, önce denizleri, gölleri, akarsularımızı kirlettiğimiz, sonra temizlemek için büyük masraflara katlandığımız belirtilmiştir.

Binalarımızın iyi yetişmiş, geniş görüşlü mimarlar elinden çıkmış olması, şehirlerimizin ise çeşitli meslek erbabından oluşmuş uzman bir şehirci ekibin hazırlamış olduğu plânlara göre düzenlenmiş ve yönetilmiş olması gerekliliği vurgulanmıştır.

Böylece, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kötü veya olumsuz gelişmelere dur diyebilmek için kolektif bir çalışma olan *Atina Antlaşması*'ndan faydalanılması gerekliliği ve karşılaştırmalar yapmak imkânı veren bir şehircilik anayasası olma niteliği taşıyan bu belgenin önemi belirtilmiş olmaktadır.

İkinci kitap, Chombart de Lauwe'un başkanlığındaki Sosyal Etnoloji Grubu'nun çalışmaları arasında yer alan ve *Famille et Habitation* (Centre National de la Recherche Scientifique, 1959) adını taşıyan 2 ciltlik eserin, *Sciences Humaines et Conceptions de l'habitation* adını taşıyan 1. cildinin VII. ve VIII. Bölümlerinin Ayda Yörükân tarafından Türkçeye çevrilmiş kısmıdır ve bu kısım 1968 yılında, *Fransız Mimarlarının Bugünkü Eğilimleri* adıyla İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırmalar Dairesi tarafından yayımlanmıştır. Elimizdeki kitapta yayımlanan ise, bu yayımlanmış olan kitabın bazı kelime ve kavramlarında bir miktar yenileştirme yapılarak tekrar yayımlanmış hâlidir.

Çevirisi, Ayda Yörükân, yenileştirilmesi Turhan Yörükân tarafından yapılarak sunulan metin, Fransa'da konut sosyolojisi alanındaki araştırmalarda ön safta gelen sosyologlardan biri olan Chombart de Lauwe'un başkanlığındaki bir ekip tarafından Fransız mimarları ve konut mühendisleriyle yapılmış olan bir mülâkat dizisinden meydana gelmiştir. Le Corbusier de dâhil olmak üzere, Fransa'nın en tanınmış konut uzmanlarının görüşlerini yansıtan bu mülâkat dizisi, konut ve aile konusunda son derece önemli ipuçları içermekte, mimarlar veya konut mühendisleriyle sosyologlar arasındaki işbirliğinin iyi bir örneğini teşkil etmektedir. On Parisli mimar veya konut uzmanına uygulanan 12 sorudan oluşan soru cetveli ile karşılıklı bir konuşma havasında uygulanan ankete verilen cevaplar bir araya getirilerek bütünleştirilmiştir. Kendi meslekî yönelişlerine göre birbirlerinden ayrılmakta oldukları için sorular, şehirci, mühendis, seri hâlde konutlar yapan bir yapı mühendisi veya mimar ya da dekoratör olmak üzere, çeşitli meslekten kimselere sorulmuştur. Çünkü bunlardan bazıları ekonomik veya teknik problemler üzerinde durmakta iken diğerleri ferdin veya aile grubunun psikolojisine daha çok önem vermektedir. Mülâkatlar şahıs adlarına göre düzenlenmiş, kitabın sonuna konmuş olan soru cetveline verilen cevapların tam metni aynen yayınlanmıştır. Fransız şehirci ve mimarları üzerinde önemli etkide bulunmuş olan Le Corbusier ile yapılan mülâkata ise özel bir yer ayrılmıştır.

Aile ve Konut İlişkisi üzerinde kendisi ile mülâkat yapılan Wogenscky; Le Corbusier ile Nantes Rezé'deki Işıklı Ev'in plânlanması sırasında sıkı bir işbirliği içerisinde çalışılmış ve onun şehircilik anlayışını büyük oranda benimsemiş bulunan bir kişidir. Bernard Zehrfuss, Marcel Breuer ve Pier Luigi Nevri ile birlikte Paris'teki UNESCO binasını projelendirmiş, yine Camelot ve De Mailly ile birlikte Cente National des Industries et Techniques Sergi Binası'nı yapmış, çalışmaları ile ödül kazanmış bir kişidir. Marcel Lods, Eugène Beaudouin ile birlikte pek çok ünlü binaya imzasını atmış, Fransa'nın Eğitim ve Savunma Bakanlığı binalarını yapmış bir mimardır. *Casablanca, le roman d'une ville* adıyla bir kitabı da bulunan M. Ecohard, Fas'ta şehircilik uzmanı olarak çalışmış, Pakistan'da üniversite binaları yapma işini

üstlenmiş bir kişidir. Birer yapı mühendisi olan Prouvé ve Michel Bataille, seri hâlde standart konutlar yapan bir kuruluşun başında bulunmakta; M. Hermant ile bir şehircilik uzmanı olan Pingusson, Güzel Sanatlar Okulu'nda öğretim üyeliği yapmaktadır. Prieuer ile Debaecker şehirci mimar, Perriand ise mimar-dekoratör olarak çalışmaktadır.

Kitapta görüleceği üzere, önemli uygulamalara imza atmış olan bu uzman kişiler, birer teknik adam olarak, verdikleri proje örnekleriyle, çizim ve fotoğraflarla, *aile ve konut ilişkisi* konusunda üzerinde düşünmemiz ve faydalanmamız gereken tekliflerde bulunmaktadır. Diğer yünden, sosyolojik açıdan bakıldığında, Ayda Yörükân, "Çevirenin Önsözü"nde konutla aile arasındaki ilişkinin iki açıdan görülmesinin mümkün olduğunu belirterek bize başka bir görüş açısı daha sunmaktadır. Birincisi, kötü konut şartlarının ailelerin, dolayısıyla fertlerin hayatı ve mutluluğu üzerindeki zararlı etkileri; ikincisi ise, insana yaraşır bir hayata ve mutluluğa ulaşmak yönünden konutun yapabileceği olumlu etkiler.

Bu "Önsöz"de kötü konutların insanın sağlığı ve mutluluğu üzerindeki zararlı etkilerinin, Batı ülkelerinde 19. yüzyılın sonlarından itibaren araştırma ve inceleme konusu olmaya başladığı; eskime ve yıpranma, kamu tesislerinden ve hizmetlerinden yoksunluk, güneş görememe, rutubet, aşırı kalabalıklık, mahremiyet imkânlarının olmaması, vs. gibi elverişsiz ve yetersiz konut şartlarının, gerek beden ve ruh sağlığı, gerekse ailelerin ve fertlerin mutluluğu yönünden çeşitli mahzurlara yol açtığı anlatılmaktadır. Batı ülkelerinde yapılmış olan araştırmaların bu gibi kötü veya yetersiz konut şartlarının hüküm sürdüğü alanların, verem ve diğer salgın hastalıkların yayılmasına, sinir gerginlikleri ve hastalıklarına, damar sertliğine, fertler ve gruplar arası çatışmalara, kavgalara, suçlara, çocuk ve genç suçluluğuna, ailenin bozulmasına veya dağılmasına ve diğer biyolojik, psikolojik ve sosyal bozukluk ve düzensizlik hâllerine elverişli bir ortam teşkil ettiği ve bunun araştırma sonuçlarıyla tekrar tekrar doğrulandığı vurgulanmıştır.

Diğer taraftan, ferdin ve ailenin refahı ve mutluluğu yönünden konutun ne gibi olumlu bir etkiye bulunabileceği, başka bir deyimle ideal bir konutun ne

şekilde olması gerektiği konusunda da araştırmaların yapılmakta olduğu belirtilmiş ve bu araştırmalarla, konut şartlarını düzeltmekle, sosyal problemleri hafifletmenin ve gidermenin; ferdin yaratıcı imkânlarının gelişmesine fırsat verecek, aile birliğini ve bütünlüğünü sağlayabilecek, kısaca ferdin ve ailenin mutluluğuna hizmet edecek konutlar yapmanın gerekli ve mümkün olduğu da ortaya konulmuştur.

Dr. Ayda Yörükân'ın "Önsöz"ünde konut probleminin, çağımızda genellikle birçok sosyal problemin iç içe girdiği bir ana problem olarak görülmesinin, bu konunun mübalağalandırılması demek olmadığı; hızlı bir şehirleşme süreci içerisinde bulunan 20. yüzyılın büyük şehirlerinin aşırı kalabalıklığı, gürültüsü, tabiatın uzaklığı, kirli havası, üst üste ve burun buruna yaşamaktan ileri gelen mahsurları, vs. gibi "medeniyet'n yan etkileri" diyebileceğimiz zararlı etkilerinin kötü konut şartlarıyla birleşmesinin, insanlığı içinden çıkılması güç olan problemlerle karşı karşıya bıraktığı ve konut problemine birinci derecede yer vermenin gerekliliği vurgulanmıştır.

Kitapta, konutun, modern insanın içerisinde bulunduğu şehir hayatının güçlüklerinden kaynaklanan gerginlikleri giderecek, ferde huzur, güvenlik ve aile mutluluğu verecek şekilde düzenlenmiş olması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ferdin, gündelik hayatında karşılaşmış olduğu gerginlikleri evinde giderememesi, aşırı derecede dışarıya yönelmesine, kahveler, gazinolar, barlar ve meyhaneler gibi yerlerde dinlenme ve eğlenme imkânları aramasına, dolayısıyla içki, kumar ve diğer zararlı alışkanlıklar edinmesine yol açtığı, bunun ise insanın faydalı "hobby"ler edinme, kültürünü arttırma, ferdi imkânlarını geliştirme, vs. gibi yaratıcı faaliyetlerde bulunmasına engel olduğu,

konut yapımında bütün bu noktaların göz önünde bulundurulmasının gerekliliği vurgulanarak, özellikle sosyal konut anlayışının gitgide geliştiği geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerde, bu hususların sağlam bir konut politikasının temellerini oluşturmasının önemi üzerinde durulmuştur. Bunun da her şeyden önce, ailenin biyolojik, psikolojik ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarının bilinmesine ve konutun çeşitli fonksiyonlarının bu ihtiyaçlara göre ayarlanmış olmasına bağlı olduğu belirtilmiştir. İnsan ihtiyaçlarının ne olduğu sorusuna verilecek cevapların ise, hiç şüphesiz konut sosyolojisi ve konut sosyal psikolojisi alanındaki inceleme ve araştırmaların sonucunda ortaya çıkarılabileceği vurgulanmıştır.

Görüldüğü üzere, önemli iki belgeden oluşmakta olan bu kitaptan Türkiye olarak alacağımız dersler bulunmaktadır.

Türk insanı ve ailesinin içinde yaşayabileceği ve sosyo-kültürel değerlerini yaşatabileceği yaşam biçimine uygun konutların üretilmesi, buna uygun şehir ve şehircilik anlayışının getirilmesi giderek önem kazanmaktadır. Bu konuda politikalar üretilmeli, yerel yönetimler üzerine düşeni hızla yerine getirmelidir.

Çok önemli ve değerli bilgileri içeren bu kitabı ilgililere ve meraklılarına takdim ediyoruz. Şehirde yaşamak isteyen her insanın arayacağı olumlu şartları veciz ifadelerle vermekte olan bu kitap, her meslekten şehirciye, mimarlara, sosyologlara, psikologlara, sağlık memurlarına, çevrecilere ve belediyelere sağlam bir görüş açısı kazandırmada yardımcı olacak; her şeyden önemli olarak da, *halkımızın yaşadığı mekânlara ilgi duymasını ve bilinçlenmesini sağlayarak* bu alanların korunmasına ve güzelleştirilmesine katkı sağlayacaktır.

“Eğitim Popüler Kültür ve Gençlik Özel Sayısı”

Dr. Reside GÜRSES

Türk Dil Kurumu Uzmanı

“Eğitim” dergisinin “Popüler Kültür ve Gençlik” özel sayısı, 57. sayı olarak Kasım 2004’te çıktı. Derginin sahibi, Milli Eğitim Bakanı Doç. Dr. Hüseyin Çelik, Genel Yayın Yönetmeni, Yayınlar Dairesi Başkanı V. Şadi Keskin, Yazı İşleri Müdürü, Ali Karaçalı’dır. Derginin Yayın Kurulu şu isimlerden oluşmaktadır: Ethem Baran, Hakkı Uslu, Şaban Özdoğru, Dinçer Eşitgin, Çağrı Gürel, Turgut Bağrı Açık, Celal Aslan.

“Popüler kültür” kavramının geniş bir açıdan değerlendirildiği dil, edebiyat, medya, eğitim, gündelik hayat, çizgi ve karikatür, futbol gibi konuların popülerlik noktasında tek tek ele alındığı derginin bu sayısı hem konu çeşitliliği hem de sayfa adediyle oldukça geniş hacimli. M. Orhan Okay, Feyza Hepçilingirler, Ali Yakıcı, M. Fatih Andı, Korkmaz Alemdar vb. isimlerin yer aldığı bu sayıda 51 adet yazı ve söyleşi yer alıyor.

Hakkı Uslu’ya ait “*Büyüyünce ne olacaksın yavrum? Popüler olucam öğretmenim.*” Sözlerinin yer aldığı bir karikatürle başlayan dergide; Paolo Dalponte, Semih Poroy, Mustafa Yıldız, Hasan Efe, Cem Koç, Deniz Dokgöz, Aziz Yavuzdoğan, Kamil Yavuz, Erdoğan Başol, İzel Rozental, Niyazi Yoldaş, Oğuz Gürel, Sadık Pala, Mevlana İdris, Hayati Boyacıoğlu, Hasan Aydın, Nezih Danyal, O Yavuz İnal, Hüseyin Çakmak, Ferit Öngören, Ali Bulca, Niyazi Yoldaş’a ait pek çok karikatür bulunmakta. Derginin içeriği ile ilgili açıklamaların yer aldığı “*Editörden*” Ali Karaçalı imzalı.

Derginin ilk yazısı, İrfan Erdoğan’a ait. “*Popüler*

Kültürün Ne Olduğu Üzerine” adını taşıyan ve “popüler kültür” kavramının “*Popüler Kültür Mekanik ve Elektronik çoğaltmayla Niceliksel Fazlalık ve Niteliksel Yoksulluğun Kültürüdür.*” biçimde tanımlandığı bu yazıda konu: “*İnsan*”, “*İnsan, Toplum ve Kültürü*”, “*Kitle Kültürü*”, “*Popüler Kültür*”, “*Popüler Pratikler ve Popülerliğin Anlamları*” başlıkları altında ele alınmaktadır.

Ethem Baran ve Şaban Özdoğru’nun Ünsal Oskay ile “*popüler kültür*”le ilgili olarak yaptığı söyleşi “*Ünsal Oskay ile Popüler Kültür Üzerine*” başlığını taşımaktadır. Bu söyleşide; “*popüler kültür kavramı*”, “*popüler kültürün toplumun gelişmişlik düzeyiyle ilişkisi*”, “*yabancılaşma ile popüler kültür arasındaki bağ*”, “*popüler kültürün eğitime etkileri*”, “*edebiyatımızın popülerleşmesi*” gibi konular üzerinde durulmaktadır.

M. Orhan Okay’ın “*Popüler Edebiyata Dair*” adlı yazısında, “*Halk Edebiyatı*” ve “*Popüler Edebiyat*”ın birbirinden ayrı kavramlar olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu makalede; Şemseddin Sami, Ahmed Mithat Efendi, Mehmet Celâl, Hüseyin Rahmi, Ahmed Rasim, Vecihi gibi yazarların yazdığı romanların “*batılılaşma süreci*”nde, popüler roman çerçevesinde Türk okuyucusunu yeni edebiyata, yeni romana alıştırmaya görevini üstlendiği ifade edilmektedir.

Dinçer Eşitgin’in “*Popüler Kültür Aralığından Edebiyata Bakmak*” başlıklı yazıda, “*popüler kültür*” kavramının tam olarak tanımlanmadığından bahisle edebiyatın da zaman içerisinde popülerleştirildiği dile getirilmektedir.

Şaban Sağlık’ın kaleme aldığı makale “*İletişim Kavramı Açısından Popüler Romanlar*” ve “*Estetik Romanlar*” başlıklı. Bu makalede, roman sanatının eksi kutbunu oluşturan popüler romanlar ile roman sanatının artı kutbunu oluşturan estetik romanlar, “*romancı*”, “*roman*”, “*okur*” açısından bir değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır.

M. Fatih Andı’ya ait “*Roman Bereketi mi? Roman Furyası mı?*” başlıklı altıncı yazı, son yıllarda yazılan romanların sayısında bir artış görüldüğünden bahisle edebiyatın saygınlığının ve kalitesinin ayaklar altına

serildiği bir görünüm arz eden "...roman patlamasının arkasında yatan popüler seviyeyi, sayısal sürati ..." gibi konuların toplumun yapısı, hayata bakış açısı vb. yönlerden ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

"Popüler Kültür, Sanat Edebiyat Üzerine Bir Toplantı" başlıklı yazı, Prof. Dr. Mustafa Özbacı'nın yönetiminde, Ali Karaçalı ve Dinçer Eşitgin'in düzenlediği toplantı kayıtlarını içermektedir. Bu yazıda; Prof. Dr. Mustafa Özbacı, Ali Karaçalı, Doç. Dr. Şaban Sağlık, Yard. Doç. Dr. Dursun Ali Tökel, Yard. Doç. Dr. Şahin Köktürk, Araş. Gör. Alpay Doğan Yıldız, Dinçer Eşitgin, "popüler kültür" kavramını sosyolojik, vb. açılardan ele almaktadır.

Dursun Ali Tökel'in "Divan Şâiri Nâbi ve Popülizm Eleştirisi" adlı yazısında, Türk Edebiyatı'nda hikemi şiir tarzının büyük temsilcilerinden biri olan ve 1642-1712 tarihleri arasında yaşayan Nâbi'nin eserleri popülizm açısından değerlendirilmekte ve "Nâbi dillerde hâla destan olan tasözü kıymetinde metinler kurmuştur ve o estetik olanın kaderini yaşamaktadır: Ne kadar zaman geçerse geçsin unutulmuş onun kapısından bile geçmeyecek, dünya durdukça sözleriyle insanlığa hikmeti fısıldamaya devam edecektir." denilmektedir.

Necdet Neydim, "Popüler Çocuk Kitapları ve Medyasının Çocuk Kültürüne Etkilerine Sosyolojik Gerçeklikler Açısından bir Bakış" adlı yazısında konu şu başlıklar altında irdelenmektedir: "Tarihsel Süreçte Çocuk Edebiyatı ve Popüler Çocuk Kitapları", "Türkiye'de Çocuk Edebiyatı ve Tarihsel Süreçte Popüler Çocuk Kitapları", "Son Elli Yılda Değişen Popülerlik Anlayışı ve Çocuğun Tüketim Öznesi Olarak Keşfi", "Görsel Medyanın Paradigma Değişimine Etkisi", "Popüler Çocuk Kanalları, Programları Filimleri, İnternet ve Bunların Popüler Çocuk Kitaplarıyla İlişkileri", "Günümüz Popüler Çocuk Romanları ve Okuma Kültürüne Etkileri Üzerine".

Ahmet Cüneyt İssı, "Türk Edebiyatının Popülerleşmesi Sürecinde Tanzimat Dönemi Gazetelerinin İşlevine Dair" başlıklı yazıda Batılılaşma devri Türk edebiyatı, yani Tanzimat edebiyatına gazetelerin etkisi üzerinde durulmaktadır.

"Popüler Edebiyat Soruşturması" başlıklı yazıda; Yazar ve Öğretim Üyesi Muhsin Macit, Öğretim Üye-

si Ömür Ceylan, Eleştirmen ve Yazar Ömür Ceylan, Yazar Sadık Yalsızuçanlar, Yazar Cihan Aktaş, Yazar Ethem Baran'ın popüler kültürü çeşitli açılardan değerlendiren görüşlerine yer verilmektedir.

Feyza Hepçilingirler'in "Her Söz Bir Şey Söyler" başlıklı yazısında şarkı sözleri: Uyak, ölçü, söyleyişi içeren "Biçimsel Özellikler"; sözcükler, argo, kaba söyleyişler, benzetmeler, mantık uyuşmazlıkları, dil bilgisi ile ilgili anlatım bozuklukları, tutarsız (çelişkili) anlatımı ele alan "Anlatım Özellikleri"; değişen değer yargıları, huzur, delilik, kadın ve erkek cinslerine bakış, bencillik, ölüm, kadın-erkek ilişkileri, kıskançlık, ikili ilişkiler, iltifat, övgü, aşk anlayışı, ilk ve tek görüşte başlayan aşklar, cinsellik gibi konuları işleyen "İçerik Çözümlemesi" adlı bölümlerde tek tek ele alınmaktadır.

"Havada Kar Sesi Var Ya da Türkülere Eleştirel bir Bakış" başlıklı yazısında Ali Yakıcı, Türk Halk Müziği ve türkülerimizin, popülerleştirme adına yozlaştırılmasındaki yanlışlığı dile getirmektedir. Yazar bu konuda yapılmaması gerekenleri de: "...türkülerini otantik biçimleriyle değerlendirmek, değişik yöntem ve enstrümanlarla icra edilmiş olsa da ruhunu incitemek, kelimeleriyle oynamamak, her şeyden önemlisi onlardaki 'kar sesi'ni duyabilmek, bu duygu ve estetik anlayışla onları söylemek ve dinlemek olmalıdır." biçiminde özetlemektedir.

Ali Karaçalı, Dinçer Eşitgin ve Celâl Aslan'ın "Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın'la Söyleşi"si yer almaktadır. Bu söyleşide; dil, kültür, popüler kültür, dilimizin yaşadığı sorunlar, Türk Dil Kurumunun çalışmaları, Türk Dil Kurumunun diğer Kurumlarla yaptığı ortak çalışmaları, dilin doğru kullanımı, sınav sistemi ve dilimize olumsuz etkileri, iş yeri adlarındaki yabancılaşma, yabancı dil eğitimi gibi konular üzerinde durulmaktadır.

"Sodom ve Gomora Manzaraları" başlıklı yazıda Gülcan Çolak, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun aynı adlı eserinde kurgulanan yaşamlar çerçevesinde; roman kahramanlarından Leylâ'nın yabancılarla kurduğu ilişkilerin, zihinsel, duygusal paylaşımların bir mantığının, bir tutarlılığının bir amacının olmadığı belirtilmektedir. "Hotel Tanyeli, Bağcı Otel, Cola Tur-

ka, *Show TV, Murat's Yeri*” vb. kullanımların da hem Türkçenin tamlama kurallarına uygunluk hem de kelime'lerin yazımı ve okunuşu yönünden bir mantıksızlık, bir anlamsızlık ve bir tutarsızlık içerdiği belirtilmektedir.

“*Dil Kirlenmesinin Bir Başka Boyutu: İş Yeri Adları*” adlı makale Hasan Gülerüz'e ait. Bu yazıda, iş yeri adlarında yabancı ve Türkçe kökenli sözlerin kullanımı konusunda yaşanan sorunlar ve çözüm yollarıyla birlikte ortaya konmaktadır.

“*Popüler Kültür ve Dil Soruşturması*” başlıklı yazıda Gazeteci, Yazar Hakkı Devrim; Yazar, Öğretim Üyesi Feyza Hepçilingirler; Eğitimci, Yazar İbrahim Demirci; Gazeteci, Yazar Necmiye Alpay'ın popüler kültür dil ilişkisi, konuşma dili olarak Türkçenin telafuzu, televizyon, cep telefonu vb. teknik araçlarda oluşmakta olan Türkçenin dilimize olumsuz etkisi gibi konular üzerindeki görüşlerine yer verilmektedir.

“*Ayaküstü Yemek Yeme Üzerine*” başlıklı yazısında Korkmaz Alemdar, ayaküstü yemek yeme alışkanlığının ne zamandan beri var olduğu, bu alışkanlığın yaygın oluş sebepleri, sağlıklı olmaması vb. konular üzerinde durulmaktadır.

“Derya Tellan'ın “*Tüketim Kültürü ve Cep Telefonlarının Popülerliği*” başlıklı yazısında, cep telefonlarının yaygınlığının sebepleri ile bu yaygınlığın doğurduğu sorunların çözümüne ilişkin öneriler şu şekilde belirtilmektedir: “...*Cep telefonlarındaki yenilik, ürünün teknik özelliklerinden, fiziksel görünümünden, yedek parçalarından ve paketlenmesinden çok, kurgulanma ve kitlelere dayatılan yaşam tarzıdır. Global ekonominin ve kültürel dinamiklerin bir parçası olarak sunulan tüketim odaklı yaşam tarzı, gereksinimlerin ötesindeki ürünlerin satın alınması, kullanılması, materyal ve mental düzeyde değersizleştirilmesi ve yeni ürün arayışına girilmesi şeklinde işlemekte ve özellikle gençlik üzerinde bedensel ve ruhsal olumsuz etkilere yol açmaktadır. Tüketim toplumlarında bireyler; özlem, umut, gösteriş, beğeni ve hayal kırıklıklarıyla dolu bir yaşamın; şirket ve kurumlar ise kazanç, rekabet ve kârların egemenliğindeki bir pazarın parçasıdır. Bu bağlamda, önümüzdeki süreçte gençlik açısından yaşam ile pazar arasındaki çelişki-*

nin nedenlerinin ortaya konulması ve çözüm önerileri geliştirilmesi önem kazanmaktadır.”

“*Memnuniyetsizlik Felsefesi ya da Popüler Kültür Dayatmaları*” başlıklı yazısında Murat Erol, yerli yapıyı alıp anlamsızlaştıran, bozan, yeniden bir anlam ve biçim veren egemen yapısıyla “*popüler kültür*”ün veya bir başka deyişle “*memnuniyetsizlik felsefesi*”nin bir “*kültürsüzleşme kültürü*” olarak kendi içinde bir dayatmalar zinciri oluşturduğunu, oysa bunun aksine her insanın değerli olduğu, kendine ait bir yaşam biçimi olduğu ve bu kendine ait yaşam biçimiyle bir değer oluşturduğunu ifade etmektedir.

Yalçın Çetinkaya, “*Bir 'Manipülasyon Aracı' Olarak Medya, Medya ve Gençlik*” başlıklı yazısında, kitle iletişim araçlarının bireyler ve bireylerin oluşturduğu toplumlar üzerinde önemli etkilere sahip olduğundan bahisle medyanın gençler üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durmakta, medyanın “*öğretici ve geliştirici bir rol oynamaktan çok manipüle edici, kışkırtıcı ve yanlış yönlendirici bir rol oynadığı*”ni ifade etmektedir. “*Bir Popüler Kültür Örneği Olarak Laila Ankara*” başlıklı yazısında Elif Tetikbaş, Ankara'daki eğlence mekanlarından biri olan Laila'nın, tüketim toplumu kavramı içinde bir değerlendirmesini yapmaktadır.

Meliha Düzgün, “*Popüler Kültür ve Ürünlerin Oluşumunda Medyanın Rolü*” başlıklı yazısında, popüler kültürün toplumumuzun bir gerçeği olduğu, ancak, toplumun kültürel varlığının da bu gelip geçici heveslere terk edilemeyeceği ifade edilmektedir.

“*İzliyorum Öyleyse Varım: Türkiye'de Kentli Ailenin Televizyon İzleme Süreci Üzerine Genel Bir Değerlendirme*” başlıklı yazıda Adnan Özsoy, kentli ailelerin Türkiye'de, çağdaş masal anlatıcısı olan televizyon ve onun metinleri ile kurduğu ilişkilerinin bireysel ve karmaşık olduğunu belirtmekte ve bu konun hem masal, hem televizyon hem de izleyici açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. “*Can kozanoğlu ile Popüler Kültür ve Futbol Üzerine*” başlıklı yazı, Ethem Baran, Dinçer Eşitgin ve Çağrı Gürel'in Can Kozanoğlu ile yaptığı söyleşiyi içermektedir. Bu söyleşide; popüler kültür kavramı, kitle ve kitle kültürü, futbol ve basketbol üzerine pek çok konu ele alınmaktadır.

Sıtkı Yıldız, “Televizyonlarda Yayınlanan Magazin, Eğlence ve Yarışma Türü Programların Toplumsal Kültür Üzerine Etkileri –Kırıkkale ve Ankara Örneği”, Ankara ve Kırıkkale illerinde yapılan araştırmalar çerçevesinde “popüler kültür”e televizyonun etkileri konusunda bir değerlendirme yapılmaktadır.

Levent Yaylagül, “Yarışma Programları ve İdeolojisi” başlıklı yazıda, TV programları ve bu programlar içinde büyük bir yer tutan yarışma programlarını bir değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır.

“Magazin Eklerinde Yaşam Tarzlarının Yeniden Üretimi (Şamdan, Gala, Starlife ve Dolce)” başlıklı yazısında Erdal Dağdaş, Şamdan, Gala, Starlife ve Dolce adlı magazin eklerini “kamusal yarar” çerçevesinde değerlendirilmektedir.

“Üretim ve Tüketim Süreci Açısından Popüler Kültür ve Medya İlişkisi: Kurtlar Vadisi Örneği” adlı yazıda Bülent Tellan konuyu; “Popüler Kültür”, “Popüler Kültür Ürünü olarak Televizyon Dizisi”, “Kurtlar Vadisi” alt başlıklarında değerlendirmekte ve “Popüler kültür ürünlerinin tamamını hem üreten hem de dağıtan ve bu yolla tüketimine olanak sağlayan medya bu ürünleri kendisi de pazarlamak için kullanmakta. Böylece hem bu ürünlerin hem de bu ürünleri kullanan/izleyen/okuyan kitlelerin reklam verenlere satışını gerçekleştirmektedir.” diyerek medyanın ticari yönünü ortaya koymaktadır.

Turgut Bağrıaçık’ın yaptığı söyleşi: “Sadık Güneş ile Medya, İletişim, Popüler Kültür, Televizyon ve Ötesi” adını taşımakta. Bu söyleşide Sadık Güneş, konuyu; kitle iletişim araçları, bu araçların dili, kitle iletişim araçları tarafından üretilen dilin birey üzerine etkisi, popüler kültür ve kitle kültürü vb. hususları da içine alacak şekilde geniş bir açıdan ele almaktadır.

Filiz Akın Başar “Belmalar, Seğmen Ağalar, Selimler, Çakırlar Arasında Öğretmen Olmak” adlı yazısında, popüler kültür, popüler kültür ürünü olan diziler, dizi kahramanları ve bunların öğrenci dünyasında ne anlama geldiği gibi hususlar üzerinde durulmaktadır.

“Popüler Kültür ve Biz” başlıklı yazıda Hasan Efe, Popüler kültürü bir öğretmen gözüyle değerlen-

dirmekte ve “popüler kültürden arınmış, sorumlu, üretken; işini seven bireylerin toplumda çoğalması hepimizin arzusu olmalıdır.” demektedir.

Bilge Albayrak, “Liseli Gençler ve Müzik Yarışma Programları” başlıklı yazısında konuyla ilgili olarak yapılan araştırmasından bahisle liseli gençlerin de müzik yarışma programlarına büyük ilgi duyduklarını, buradaki yanlışlığın ortaya konmasında yani “pop star” olmanın yaşanan sorunları çözen bir anahtar olmadığı konusunda öğretmen ve ailelere çok işler düştüğünü belirtmektedir.

Selçuk Uygun’a ait olan “Üniversite Gençliğinin Yabancılaşması” başlıklı yazıda, konu “yabancılaşma” kavramı ve “üniversite öğrencilerinin yabancılaşması” gibi konular çözüm önerileriyle birlikte ortaya konmaktadır.

Serdar Öztürk, “Siyasal Toplumsallaşma ve Çocuk: Ankara’da İlköğretim Çağı Öğrencileri Üzerine Yapılan Bir Araştırma” başlıklı yazısında, Ankara’da yapılan bir alan araştırması çerçevesinde; okul, aile, arkadaş grupları içerisinde televizyonun siyasal toplumsallaşmadaki yeri üzerinde durmaktadır.

Atilla Özer, “Karikatür, Popüler Kültür ve Popüler Karikatür” başlıklı makalesinde konu; “karikatür”, “karikatür’ün Türkiye’deki gelişimi”, “popüler kültür”, “popüler karikatür” çerçevesinde ele alınmaktadır.

“Neden Sadece Gençler Mizah Dergisi Okuyor?” adlı yazıda M. Bilal Arık, Gırgır, Limon gibi mizah dergilerinin gençler tarafından okunmasının sebepleri üzerinde durmakta ve bu dergilerin daha geniş kitleler tarafından okunması için çözümler önermektedir.

Niyazi Yoldaş, “Ulusal Kültürde Yozlaşma ve Karikatür” başlıklı yazısında karikatürün popülerleşmesi ve toplumsal yozlaşma gibi konulara değinmektedir.

“Karikatür ve Popüler Kültür Soruşturması” adlı yazıda konu; Karikatürist Abdülkadir Uslu, Öğretim Görevlisi ve Karikatürist Ata Yakup Kaptan, Karikatürist, Anadolu Üniversitesi Karikatür Sanatını Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Prof. Atilla Özer, Karikatürist Aziz Yavuzdoğan, Karikatürist Behiç Ak,

Karikatürist Cem Koç, Karikatürist ve Mizah Yazarı Cihan Demirci, Karikatürist Deniz Dokgöz, Karikatürist Eray Özbek, Karikatürist Erdil Yaşaroglu, Karikatürist Erdoğan Başol, Karikatürist Ferit Öngören, Karikatürist ve Öğretmen Hakkı Uslu, Karikatürist ve Öğretmen Hasan Efe, Karikatürist Hayati Boyacıoğlu, Karikatürist ve Kıbrıs Türk Karikatürçüler Derneği Başkanı Hüseyin Çakmak, Karikatürist İzel Rozental, Karikatürist Kamil Yavuz, Karikatürist, Karikatür Vakfı Başkanı ve FECO Türkiye Temsilcisi, Nezh Danyal, Karikatürist Oğuz Gürel, Karikatürist Osman Yavuz İnal, Karikatürist Sadık Pala, Karikatürist Salih Memecan, Karikatürist Tan Oral, Karikatürist Yakup Karahan tarafından tartışılmaktadır.

“Mizahın Gençliği Keşfi” konulu yazısında Hayati Boyacıoğlu, mizah dergilerinin gençliğe yaklaşımını değerlendirmektedir.

Deniz Dokgöz, “Popüler Kültür Nesnesi Olarak Karikatür Ya da Çizginin Metaya Dönüşmesi”, başlıklı yazısında, karikatürün popüler kültürün nesnesi hâline dönüşmesi konusunu irdelemektedir.

Ferit Öngören, “Karikatür ve Popüler Kültür” başlıklı yazısında karikatür ve popüler kültür üzerinde durmaktadır. “Popüler Bir Olgu Olarak Futbol” başlıklı yazıda futbol, “çağın en güçlü popüler kültür ürünü” olarak değerlendirilmektedir. Bu yazının arkasında bir futbolcunun düşüncelerinin ifade edildiği “İkinci Amatör Ligde Bir Futbolcudan” başlıklı bir yazı bulunmaktadır.

“Futbol Üzerine-Söyleşi”de: Yazar, Rasim Özdenören; Gazeteci, Spor Yazarı Yiğitler Uluğ; Gazeteci, Spor Yazarı Mehmet Demirkol, Yazar Nihat Genç; Futbolcu, Gençlerbirliği Futbol Takımı Kaptanı Ümit Bozkurt’la yapılan söyleşi yer almaktadır.

Yusuf Kaplan’ın yazısı: “Bir Futbol Arkeolojisi ve Felsefesi: Neo-Pagan Popüler Kültür Olarak Futbol” adını taşıyor. Burada konu şu alt başlıklar altında değerlendirilmektedir: “Modernlikten Post-modernliğe: Ergenlik Çağı’ndan Çocuksuluk Çağına”, Futbol’un ‘Tarih-Öncesi’: Topun ‘Büyük’lü Soykütüğü”, Modern-

leştirici Bir Aygıt Olarak Futbol”, Din-Dışı Kutsallık ve Neo-Paganizm Biçimi ve Alanı Olarak Futbol”, “Yeni Tapınmalar”, “Ölümün Reddedilmesi”, “Büyüsel-Dini Uygulamalar” ve “Sonuç: Futbol Üzerine Düşünmek”.

Vafa Taşdelen’in “Futbol Tiyatrosu” adlı yazısında da kısa bir girişten sonra şu bölümler yer almaktadır: “İnsan: Oynayan Varlık”, “Bir Eğlence Seri Üretimi Olarak Futbol?”, “Taraftar Olmak”, “Tiyatral Bir Etkinlik Olarak Futbol Seyirciliği”, “Sonuç”.

Ercan Şen’in “Top Oynamak” başlıklı yazısında konu: “Endüstriyel Bir Sektör Olarak Futbol”, “Avrupa Avrupa Duy Sesimizi Bu Gelen Türklerin Ayak Sesleri”, “Modern Toplumların Erkek Sporü” başlıkları altında değerlendirilmektedir.

“Futbol Fanatizmi, Popüler Kültür ve Farklı Kültürlerin Futbolu” başlıklı yazısında Aydın Aktay konuyu; “Futbol Fanatizmi”, “Modern Futbol”, “Sistemli Oyun ve Yıldız Oyunculuk” alt başlıkları altında incelemektedir.

Derginin son sayfalarında yer alan “Genç Bakış” adlı bölümde, gençlerin “popüler kültür”e yaklaşımı ile ilgili yazılar bulunmaktadır. Buradaki ilk yazı Yasemin Duyar’a ait, “Genç Bakış’ Popüler Müzikle Kirlenen” başlıklı bu yazıda “realite showlar” ve diğer programların gençlere yayarlı hâle getirilebilmesi için bir uzmanın denetimine tâbi tutulmasının gerekliliği belirtilmektedir.

Bu bölümün ikinci yazısı “ ‘Genç Bakış’ Seçilen Hatırlanamayacaklar ” başlığını taşıyor. Bir lise öğrencisi olan Münevver Önder tarafından kaleme alınan bu yazıda, medyanın gençler için seçtiklerinin hatırlanmayacak kadar boş, basit ve yasak çizgisi içinde var olduğunun altı çizilmektedir. Kültürle bezenmiş bir seçkiye ihtiyaç olduğu belirtilmektedir.

Konuyu ele alış biçimiyle, değerlendirmeleriyle geniş bir yelpazeyi içeren derginin bu sayısı , Oğuz Gürel’in “e-kitap.. e-banka... e-market... eeee..... sıkıttın ama..” ifadelerinin yer aldığı karikatürüyle son bulmaktadır.

KKTC'den Yükselen Bir Edebiyat İşığı “Turnalar Dergisi”

Havrettin İVGİN

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

1998 yılında, KKTC'de eski Kültür Bakanlarından İsmail Bozkurt'un öncülüğünde kurulan (Kıbrıs, Balkan, Avrasya Türk Edebiyatları Vakfı (KIBATEK))'nın yayın organı olup üç ayda bir yayımlanan derginin 19. sayısı, Temmuz-Eylül 2005'te okuyucusuyla buluşmuş bulunuyor.

Derginin adının üzerindeki “*Uluslararası Türk Dili, Edebiyat ve Çeviri Dergisi*” ifadesi, içeriği açıklamaktadır. Gerçekten de Türk dünyası edebiyatını, kültürünü kucaklamaya tanıtımaya, çalışmakta...

Genel Yayın Yönetmeni vakfın fedakâr başkanı İsmail Bozkurt, Yayın Yönetmeni Türkiye temsilcisi Metin Turan, Genel Yayın Yönetmeni Yardımcıları Şevket Öznur ve Orkun Bozkurt, Yayın Danışma Kurulunda ise; Prof. Dr. Aysıt Tansel, Prof. Dr. Cengiz Tosun, Prof. Dr. Cengiz Ertem, Prof. Dr. Elçin İskenderzade, Prof. Dr. Fuat Bozkurt, Prof. Dr. Metin Karadağ, Prof. Dr. Talat S.Halman, Prof. Dr. Tuna Ertem, Prof. Dr. Ali Osman Öztürk, Doç. Dr. Ara Atun, Ayşen Dağlı, Ali Nesimoğlu, Bülent Fevzioğlu, M. Kansu, Mehmet Tütüncü, Nusret Dişo Ülkü, Sergey Grabay, Suna Atun ve Tahir Kahhar gibi edebiyatçı, şair, yazar ve bilim adamları bulunuyor. Almanya, Rusya Altay bölgesi, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bulgaristan, Bosna Hersek, Hollanda, İngiltere, Irak, İran, İsrail, Kazakistan, Kırgızistan, Ukrayna-Kırım,

Kosova, Macaristan, Makedonya, Moldova, Pakistan, Polonya, Romanya, Slovakya ve Ukrayna'da temsilcileri var. Bu sayede bütün Türk dünyasından, Avrasya'dan edebi ürün akışı sağlanıyor.

KIBATEK, kitap ve dergi yayını dışında her yıl birkaç Uluslararası Edebiyat Şöleni düzenliyor. Bunların çoğunun bildirisini de basıldı. X. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Şöleni 11-16 Mayıs 2005 tarihleri arasında Ukrayna'nın başkenti Kiev'de yapıldı. XI. Şölen ise 23-28 Ekim 2005 tarihleri arasında Lefkoşa'da Yakın Doğu Üniversitesi Yerleşkesinde gerçekleştirilecek. 19. sayıya “*Merhaba*” başlığıyla bir sunuş yazan İsmail Bozkurt Kiev izlenimlerini anlatıyor. 2006 yılında Ankara'da Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesiyle birlikte düzenleyecekleri XII. Şölen'in konusunun muhtemelen “*Gezi Edebiyatı*” olduğunu da duyuruyor.

Dergideki yazılar; altı başlık halinde sıralanmıştır.

İnceleme-Araştırma başlığı altında dört makale yer almış. İlk makale; Nesrin Tağızade Karaca'nın “*Ölümünün 13. Yıl Dönümünde Beria Remzi Okan-Özoran (1916-1992)*” başlıklı incelemesi KKTC'li şair, yazar, eğitimci Beria Remzi Özoran, Kıbrıs Türklerinin gurur duyduğu, Kıbrıs sorununu uluslararası arenada savunan yürekli bir kadın olarak biliniyor. Makaleye, “*Tarih Sahifelerinde Kıbrıs*” şiiri ve yayınlarının kaynakçası da eklenmiştir (s. 6-11).

Azerbaycan'dan Sevil Piriyeve Allahverdikızı “*Nazım Hikmet ve Maniler*” başlıklı makalesinde (s. 26-27) ünlü şairin şiirlerindeki vatan sevgisi ve hasret temasından yola çıkarak, aynı temaları işleyen Ahıska Türklerinin manilerinden örnekler vermiş. Bulgaristan Türklerinden Vedat S. Ahmed, “*Tanınmayan Kıymetli Bir Tekke Şairi: Rusçuklu Dede Galib*” makalesinde (s. 36-40), şairin hayatı, sanatı, eserleri konusunda değerli bilgiler sıralamış. Makalesi sayesinde, Türk Edebiyatı, bir tekke şairine daha kavuşmuş bulunuyor.

Azerbaycan'ın ünlü bilginlerinden Bakü Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Kara Namazov'un makalesi ise Dede Korkut destanları üzerine. "Dede Korkut Boylarının İzi İle" başlığı altında destanların yayılma sahasından örnekler (s. 50-58) verilmiş. Dede Korkut araştırmacılarının çok yaralanacakları bir makale.

İkinci bölümdeki yazılar; deneme-değini-söyleşi başlığı altında sınıflandırılmış. Bu bölümdeki iki yazıda Kiev'deki son edebiyat şöleninde değerlendirilmiş: Suna Atun (KKTC); "Yeşil Dünyada Masal Keşif", Dr. Mustafa Oral (TC); "Kiev 'deki Edebiyat Adamları" gibi. Diğer yazılar; Dervişe Güneyyeli Kutlu (KKTC)'nun "Bulup Kaybetmek", Banu Can (TC)'ın "Acil Durum Sığınakları" Sevilay Sadıkoğlu (KKTC)'nin "İsmail Bozkurt'la Söyleşi," Poyzan Sağıroğlu (KKTC)'nin "İki Turnak İşareti Arasında" ve Seray Deren (TC)'in "Hiç Ayak İzim Olmadı Kumlarında" başlıklı deneme, değini ve söyleşileri...

Öykü-Masal başlıklı üçüncü bölümünde dört öykü (hikaye) ile bir masal bulunuyor.

Öyküler TC'den Yusuf Sağlam (Tenim Düşüme Yoldaş), KKTC'den Erdoğan Saraçoğlu (Karakol Kapısında Bir Adam Vardı), KKTC 'den Gönül Gökdemir (Adam ve Çocuk), Almanya'dan Suna Koç (Bir Kuş). TC'den Münevver Ogan (Kuşlar) ve KKTC'den Bekir Kara'ya (Kıskançlık), masal ise Almanya'dan Yücel Feyzioglu'na (Keloğlan ile Değirmenci) ait.

Derginin dördüncü ve en zengin bölümü şiirler. Bu bölümdeki şiirlerin bir bölümü çeviri, çoğunluğu ise özgün. Özgün şiirler ve şairleri şöyle: *Salvador Dali İçin Sürrealist Madrigal* (Elçin İskenderzade, Azerbaycan), *Maniler* (Türkey Ilıcak, Avusturalya), *Bu Resmin Boyası Sensin* (Alp Altında, TC), *Bakma* (Orkun Bozkurt, KKTC), *Bekleyiş* (Nevzat Yakup Deniz, (Bulgaristan), *Güneş Yığılı* (Fatma Sadık, Romanya), *Adsız Şiirler* (Özcan Micalar, Kosova),

Tekçe Sen (Nail Tan, TC), *Altın Kafes* (Altay Burağan, KKTC), *Sokağım* (Emine Uluçay Çavdır, KKTC), *Sev* (Zeliş Erkurt, KKTC), *Umut* (Banu Can, TC), *Kimse Duymasın Sakın* (Nihal Sakarya, KKTC), *Bulut Saçlı Adam* (Cahide Ateş, Almanya) *Uyuyabilsem Yine* (Çiğdem Özdemir, TC), *Bir Barış Gününde* (Vedat Yazıcı, TC), *Bundan mıdır Çocuk Kalışım* (Sevilay Sadıkoğlu, KKTC), *Ben Bir Şairim* (Tudora Amaut, Ukrayna), *Özgürce* (Poyzan Sağıroğlu, KKTC), *Lahit* (Gürkan Uluçhan, KKTC), *Pürtelâş* (Suna Koç, Almanya), *Senin Eserin* (Cahide Ateş, Almanya), *Sen Bir Ormandın* (Suna Koç, Almanya) *Türküsü Yüreğimin* (Dervişe Güneyyeli Tutku, KKTC), *Fuat Özdemirle Sesleniş* (Yusuf Sağlam, TC), *Gözlerimde Her gün Akşam Oluyosun* (Yaşar Arslan, İngiltere), *Bilmirem* (Bahtiyar Vahapzade, Azerbaycan), *Nisan Yağmuru* (Umut YaşarAbat, TC). Çeviri şiirler, şairleri ve çevirenleri ise şunlar: *Macarlar* (Attila Jozseften Edit Tasnadi), *İki Hegzameier* (Attila Jozseften Edit Tasnadi- Dursun Ayan), *Açılan Mezar* (Taraş Şevşenko' dan Tudora Amaut), *Gündoğumu* (Razme Kumbaroski 'den Esad Bayram- Ayşen Dağlı), *Eğer Beni de* (Şah Abdülatif Bittai'den Necma Refik), *Yeni Ruh* (Adonis'ten İsmail Özdemir), *El Ele* (Yannis Riços'tan Hikmet Cemiloğlu), *Uzun Hava Türküsü*(Kostas Palamas'tan İbrahim Onsuoğlu).

Haberler-Etkinlikler bölümünde KIBATEK'in iki etkinliği anlatılmış (s. 75-77) X. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Şöleni ve KIBATEK Perşembe Söyleşileri. Okuduğumuza göre 1-16 Mayıs 2005 tarihleri arasında Kiev'de düzenlenen X. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Şöleni'nin açılış törenine, o sırada resmi ziyaret dolayısıyla Ukrayna'da bulunan Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül'de katılarak bir konuşma yapmıştır.

Turnalar, özenli baskısı ve bir sanat dergisine yakışır tasarımıyla da dikkatleri üzerine toplamaktadır. Altıncı yılında ömrü uzun olsun diyoruz.

Kosova'da Bir Çocuk Dergisi: Türkçem

Osman OKTAY

İLESAM Yönetim Kurulu Üyesi

Kosova Türkleri, Türkçenin bayrağını her zaman başarıyla dalgalandırmasını bilmişlerdir. Merkez Priştine'nin dışında Kosova'da en canlı Türk kültürü merkezi Prizren şehridir. Prizren'deki Doğru Yol Derneği; bir müzik, halk oyunları okulu gibi hizmet vermektedir. Dört yıl önce hizmete açılan Kültür Evi, sanatçılara faaliyetlerini sergilemek için geniş imkân yaratmış bulunmaktadır. Prof. Dr. Nimetullah İlafiz ve eşi Prof. Dr. Tacide Hafız'ın kurmuş oldukları Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi (BAL-TAM) de bu şehirdir.

Prizren'in kültür erlerinden şair, yazar, ressam Zeynel Beksaç, çocuklara yönelik bir dergi çıkarmanın mutluluğunu yaşıyor. Türkçe sevgisini, bu zengin dille yazılmış edebi ürünlerle büyüme coşkusunu yaymaya çalışıyor. 2005 yılında kurduğu ve halen Yönetim Kurulu Başkanlığını yaptığı Kosova Çocuk Kültürü ve Edebiyatı Araştırma Derneği, Haziran-Temmuz 2005 aylarında "Öğrenci ve Çocuk Hakları" adıyla bir proje başlattı. *Türkçem* dergisi Zeynel Beksaç'ın çocuklara yönelik çalışmalarının aracı olarak doğdu diyebiliriz.

Aylık olarak yayımlanmasına karar verilen *Türkçem* dergisinin sahibi ve yazı işleri müdürü Zeynel Beksaç, Yayın koordinatörü ve tasarımcısı Attila Beksaç, Yazı kurulunda; Meserret Brina, Nebile Laçin, İskender Muzbeg, Liriye Dişo, Şevkat Kaçanik, Fey-

yaz Sağlam, Fikri Şişko, Sadık Koro ve Suphi Mazrek görev almış. Bu birinci sayının ön kapağında Prizren'i ünlü tiyatro oyuncu ve yönetmeni Nafiz Sami Gürcüali'nin resmi, arka sayfada hayat hikâyesi, sanat çalışmaları ve onunla yapılmış kısa bir söyleşi bulunuyor. 1951 yılında Prizren'den doğan sanatçı, Prizren Türk Tiyatrosunun temel direği. Birçok oyunda rol almış. Otuza yakın oyunu da sahneye koymuş. Çok sayıda ödül sahibi. Halen Prizren Kültür Evi Nafiz Gürcüali Türk Tiyatrosunun yöneticisidir.

Türkçem, bir eğitim ve çocuk edebiyatı dergisi olduğundan yazılar ve resimler çocuklara göre seçilmiş. Ön kapağın arkasında "Dilimizce Bu Gökkubbede" ve "Balkanlarda Anadil Zevkini Beraber Yaşatalım" başlıkları altında Türkçenin önemi vurgulanmış ve Prizren Türk Kültürünü yaşatma faaliyetlerinden bir bölümü üzerinde durulmuş.

Dergideki edebi ürünleri, yazıları; masallar, öyküler, şiirler, eğitim yazıları, bilmece-bulmacalar, fıkralar ve haberler olarak sınıflandırabiliriz. Yazar kadrosu; Türkiye, Kosova ve Makedonya'dan

Masal olarak Lafonten'den *Altın Yumurtlayan Tavuk*'a yer verilmiş. Tabii resimlendirilmesini de unutulmamış. Gelecek sayıda masallar artırılabilir. Prizren köylülerinden derlenmiş masallara yer verilebilir.

Çocuk öyküsü olarak yeterli sayıda ve nitelikte öykü yayımlanmış. Süleyman Bulut'un "Okullar Bir Açılın", Necati Zekeriya'nın "Rüya" Mustafa Balle'in "Horoz Şekeri", Fatih Erdoğan'ın "Kızlar Hep Sorun" ve Gökhan Akçiçek'in "Yaban İncirleri ve Kurbağalar" adlı öyküleri çocukları hem bilgilendiriyor hem de yararlı davranışlar edinmeleri konusunda eğitiyor.

Hiç Nasrettin Hoca'sız çocuk dergisi olur mu? "Bizim Nasrettin Hoca" sayfasında resimli olarak *Hoca ile Ayı* ve *Berberin Acemisi* fıkraları anlatılmış.

Şiirler, her derginin en çok ilgi gören edebi üründür diyebiliriz. Çocuk dergilerinde de bu gerçek

değişmez. Dergideki şiirlerin Bir bölümü, büyüklerin çocukları düşünerek yazdıkları şiirler. Söz gelimi; Fikri Şişko'nun *Ezelden*, Avni Engüllü'nün *Üsküp'te Üç Noktadan*, Bayram İbrahim'in *Şafak Nerde?*, Orhan Veli Kanık'm *Deniz*, Yusuf Ziya Ortaç'ın *Yaz*, Taner Güçlütürk'ün *Savaş Ortasında Kalan Bir Kosovalı Çocuğa*, *Çocuklar Neye Benzer* ve *Çocukça* şiirleri gibi. Bir bölümü de "Sizden Gelenler" sayfasında toplanmış bulunan Kosovalı öğrencilerin şiirleridir. Bu sayfada Fatime Morina "*Hep Barış Olsun*", Dilara Meça "*Güzel Bir Dünya İstiyorum*", Handan Dida "*Anneciğim*", Aslı Türksever "*Öğretmenlerimize*", Cansu Mulla "*Öğretmenim*", Özgür Mazrek "*Atam*", Figen Şanlı "*Canım Arkadaşım*", Nesim Dırvar "*Mehmetçik*" ve Adile Buyarı "*Doğaya*" adlı şiirleriyle konuk olmuşlar. Şiirler, Kosova'daki savaşın acılarını yansıttığı gibi Türkiye'deki çocuklarla ortak konulara da eğiliyor. Atatürk, Mehmetçik sevgisi gibi.

Eğitim yazısı olarak; bal arılarını tanıtan *Bal Arıları* makalesini "*Vücut Temizliği, Saat Ayarlaması, Şubat-Temmuz ve Neden Hasta Olursunuz?*" yazılarını gösterebiliriz. Bilmece ve bulmacalar *Tam Senlik* başlıklı sayfada toplanmış. Hem eğlendiren hem de bilgi veren bir sayfa.

Haberler bölümünde; Kosova Çocuk Kültürü ve Edebiyatı Araştırma Derneği'nin etkinlikleri ile Prizren Kültür Evi Nafiz Gürcüali Türk Tiyatrosunun Türkiye turnesiyle ilgili resimli haberlere yer verilmiş. Haziran 2005 ayında gerçekleştirilen Ankara, İstanbul, İzmir ve Edirne illerini kapsayan turnede Savaş Baba oyunu seyirciye sunulmuştu.

Çocuk dergisi çıkarmak büyükler için dergi yayımlamaktan daha zor bir iştir. Zeynel Beksaç, bu engellerle dolu. Meşakkatli yolculuğa çıkmış. Seyahati zevkli, yolculuğu uzun sürsün.

**“Türk Kültürünün
Dünya Kültürlerine Etki
ve Katkıları Konulu”
Uluslararası VI. Türk Kültürü
Kongresi Atatürk Kültür
Merkezi Başkanlığı'nce
21-26 Kasım 2005'de
Düzenlenecektir.**

Karaman Dil-Kültür

ve

Sanat Dergisi 2005

TC Karaman Valiliği, **Karaman Dil-Kültür ve Sanat Dergisi 2005**, (Türkçenin Yeniden Devlet Dili Oluşunun 728. Yılı, Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre'yi Anma Etkinlikleri 1-13 Mayıs 2005), Karaman Valiliği, Mayıs 2005, TBMM Basım Evi, Ankara.

Dr. Reside GÜRSES

Türk Dil Kurumu Uzmanı

1-13 Mayıs 2005 tarihleri arasında yapılan "*Türkçe'nin Yeniden Devlet Dili Oluşunun 728. Yılı, Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre'yi Anma Etkinlikleri*" çerçevesinde düzenlenen toplantıda yapılan konuşmalar ile Türk dili üzerine yapılan inceleme ve görüşleri içeren derginin Mayıs 2005 sayısı, Türk diliyle ilgili pek çok sorunu gündeme taşıyan yapısıyla oldukça kapsamlı.

Derginin iç kapağında Ulu Önder Atatürk'ün "*Türk Dili dillerin en zenginlerindedir yeter ki bu dil şuurla işlensin ...*" sözü bulunuyor. Daha sonra TBMM Başkanı Bülent Arınç ve Kültür ve Turizm Bakanı Atilla Koç'un "*Türkçe'nin Yeniden Devlet Dili Oluşunun 728. Yılı, Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre'yi Anma Etkinlikleri*" toplantısında yaptıkları açış konuşma'ları yer alıyor. Bu konuşmaları içeren yazılarda, Türkçe'nin zenginliği ve devlet dili oluşuyla ilgili kısa ve öz bilgiler veriliyor.

Daha sonra yer alan Karaman Milletvekili Mevlüt Akgün'ün "*Cumhuriyet ve Dilimiz*" konulu yazısında, Atatürk'ün Türk dili konusundaki düşünceleri ve bu düşünceler doğrultusunda Cumhuriyet döneminde yapılan çalışmalardan bahsediliyor. Bu yazıda ayrıca, dilimizle ilgili olarak TBMM ve TDK'nın öncülüğünde Basın ve Yayın Organların desteğinde yapılacak bir kampanyanın Türkçemizin

yaşadığı sorunların giderilmesinde önemli bir adım olacağı belirtiliyor.

Karaman Milletvekili Yüksel Çavuşoğlu'na ait "*Milli Egemenlik Bağlamında Dil*" konulu yazıda, dilin önemi, bugün dilimizin yaşadığı sorunlar vb. konular hakkında bilgiler veriyor.

Karaman Milletvekili Fikret Ünlü, "*Karamanoğlu Mehmet Bey'den Günümüze Ana Dilimiz ve Toplumsal Sorumluluklarımız*" konulu yazıda, dilimize özen göstermemizin gerekliliği üzerinde duruyor.

Başbakanlık Müsteşarı Prof. Dr. Ömer Dinçer, "*Dil Düşüncenin Evidir*" konulu yazısında, dil ve düşünce arasındaki sıkı bağa işaret ediyor ve dilin toplum hayatındaki yeri üzerinde duruyor

Karaman Valisi Hasan Basri Güzeloğlu, "*Dil Toplum Kültürünün Kaynağıdır.*" konulu yazıda, Türkçe bağlamında dil kültür bağlantısı üzerinde duruyor ve bizlerin dilimizi gelecek kuşaklara iletebilmemiz için öncelikle dilimizi doğru ve güzel bir şekilde kullanmamız gerektiğini vurguluyor.

Karaman Belediye Başkanı Ali Kantürk, "*Karamanoğlu Mehmet Bey ve Fermanı*" adlı yazıda Karamanoğlu Mehmet Bey ve onun fermanının, Yunus Emre ve Ulu Önder Atatürk'ün dilimize yaptığı hizmetler ve katkılar üzerinde duruyor.

Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı Prof. Dr. Sadık Tural, "*Mucizeli Varlık Türkçe*" konulu yazısında, insanı diğer canlılardan ayıran; dil, iman ve akıl öğelerinin insan hayatındaki yeri ve önemi, dilimizin gelişimi, Ulu Önder Atatürk'ün dilimize yaptığı hizmetler ile ilgili kısa ve öz açıklamalarda bulunuyor.

Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın'ın, "*Karamanoğlu Mehmet Bey'in Fermanı*"

adlı yazısı, Türk dilinin yazılı tarihi ve bu tarih içinde Karamanlı Mehmet Bey, ve Fermanı'nın yeri, Türk dilinin gelişimi, bugünkü durumu ve son olarak da Türk Dil Kurumu'nun çalışmaları hakkında çeşitli açıklamalar içeriyor.

Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Mustafa Argunşah tarafından kaleme alınan "1923'ten Günümüze Türkçe'deki Gelişmeler" konulu yazıda, dilimizin 1923 sonrasında gösterdiği gelişmeler, şu iki ana başlık altında değerlendiriliyor: "*Atatürk'ün Dil Çalışmaları*", "*Cumhuriyet Döneminde Bilimsel Çalışmalar*". Bu makalede dilimizle ilgili sözlük, gramer çalışmalarına bakıldığına dilimizin bilim, felsefe başta olmak üzere her alanda yetkin ve zengin bir yapıya sahip olduğunun altı çiziliyor.

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünde görevli Prof. Dr. Gürer Gürsevin'e ait "*Dil Devrimimizle Birlikte Yazı Dilimize Giren Türk Dili Kökenli Sözlükler Hakkında*" başlıklı yazıda, Dil devrimi ile birlikte Cumhuriyet döneminde gerek ağızlar ve lehçeler (ivedi, açkı, saylav) gerekse tarihi metinlerden geçen (yanıt) Türkçe kökenli kelimelerle yine bu devirde türetilen "*yaptırım*", "*bilgisayar*" vb. Türkçe kelimelerin dilimize kazandırılması yönündeki çalışmaların başarılı olduğu vurgulanıyor.

Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. M. Metin Karaörs, "*Yunus Emre'nin Türkçesi ve Türk Lehçeleri*" konulu yazıda, Yunus Emre'nin Türkçesi ile Türk lehçeleri söz varlığı açısından birbiri ile karşılaştırılıyor. Bu yazının sonunda bir kaynakça da bulunuyor.

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. H. Ömer Karpuz, "*Dilimizin Değeri Üzerine*" başlıklı yazıda, Türkçenin gücü ve önemi üzerinde duruyor ve yabancı dille eğitimin yanlışlığına dile getiriyor.

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'nde görevli Prof. Dr. Zeki Kaymaz'a ait "*Cumhuriyet Dönemindeki Sözlük Çalışmalarına Genel Bir Bakış*" başlıklı yazıda, ağız, terim, atasözü

ve deyim vb. alanlar başta olmak üzere Türkçe sözlük çalışmalarına ilişkin bilgiler veriliyor.

Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Sadettin Özçelik, "*Türkiye Türkçesinde Kullanılan Türkçe-Arapça veya Türkçe-Farsça Unsurlu Özel Yapılı Kelimeler*" başlığını taşıyan yazıda, Arapça Farsça kökenli sözlerde görülen ses, şekil vb. değişiklikler üzerinde duruyor. Bu yazıda bir kaynakça da yer alıyor.

Prof. Dr. Mustafa Özkan'a ait "*Yahya Kemal'de Türkçe Sevgisi*" adlı yazıda, "*Bu dil ağızımda anemin sütüdür.*" diyen Yahya Kemal'in sanatçı kişiliği, dil anlayışı, dile yaklaşımı gibi konulara ilişkin bilgiler yer alıyor.

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mukim Sağır tarafından kaleme alınan "Nutuk'tan Söylev'e, Söylev'den Günümüz Türkçesine" konulu yazı, söz varlığı noktasında Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında dilimizin gösterdiği gelişmeler üzerinde duruluyor. Bu yazının sonunda bir "Kaynakça" bulunuyor.

Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Bilal Yücel, "*Türkçe Bilincinin Zayıflaması Üzerine*" başlıklı yazısında, dilimizin batı dillerinden sözlerin istilasına uğradığını belirtiyor ve bunda bilinç eksikliğinin rolü olduğunu belirtiyor. Dil bilincinin oluşturulması halinde de dilimizde yaşanan bazı olumsuzlukların giderilebileceğini belirtiyor.

Karaman Vali Yardımcısı Doç. Dr. Sait Aşgın'ın "*Türkiye Cumhuriyeti'nde Yazı ve Dil İnkılabı*" başlıklı yazısı, yazı ve dil inkılabının yen ve önemine ilişkin bilgiler içeriyor.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Mehmet Aydın, "*Türkçenin Geleceği*" konulu yazıda, Türkçe'nin sorunlarını aşabilmek için bu konuda öncelikle bir bilinçlenmeye ihtiyaç olduğunu belirtiyor.

Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Erdoğan

Boz, "RTÜK ve Türkçe" balıklı yazıda, RTÜK'ün Türkçenin kullanımı noktasında neler yaptığı, neler yapamadığı konusunda bilgiler veriyor ve bu konuda yayın kuruluşlarının kendi öz denetimini sağlayacak şekilde hizmet içi eğitime tabi tutulmasının gerekliliği üzerinde duruyor.

Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Şerif Ali Bozkaplan, "Bilgisayar Terimleri ve Türkçe" adlı yazıda, bilgisayar terimleri alanındaki gelişmeler üzerinde duruyor.

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Munise Börekçi'ye ait "Dünya Dili ve Kavramı ve Türkçe" başlıklı yazıda, Türkçe'nin yapısı ve gösterdiği özellikler açısından evrensel bir bilim, kültür, eğitim ve sanat dili niteliğinde olduğu belirtiliyor. Yazının sonunda bir kaynakça bulunuyor.

Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. H. İbrahim Delice'ye ait "Cumhuriyet Dönemi Türkçesinde Tehlikeli Bir Bozulma, Kısaltmaların Söylenişi" konulu yazıda, kısaltmalardaki farklı söyleyişlerin dilimize getirdiği olumsuzluklar üzerinde duruluyor ve bu farklılıkların ve dilimizin yapısına uymayan söyleyişlerin özensizlik ve bilinçsizlikten kaynaklandığı belirtiliyor.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Musa Duman, "Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi Üzerine" başlıklı yazıda, genelde dil öğretimi özelde de Türkçe'nin öğretimi konusunu ilköğretim ve ortaöğretim bazında olmak üzere kısa bir değerlendirmeye tabi tutuyor.

Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Kazım Köktekin, "Yahya Kemal Beyatlı'nın Dil Anlayışı" konulu yazısında, "Her halk kendi ikliminin lisanını söyler... Lisanların hayatı da akl-ı selimle kabildir." diyen Ünlü şairimiz Yahya Kemal'in dil anlayışı üzerinde duruyor.

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Mustafa Öner'in "Türkçede Yazı Dili ve Yazılış Bağlantıları Üzerine Notlar" adlı ya-

zısı ise, Türk dili ve lehçelerinde alıntı sözlerle ilgili olarak yaşanan sorunlara değiniliyor.

Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Hatice Şahin, "Yazılı Basında Türkçe" konulu yazıda; dil ve kültür, basının önemi, basın dilinin nasıl olması gerektiği gibi konulara değiniliyor ve bu konuda yapılması gerekenleri "Önerler" başlığı altında veriyor. Yazının sonunda konuyla ilgili bir de "Kaynakça" bulunuyor.

Gaziantep Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Vahit Türk'e ait "Milli Bilincin Geliştirilmesinde Dil Çalışmaları" başlıklı yazıda, milli his ile dil arasında sıkı bağdan hareketle Cumhuriyet döneminde, milli bilincin oluşmasında dil çalışmalarının yeri üzerinde duruluyor.

Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Ali Akar tarafından kaleme alınan "Bilişim Çağında Türkçe" konulu yazıda, bilgi, dil, Türkçe, klavye farklılığı vb. konular başta olmak üzere bilgi teknolojilerindeki gelişmeler karşısında Türkçenin yaşadığı sorunlar vb. konulara değiniliyor.

Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Erhan Aydın, "Cumhuriyet Döneminde Eski Türk Yazularıyla İlgili Çalışmalar" adlı yazıda, Cumhuriyet döneminde Eski Türk yazıtları üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgiler veriyor. Yazının sonunda bir kaynakça yer alıyor.

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Nergis Biray, "Cumhuriyet Döneminde Ağız ve Lehçeler Üzerine Yapılan Çalışmalar" başlığını taşıyan yazısında, Cumhuriyet döneminde yapılan ağız ve lehçe çalışmaları üzerinde duruyor. Bu yazıda bir de "Kaynakça" bölümü yer alıyor.

Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Murat Ceritoğlu, "Ana Dili, Milli Düşünce Biçimi ve Milli Benlik" başlıklı yazıda; "dil", "milli düşünce" ve "benlik" kavramları üzerinde duruyor. Yazının sonunda bir kaynakça bulunuyor.

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Abdülbaki Çetin'e ait "*Sanal Ortamda Türkçe Duyarlılığı*" konulu yazı sanal ortamda Türkçe üzerine oluşturulmuş sayfalar hakkında bilgiler içeriyor.

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Muharrem Daşdemir, "*Standart Dil ve Kültürel Ortamlarda Ağız Kullanımı*", konulu yazısında, standart dil ve ağız kullanımına ilişkin bilgiler veriyor.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Salih Demirbilek, "*Yazı Dili ve Ana Çizgileriyle Düünden Bugüne Türk Yazı Dilinin Gelişimi*" adlı yazıda, Türk yazı dilinin gelişimi ve yazı dilimizde bugün yaşanan sorunlar üzerinde duruyor.

Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Emin Eminoglu'na ait "*Söz Varlığına Yabancı Etkiler ve Yabancılaşma*" başlıklı yazı, Türkçenin alıntı sözler alanında yaşadığı sorunlar ve bu sorunların neden kaynaklandığı, nasıl oluştuğu, nereden ve hangi dillerden alıntı yapıldığı vb. konulara açıklık getiriyor.

Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Hülya Arslan-Erol tarafından kaleme alınan "*Cumhuriyet Devrinde Alfabe Değişikliğinin (Harf Devriminin) Türk Diline Etkisi*" konulu yazı, harf devrimi ve dilimize etkiler hakkında bilgiler içeriyor. Yazının sonunda bir kaynakça bulunuyor.

Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Ahmet Günşen, "*Atatürk'ün Dil Ülküsü Işığında Türkçenin Düünü, Bugünü ve Yarınına Bir Bakış*" başlıklı yazıda konuyu şu alt başlıklar altında değerlendiriyor: "*Atatürk ve Türkçe*", "*Devlet ve Eğitim Dili Olarak Türkçe*", "*Türkçenin Bugünü yahut Küreselleşme Kıskaçındaki Türkçe*". "*Atatürk ve Türkçe*", "*Devlet ve Eğitim Dili Olarak Türkçe*", "*Türkçenin Bugünü yahut Küreselleşme Kıskaçındaki Türkçe*". Yazının sonunda konuyla ilgili geniş bir "*Kaynaklar*" bölümü bulunmaktadır.

Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Nadir İlhan, "*Türkçede Olumsuzluk*" adlı yazısında konuyu şu iki ana başlık altında ele alıyor. "*A. Eklerde Olumsuzluk*", "*B. Kelimelerde Olumsuzluk*", bu yazının sonunda geniş bir kaynakça yer alıyor.

Atatürk Üniversitesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Funda Kara, "*Türkçede Kullanılan Yanlış İfadelerden Bazıları*" başlıklı yazısında dilimizde görülen anlatım bozukluğu ile ilgili çeşitli yanlışlıkları dile getiriyor.

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Levent Kurgun, "*Türkçe Yer Adlarının Kullanımı ve Yazılışı*" başlıklı yazıda yer adlarının kullanımı ile ilgili özellikleri örnekleri ile birlikte ortaya koyuyor.

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Özkan Öztekten, "*Cumhuriyet'in Türkçesi*" başlıklı yazıda, Cumhuriyet'in ilk yıllarında dilimizde yaşanan gelişmeler hakkında bilgi veriyor.

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Erol Öztürk'ün "*Türkçenin İçinde Bulunduğu Sıkıntılara Bir Bakış*" konulu yazısı, dilimizin; ses, imla, ekler, kelimeler, kelime grupları, anlamla ilgili olarak yaşadığı çeşitli sorunlar ile ilgili bilgiler içeriyor.

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fe-n Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Mustafa Taç'a ait "*Türkçede Yabancı Dil Baskısıyla Kaybolan Sözler ve Batı Kaynaklı Sözler ve Batı Kaynaklı Sözlere Türk Dil Kurumunca Türetilen Karşılıkların Kullanımı Gereği Üzerine*" konulu yazıda dilimizin gelişimini ve zenginleşmesini sağlamak için yabancı sözlerin yerine Türkçe karşılıkların kullanılmasının gerektiği belirtiliyor. Yazının sonunda bir "*Kaynakça*" bulunuyor.

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Turgut Tok, "*Şiir Dili ve Dil Bilimi*" başlıklı yazıda, Türk şiir dilinin dil bilimi ışığında değerlendirilmesinin gerekliliği üzerinde duruyor.

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Hatice Şirin-User tarafından yazılan "Atatürk ve Türk-Latin Alfabeti" adlı yazıda, alfabe değişikliği ile ilgili gelişmeler ile Atatürk'ün Türk-Latin alfabesi ile ilgili olarak yapmış olduğu çalışmalarını hakkında bilgiler içeriyor. Yazının sonunda geniş bir kaynakça bulunuyor.

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Hanifi Vural, "Cumhuriyet Döneminde Türkçe" başlığını taşıyan yazıda, Türkçenin Cumhuriyet öncesindeki durumu, Cumhuriyet'in ilk ve son dönemlerindeki durumu gibi konular üzerinde duruyor.

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'nde çalışan Arş. Gör. Özgür Ay'ın, "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Tarihi Türk Lehçeleri Üzerine Yapılan Çalışmalar ile İlgili Genel Bir Değerlendirme" adlı yazısında, Cumhuriyet döneminde gerek tarihi gerek çağdaş Türk lehçeleri üzerine yapılan çalışmaların bibliyografik künyesi veriliyor.

Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde çalışan Arş. Gör. Abdullah Demiral, "Türkçede 'iye(t)' Yapılı Kelimelerin Kullanılışı ve Fonksiyonları" başlıklı yazıda, Arapça'dan dilimize girmiş olan -iye(t) ekinin kullanıldığı yerler ve işlevlerini örnekleri ile birlikte ortaya koyuyor. Yazının sonuna da bir kaynakça yer alıyor.

Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde çalışan Arş. Gör. Galip Güner, "Araştırmalar Devri Türkçesi (1932-1938) ve Bir Araştırma Adamı Olarak Atatürk" konulu yazı 1932-1938 döneminde Türkçe'deki gelişmeler ve Atatürk'ün Türkçeye bakışı gibi konular üzerinde duruyor.

Erciyes Üniversitesinde görevli Okt. Süleyman Aydın'a ait "Psikolojik Savaşın Bir Unsuru Olarak Dil" başlığını taşıyan yazıda, "Yetersizdir", "İngilizce evrenseldir" gibi düşüncelerle dilimizin zayıflatıldığı ve bir psikolojik savaşın içine sokulduğu belirtilmektedir. Bu noktada yaşanan değişimler örnekleriyle ortaya konulmaktadır. Bu yazıda bir de "Kaynakça" var.

Yayına hazırlanması ve basımı Türkiye Büyük Millet Meclisi, Karaman Valiliği ve Türk Dil Kurumu'nun katkıları sonucu gerçekleştirilen derginin Yayın Kurulu şu isimlerden oluşuyor: Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Şükrü Halûk Akaklı, Türk Dil Kurumu Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Recep Toparlı, Karaman Vali Yardımcısı Doç. Dr. Sait Aşgın.

Dergi, Türk Dil Kurumu Uzmanı Ayda Konukoğlu ve Elif Karakuş ile Karaman Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü Hulusi Öztürk, Karaman İl Kültür Müdürü Dindar Dilbaz tarafından yayına hazırlanmıştır.

Web Adresi: <http://www.karaman.gov.tr>

Dilimizin yaşadığı sorunlarının çeşitli açılardan değerlendirildiği pek çok yazıyı içeren dergi, hem sorunların ortaya konusu hem bu sorunların çözümlerine ilişkin öneriler açısından dikkate değer bir özellik gösteriyor. Yazıların büyük bir kısmında dilimizin yaşadıklarının hem tarihi hem günümüzdeki durumu ile ilgili bir değerlendirilmesi yapılıyor. Bu açıdan dergi dil bilincinin geliştirilmesine büyük katkı sağlıyor. Tüm bu özellikleri dikkate alındığında dergi dilimizle ilgili önemli bir kaynak niteliği gösteriyor.

'Kültür Ve Kimlik' Sempozyumu Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Mustafa GÜNDÜZ

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi

Kültür Araştırmaları Derneği ile Koç Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin ortaklaşa düzenlediği "Kültür ve Kimlik" konulu sempozyum 13-17 Haziran 2005 tarihleri arasında İstanbul Elite Hotel'de yerli ve yabancı araştırmacı ve ilgililerden oluşan geniş bir katılımı ile gerçekleştirildi.

Kültür ve kimlik sempozyumunun biçim ve içerik açısından değerlendirmeye layık önemli hususiyetleri bulunmaktadır. Dört günde sekiz genel oturum, on iki uzun oturum gerçekleştirildi. Bu oturumlarda 170'e yakın bildiri sunuldu, tartışmalar yapıldı. Her katılımcıya bildirisi için yarım saat verilmesi, konuların içerik bakımından olabildiğince uygun gruplanması, sınıflandırılması ve sıralanması sempozyumun başarılı taraflarındandı. Uluslararası olmamasına karşın, katılımcıların büyük bir kısmını Avrupa ve Amerika üniversitelerinden gelenlerin oluşturması organizasyona uluslararası bir boyut kattı.

Burada üzerinde durulması gereken önemli onlardan biri sempozyuma Türkiye'den katılanların gelmiş oldukları üniversitelerdi. Tablo şöyledir:

Vakıf	Yabancı	Ankara	İstanbul	İzmir	Diğer
51	39	21	18	14	30

Programın genel olarak bakıldığında en fazla katılımın vakıf üniversitelerinden olduğu görülmektedir. (Programdan tespit edebildiğim kadarıyla 51 bildiri). Bundan sonra ise en fazla katılım yabancı üniversite-

lerinden olmuştur (39 bildiri, bildirisi olmadığı halde dinlemeye gelen yabancılar da bulunmaktaydı). Burada dikkate değer kısımlardan birisi devlet üniversitelerinin durumudur. Devlet üniversitelerinden toplam 83 bildiri gelirken, bunlardan 21'i Ankara'dakilerden, 18'i İstanbul'dakilerden, 14'ü de İzmir'deki üniversitelerden gelmiştir, İstanbul, Ankara ve İzmir dışında bulunan üniversitelerden ise toplam 30 bildiri gelmiştir. Bu illerdeki Devlet üniversitesi sayısı 10 iken, diğer illerdeki üniversite sayısı 40'ın üzerindedir. Tablo ilginçtir. Zira özellikle sosyal bilimler ile uğraşan hemen herkesin ilgisi dahilinde olabilecek bir alan olan "Kimlik ve Kültür" konusuna Anadolu üniversiteleri arasında katılımın son derece düşük olması, farklı boyutlarda yorumlanabilir.

Sempozyumun şekil özellikleri bakımından üzerinde durulması gereken önemli boyutlarından biri de, bildirilerin genel başlık ile uyumları ve bilim alanlarıyla ilgilidir. Sosyal bilimlerin hemen her alanından katılımın olduğu söylenebilir. Tarih, edebiyat, sosyoloji, teoloji, hukuk, antropoloji, siyaset bilimleri, ekonomi, iktisat, coğrafya, eğitim, sanat, sinema, müzik, spor vb. alanlardan bildiriler, Türk Ulusal Kimliği, İslamcı Kimlik ve Modernlik, Rumeli'de Türk Olmak, Avrupa ve Kimlik, Kültürel Kimlik ve İnanç, Kimlik Anlatıları, Ulus Aşırı Türklük, Batı'da Türk İmgesi, Tarihten Günümüze Siyaset ve Kimlik, Türkiye Cumhuriyetinde Kimlik Tasarımı, Mekan ve Kimlik, İslam ve Kimlik, Türk Diaspora Kimliği, Osmanlı'da Düşünce Akımları, Medya ve Popüler Kültüre Yansıyan Kimlik, Bilgi Çağında Kültür ve Kimlik, Kadın Yazarlarda Kimlik, vb. başlıklar altında toplanmıştır.

Bütün bu başlıklar altında genel olarak, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne tarih, kültür ve kimlik, İslam, din ve kimlik, insan ve kimlik, Avrupa ve çağdaş durumlarda kimlik ve daha bir çok konuda kimlik ve kültür konuları işlenirken, içinde bulunulan zamanın getirdiği yeni durumlar ile ilgili bazı konularda bildirilerin olmaması dikkat çekici olmuştur. Örneğin, küreselleşme, globalleşme, serbest pazar ve piyasa ekonomisi, birey ve rekabet kültürü, savaş, barış ve hoşgörü kültürü, dünyada askeri ve coğrafi konularda yeni oluşumlar ve oluşturmalar, sanat ve spor yarışmalarında kimlik sorunları, bilişim ve internet teknolojileri ile

istikbal hakkında olası öngörüler üzerinde bildirilerin yokluğu da dikkat ekici olarak görülmüştür. Burada elbette sempozyum düzenleme kurulunun bildirimleri ön eleme de tabii tuttıkları kriterler söz konusudur. Öyle görülüyor ki, daha çok ulusal bağlamda kimlik, tarih ve edebi konular ağırlıkta olmuştur. Bununla birlikte bütün sempozyum metinlerinin temel konusunun, kültürden ziyade bütünüyle kimliğe odaklanması da ayrı bir özelliktir. Hatta sempozyum başlığından "*kültür*" kavramının çıkarılması içeriğe hiçbir şey kaybettirmeyecek ölçüde kimlik ağırlıklı bir düzenleme olmuştur.

Sempozyuma katılımcıların paralel sekiyonlardan ziyade genel oturumlara rağbet ettikleri de ayrı bir konudur. Genel oturumların 10-15' i geçmeyen dinleyici sayılarının yanında Nur Yalman, G. Lewis, Ş. Mardin, B. Güvenç, P. A. Andrews, J. M. Landau ve F. Keyman, gibi hocaların dinleyicileri oldukça kalabalıktı.

Elbette bir sempozyum değerlendirmesi için öncelikli ve önemli olan biçimsel taraflarından ziyade içerik yönüdür. Bu organizasyonda ortaya konulan yeni görüşlerin neler olduğu, hangi konuların üzerinde durulduğu, tartışmaların neler üzerine yoğunlaştığı ve ortaya çıkan gelen sonuçların neler olduğu önemlidir. Bunun için "*Kültür ve Kimlik*" sempozyumunun geniş bir değerlendirmesi yapılabilir.

Her şeyden önce diğer konularda olduğu gibi, kültür ve kimlik konusunda da aydınlar arasında önemli bir kavram kargaşasının ve kafa karışıklığının olduğu bütün bildirilere yansıyan bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Bu gerçeği açık olarak ifade edenler olduğu gibi, farkında olmayarak konunun daha da karmaşıklaşmasına sebep olanlar da vardı. Kimlik kavramının vuzuha kavuşamamasını besleyen temel neden aslında literatürün bu konuda yeterli açıklığa sahip olmamasıdır. Açış konuşmasında "*kimlik, kültür ve ulusal kimlikler*" konusunu daha çok Batılı düşünürlerden hareketle tartışan Bozkurt Güvenç "*Türk Kimliği*" tartışmasında eklektizm ve verbalisatondan arı olmuş görünüyordu. Güvenç'in başlıca atıf kaynakları Zerzan, Terence, Bayart, Davison, Eco ve idi. Sempozyumun birçok tartışmasına konu olan tarihin ve bilimin batı eksenli oluşu, Türkiye'de sosyal bilimlerden bazı temel sorunlar ortaya çıkardığı

vurgulandı. Kimlik kavramının etimolojisinin Türkçe ve Batı dillerinde farklı olduğunu ortaya ileri süren, T. Erdoğan'a göre, Türkçe'de kimlik kavramı, kişinin ötekenden ayrışmasını ifade etmektedir. Kimlik "*kim?*" soru edatı kökünden gelir. Buna karşın, Batı dillerinde "*identity*" benzeşme, aidiyet ve aynıyetle ilişkilidir. Bu tartışma Türkiye'deki kavram karışıklığına örnek olması bakımından önemlidir.

Bununla bağlantılı olarak kimliğin dil, din ve ırk ile ilişkileri de önemle ele alınan konular arasında gelmiştir. Öyle ki kimliği oluşturan temel etmenlerden birisi dindir. Batı'da yapılan kimlik tartışmalarının kültür ve din eksenli olduğuna dikkat çeken Güvenç, bir Batılıdan şöyle bir aktarımda bulunuyor: "*Biz Doğudan gelen her tehlikeyi Türk biliriz, Müslüman biliriz.*" Avusturya'da yaşayan bir araştırmacının "*Avrupa'da Müslüman eşittir Türk olarak bilinir*" ifadesi Avrupa'da kimlik belirleyici unsuru açık olarak göstermektedir. Bu durum biraz da Avrupalıların Doğu'ya ve Müslümanlara önyargıları olarak değerlendirilebilir. Ancak tarihi gerçek, C. Meriç'in de ifade ettiği gibi "*bütün Kur'an'ları yaksak, bütün camileri yaksak, Avrupalıların gözünde yine Osmanlıyız. Osmanlı, yani, İslam. Karanlık, tehlikeli bir düşman yığını.*" İşte bu Avrupa önyargısı tartışılırken bir dinleyiciden gelen soru şöyleydi: "*Türk modernleşmesinin hız aldığı 19. yüzyılın başında toptan Hıristiyan olsaydık Avrupa bizi bu gün rahatlıkla kabul edecek miydi?*" Bu suale, Harvard'lı Profesör Nur Yalman'ın, "*Hayır, kimlik yüzyıllarca çok farklı kaynaklardan süzülerek oluşan kompleks bir yapıdır. Biz Hıristiyan da olsak Batılılardan farklı olurduk.*" diye cevap vermesi, kimliğin dinden başka mahiyetlerini de gösteriyordu. Peki ne idi bu mahiyet? Kimliğin mahiyetinde dil, din, ırk ve gelenek birliği önemli ama bunlar tek başına yeterli değil. Önemli olan bir toplumun ruh birliğidir. Ruh birliği, yaşama birliği, tarih şuuru, coğrafya şuuru ve istikbal şuurudur. Bu birliktelikler Türkiye coğrafyası üzerinde yaşayan topluluklarda zaten vardır. O halde yapılacak iş ortak ruh birliğini canlı tutmaktır. Bu da ancak eğitimle olabilir. 19. yüzyılın başlarında Japonların yaptıkları gibi.

Yalman'ın kimlik anlatısında çok geniş konulara değinmesine karşın, kimliğin ne olduğuna dair açıklama

malari dar kapsamlı kaldı. İşte burada Şerif Mardin'in izahları konuya farklı bir boyuttan bakılabileceğini gösterdi. Mardin, Türk aydınlarının Batı sosyal ve felsefi birikiminin ortaya çıkardığı kavramları 19. yüzyılın başında kullanmaya ve tartışmaya başladıklarındaki fikri ortama şöyle değiniyordu: Aydınların Batılı teoşi ve kavramlar karşısındaki davranışları *"tam bir fikri bulamaç görünümündedir"* *"Kimlik ve söylemlerde katmanlar"* çözümlemesinin temel sorunsalı bu noktaya işaret etmektedir. Bu coğrafyada kimliğin ne kadar kırılğan ve yumuşak bir geçmişe sahip olduğunu belirten Mardin, kimliğin bir gömlek gibi insanların üzerine giydirildiğini, ama hadisenin hiç de öyle olmadığını belirterek bu anlayışın uluslaşma sürecinin sonucu olduğunu vurguladı. (Burada Mardin'in, bir'aç hafta önce tertip edilen Ermeni konferansının da taraflarca böylesi bir anlaşılma yüzünden iptal edildiğini belirtmesi ilgi çektiği kadar tepki de çekti). İlk defa 19. yüzyılda kullanılmaya başlanılan *"etni"* kavramının Osmanlı'ya ithali daha farklı bir düzlemde gerçekleşti. Fransız ihtilali'nin getirdiği temel düşüncelerden biri, *"bir ülkede yaşayan insanların bütünü o ülkenin vatandaşıdır"* şeklinde idi. Böylece mevcut bütün etniler yok sayıldı. Bu süreç Batı'da daha nizami işlerken Osmanlı'da farklı şekilde gelişti. 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı'yı oluşturan etnilerden birinin etrafında yeni bir devlet kurmak kolay bir iş değildi. Öyle de oldu. Öyleyse burada üzerinde düşünülmesi gereken konu, Batı sosyal ve felsefi birikimine hakkıyla nüfuz edemeyen geç dönem Osmanlı aydınlarının zaafiyetlerine takılmayarak, Osmanlı'yı oluşturan etniler ile devlet mekanizmasının oluşum ve işleyişini anlamaya çalışmaktır. Ş. Mardin'in bu açıklamaları kimlik kavramının oluşturulma süreci hakkında hayli öğrenilecek şeylerin olduğuna da işaret etmektedir.

Tarih ve uluslaşma ekseninde ele alınan kimlik sorununun temel anlaşılma talebi, güncel sorunlardan kaynaklanmaktadır. Sempozyumda Türkiye içindeki ulusal eksenli kimlik taleplerinin yanında daha mikro alanlardaki kimlik tartışmalarının sorunları da tartışıldı. Kürt ve Alevi kimliklerinin ne'liği ve hangi meselelerle uğraştığı sempozyumun birçok bildirisinin arka planını oluşturmaktadır. Bununla birlikte çingenelerin, teberlerin, abdalların ve diğer etnik ve kültür topluluklarının kendi içerisindeki kimlik tasarımları ve üst kimlik

sorunları da daha çok tasviri yöntemlerle anlatılmaya çalışıldı. Türkiye'deki etnik ve dini topluluklara yönelik çalışmaların çoğunluğunun *"etik"* yaklaşımına ele alınması meselelerin derlinuna nüfuz edememeyi beraberinde getirmektedir. Türkiye'deki etnik gruplar üzerine en kapsamları araştırmaları yapan P.A. Andrews'in bildirisine bu kaygılarla başlaması ilginçti. Eşi Mügül Andrews, bir konuşmacıya *"burada konar-göçerlerden, aşiretlerden vs. bahsediyorsunuz. Soruyorum size, bunları anlamak için hanginiz ve kaç gün yaylalara çıkıp, bu insanların çadırlarında yattınız, onlarla akşam yemekleri yediniz?"* sorusuna salonun süklitu, konuyla ilgili çalışmaların yöntemi hakkında ip ucu verir nitelikteydi. Bu araştırmacının, bundan 15 yıl kadar önce, alelacele ve izinsiz bir şekilde Türkçe'ye tartışmalı biçimde çevrilen kitabı (Türkiye'de Etnik Gruplar) dolayısıyla, söyledikleri, Türkiye'deki bilim, araştırma ve vicdan-cüzdân ilişkileri hakkında çarpıcı örnekler olarak değerlendirildi. Yayınevi hiçbir sorumluluk almadan ve yazarın *"yeter ki bu çeviri ile kitabı piyasaya çıkarmayın, bütün masraflarınızı çekelim"* tekliflerine rağmen kitabı basmış ve dağıtmış.

Milliyet, din, ırk ve kültür ekseninde ele alınan kimlik tartışmalarında Osmanlı'nın fazla yer almaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Türk adının menşei üzerine verilen bir tebliğde Göktürkler'den Türkiye Cumhuriyeti'ne atlanması, Bilge Kağan'dan Namık Kemal'e uzanılması anlaşılması güç kronolojik hata olarak düşünülebilir. Osmanlı üst düzey bürokratlarının kimliğini sorgulayan bir tebliğ sahibi de, olayı menfaate indirdi.

Ona göre, Osmanlı yöneticilerinin ideolojisi yoktu, üst kimlik olarak ulus yoktu, din de yoktu. O halde onları bir arada tutan yegâne bağ, devletin bekası idi. Bu beklî ideale her bürokrat, kendisi ve cemaatı lehine gösterilecek fayda kadar bağlıydı. Bu görüşlere karşın Ş. Mardin, Osmanlı'da etnilerle devlet arası ilişkilerin nasıl dengelendiğini araştıran ciddi çalışmaların olmadığını ve bu ilişkinin henüz bilinmediğini ileri sürdü. Osmanlı aydınları açısından 19. yüzyılın kimlik tartışmaları itibariyle tam bir kaos görünümünde olduğu vurgulandı. Bu kaosun ve karmaşanın temelinde, Batı kültür ve felsefesine ait kavramların ithalindeki hatalar zinciri vardır.

Türk kimliğinin 19. yüzyıl serüvenini tartışan bildirilerde ortaya çıkan mesele, bu dönemin anlaşılma zorluğu idi. Dönemin aydınlarının kafası karışık ve birçoğu neyi tartıştığının bile farkında değildi. Bu arenada Türkçü, Batıcı İslamcı düşüncelerin bazen birbirlerine ne kadar zıt oldukları görülürken, bazen biri birleri ile olağanüstü benzerlikler gösterdikleri de vurgulananlar arasında idi. Burada üzerinde daha çok durulan doğal olarak Türkçülüğün doğuşu ve Türkiye Cumhuriyeti resmi ideolojisine etkileri idi.

Türkçülüğün ve Pantürkizm'in doğuşu ve gelişimini uzun bir tebliğle anlatan J. M. Landau'nun özellikle belirtmek istediği nokta, son yıllarda meydana gelen değişimlerdi. Balkan Savaşı sonrasında ortaya çıkan Pantürkizm'in karşısında Panislamizm vardı. Ancak bunların temel amacı neşriyat ile halkı aydınlatmak idi. Dil bakımından bu gerçekleştirilemedi. Landau'nun bu açıklamaları Mardin'in Yusuf Akçura hakkında yaptığı değerlendirmeler ile örtüşüyor. O da, Akçura ve çevresindekilerin temel amacını neşriyat ile Türk kültür kümesini ortaya çıkarmak olarak belirtti.

Bu konuyu 1995'te (Pan-Türkizm, From Irredentism to Cooperation)'da genişçe ele alan Landau, Pantürkizm idealinden vazgeçildiğini ve bu idealin artık bir hayal olduğunu vurguladı. Pantürkizm'in gelişme sürecindeki faaliyetlere, N. Atsız ve N. Sançar ile Alparslan Türkeş'in ilişkilerine değinen araştırmacı, 1990'ların bir sınır teşkil ettiğine değindi. Artık bu tarihlerden sonra, Pantürkizm ekonomik alanlara kaymıştı. Bu idealin siyasi bakımdan başarıya ulaşmamasının sebebi, hükümetler nezdinde destek bulamamasıydı. Landau'nun görüşleri dışardan bir bakış olduğu için tartışmalıdır. Konunun Osman Turan ve İ. Kafesoğlu perspektifinden ele alınması söz konusu idealin bitip-bitmediğini, ya da bitip-bitemeyeceğini daha anlamlı kılabilir.

Pantürkizm, Pan-Turanizm ve Panislamizm gibi akımları geride bırakan Türkiye'nin son yıllarda daha öncelikli kimlik sorunları bulunmaktadır. Sempozyumda bu konular da hararetle tartışılanlar arasında gelmekte idi. 1990'lardan bu yana önemli değişimlerden biri, kültürel kimlikler meselesi olarak görülmektedir. Post-modernist tezlerin aksinin ortaya çıkması kimlik kavramına da yeniden bakmayı gerekli kıldı. Fuat

Keyman'a göre, kimliğin "*sistem dönüştürücü ve sistem oluşturu*" bir özelliği bulunmaktadır. Bu bakımdan kültürel kimlikleri anlamak hayli güçtür. Türk modernleşmesinin 1990'lar sonrası krizini anlamak için kültürel kimlikleri anlamak gereklidir. Keyman'a göre, ekonomik yaşamlar, kültürel kimliklerden ayrı gelişmez. Gelişmeler birbirini etkiler. Sosyal adalet, yoksulluk, güven vb. konularda kültürel kimlikler önemli bir etkidir.

Kültürel kimlikleri, post-modernizasyon sonrasında ortaya çıkmış, içerikleri ve sınırları belli olmayan, tarihsel olarak inşa edilmiş, tarihsel ve söylemsel mahiyete sahip, toplumsal gerçeklikler ve siyasal olgular olarak tanımlayan Keyman, bunları bastırarak anlamaya çalışmanın ve çözümler üretmenin mümkün olmadığını ifade ediyor. Çünkü kültürel kimlikler tarihi, siyasi ve ekonomik bakımdan merkezi bir öneme sahiptir. Bu önem göz ardı edilemez. Kültürel kimliklerin önemli bir yanı da, bunlar farklılıklar üzerine inşa edildiği için dini, demokratik ve milli söylemlerin ve değerlerin kimliklere eklenenebilmesidir. Bu bakımdan kültürel kimlikleri anlamaya çalışırken, topluma dikey bakan ideolojiler gibi değil, topluma yatay bakan görüşler gibi bakmak gereklidir. Kimliklere demokratikleşme talepleri ve milliyetçilik eklenemediği için, bir ülkedeki bütün kimlikler bütünsel olarak ele alınamaz.

Farklı kimlik siyasetlerini, kendi farklılıkları içinde ele almak gerekir. Buna "*çok boyutlu farklılaşma*" da denilebilir. Ülkedeki kimlik sorunlarını çözmek için mikro analizler geliştirilmelidir.

Her kimlik kendi içinde tartışılırsa anlaşılma zorluğuna gider. Kimlik sorunlarını kimlik ekseninde çözümlenmeye çalışmak çözümsüzlüğü getirir, çatışmaya ve ayrılmaya yol açar.

Eski Yugoslavya'da olduğu gibi. Kalıcı çözüm, kimliği daha iyi anlamak, kimliğe kimlik dışı alanlarda çözüm bulmaya çalışmak, kimlik dışı ortak alan bulmaktır. Bu ortak alan da vatandaşlıktır. Vatandaşlık haklar ve yükümlülükler temelinde ele alınır / alınmalıdır. Devlet ve halk arasında ortak ele alınır. Tartışılan her kimlik anayasal kimlik ve vatandaşlık hak talepleridir. Vatandaşlık haklarının tanınmasıdır. Kimlikler

arasındaki ortak noktayı bulmak gerekirse, bu nokta vatandaşlıktır. Bu açıdan kimlik ve vatandaşlık bir düşünülmemelidir.

Keyman'ın akademik bir üslup ile tartıştığı konu, Türkiye'nin son günlerdeki etnik ve kültürel sorunlarıdır. Burada bir etnik grubun talepleri yorumlanmaktadır. Kültürel kimliğin tanımlaması ile başlayan analogi, kendi içinde var olan bir şeyi yok sayma, yok olan bir şeyi de var sayma neticesini çıkarıyor. Ona göre, tarihsel ve siyasi olarak inşa edilmiş kültürel kimliklere yönelik bastırma ve yok sayma siyasetinden dolayı bu gün kimlik talepleri gündemdedir. Bunun çözümü de söz konusu talebi anayasal bir hak olarak görmektir (kimlik dışında bir alan). Bu anayasal hakları vatandaşlık temelinde ele almak gerekir. Keyman'a yöneltilen eleştiriler, kimlik taleplerinin asla bu mahiyette olmadığı şeklinde olmuştur.

Türkiye kültürler ve kimlikler bakımından bir mozaik midir? Eğer böyle ise bunun sonuçları nasıl olur? gibi konular hep gündem de olanlardandı. Burada vurgulanan nokta "*farklılıklarda birlik olmak*" üzerinde odaklanıyor. Burada bir noktanın üzerinde durmakta yarar var: Her nedense birçokları farklılıklara, değişime, karşıt görüşlere hoşgörü, itidal ve tesadüf muhla bakılması gerektiği noktasında neredeyse hemfikir. Ama farklılıkların tabiki zamanında hiç de söylenilenlere riayet söz konusu olmadığı ortaya çıkıyor.

Dayanılmaz olan, sürekli değişime, farklılığa vurgu yapanların, icra makamında statükoya, tek tipçiliğe olanca güçleri ile sarılmaları. Kültür ve kimlik sempozyumu bazılarının şahsında bu savlara da sahne oldu. Son dönem Türkiye kimliğinin aşırı dinileşmesinin rejim ve devlet adına tehlikeli boyutlara ulaştığını belirten Himmet Umuç'a karşılık Nur Yalman, bunun asla korkulacak bir şey olmadığını belirtti. Ona göre Türkiye üç tarz-ı siyasetten birine mahkum edilemezdi ve her üç siyaset de Türkiye için gerekliydi.

Son dönem Türkiye toplumunu farklı açılardan ele alan kimlik incelemelerinde, dinileşme, modern-

leşme ve liberalleşme arasındaki ilişkiler de tartışıldı. Buna göre, 90'lı yıllardan sonra hayatın farklı alanlarındaki dinileşme bir anlamda modernleşme ile barışık bir çizgi takip etmiştir ve modernliğin nimetlerinden faydalanmak istemektedir. Bu aşamada özellikle kadın, tüketim alışkanlıkları ve toplum dönüşümüne katkısı bakımından bir araç olarak kullanılmaktadır. Din ve kimlik ilişkisinin Türkiye'deki görünümüyle Avrupa'daki görünümünün farklılığına ve kimlik sahibi olma ve kimikleştirme uygulamalarındaki değişikliğe değinen N. Subaşı, İslam'ın Avrupa'da yaşayan Türkler için sınırlanacak güvenli bir alan olduğunu vurguladı. Ona göre, Avrupa'da yaşayan Türkler, değişime son derece kapalıdır.

Değişimi zorlayan bir durumla karşılaştıklarında hızla dine, geleneklere ve ulusal değerlere sarılmaktadır. Doksanlı yıllarda başlayan hızlı değişim siyasette daha belirgin olarak görülmektedir. Bunu farklı noktalardan inceleyen katılımcılar, Hükümetlerin Avrupa Birliği'ne uyum programlarındaki kimlikleri deşifre ederlerken, ulusalcı tarafların ön planda tutulduğuna vurgu yaptılar.

Bu irdelemeler bazılarında, ulus devletlerin kaybolmayacağı yorumunu da yaptırdı. Bu konuyla ilişkili olarak tartışılan bir nokta da Avrupa ve AB kimliği idi. Avrupa kimliğinin rengi din ve kültür ağırlıklı olmasına karşın, AB'nin kimliğini serbest pazar, ekonomi ve rekabet kültürü oluşturmaktadır. Bütün bunlarla birlikte Raymond Detrez, AB'nin kimliğini, gönüllülük esasına dayalı bir ortaklık olarak görmektedir. Ona göre Avrupa kimliği üzerine gidildiğinde, altından Avrupa değerlerinden başka bir şey çıkmayacaktır.

Sempozyumun geneline bakıldığında tartışılan kültür değil, kimlik idi. Kimliğin kültür ile ilişkisi, anlaşılabilirliği ve Avrupa değerlerinin ithalinde ortaya çıkan sorunlar bu tartışmaları yaratmıştı. Görüldüğü gibi geçmişin iyi bir şekilde anlaşılabilmesi çağdaş değerlerin ve sorunların da anlaşılabilmesine ve bunlar üzerine çözümlerin üretilmemesine sebep olmaktadır.

I. Uluslararası Akşehir Nasreddin Hoca Bilgi Şöleni

Nail TÂN

Araştırmacı, Yazar
HAGEM emekli Genel Müdürü

Ünlü Türk fıkra kahramanı Nasreddin Hoca'yı anmak ve dünyaya tanıtmak amacıyla 1959 yılından bu yana öldüğü ilçe Akşehir'de düzenlenen şenliklerin 46.'sı 5-10 Temmuz 2005 tarihleri arasında Akşehir'de yapıldı. Akşehir Belediye Başkanlığı ile Akşehir Nasreddin Hoca ve Turizm Derneği'nin işbirliğiyle düzenlenen 56. şenliğin programı; sergi, tiyatro temsili, konser ve halk oyunları gösterileri yönünden çok zengindi. Bu yılki şenliklerin en önemli yanı; Akşehir'in şiddetle ihtiyaç duyduğu kültür merkezine nihayet kavuşması ve bu merkezde I. Uluslararası Akşehir Nasreddin Hoca Bilgi Şöleni'nin yapılmış olmasıydı. Bir büyük ve iki küçük konferans-gösteri salonuyla sergi mekanının bulunduğu Akşehir Kültür Merkezi, belediye tarafından üç ay gibi çok kısa bir sürede inşa edilmiş ve şenliklerde hizmete vermesi sağlanmıştı. Merkezin açılışı 05 Temmuz 2005 günü yapıldı.

Bilgi şöleni, 6-7 Temmuz tarihlerinde bu merkezde gerçekleştirildi. Katılımın büyük olması dolayısıyla bildirirler, iki salonda sunuldu. Şölen, Belediye Başkanlığı-Selçuk Üniversitesi işbirliği, Kültür ve Turizm Bakanlığı desteğiyle düzenlenmişti.

Bilgi şöleni Onur Kurulunda; Konya Valisi Ahmet Kayhan, KTB Müsteşarı Prof. Dr. Mustafa İsen, Bilim kurulunda; Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Prof. Dr. Yusuf Küçükdağ, Prof. Dr. Arif Ago (Makedonya), Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam, Prof. Dr. Esmâ Şimşek, Prof. Dr. Ali Duymaz, Prof. Dr. Kamil Veli Nerimanoğlu (Azerbaycan), Prof. Dr. Sevim Piliçkova (Makedonya), Edit Tasnadi (Macaristan), Doç. Dr. Hayriye Süleymanoğlu

Yenisoy (Bulgaristan), Yard. Prof. Dr. Yaşar Erdemir, Yard. Doç. Dr. Kadir Öztaş, Altay Süroy (Kosova) ve Uzman Ahmet Aytaç görev almıştı. Genel Başkanlığı ise Belediye Başkanı Op. Dr. Mustafa Baloğlu yapmaktaydı.

Türkiye, Azerbaycan, Japonya, Kazakistan, Kosova, Macaristan ve Makedonya' dan yaklaşık 63 bilim adamı şölene katılıp bilgi sundu. Dokuz bilim adamı mazaretleri dolayısıyla şölene katılamadı.

Bilgi şöleninde Nasreddin Hoca çeşitli yönleriyle de alınıp ayrıntılı olarak değerlendirildi.

Akşehirlielerin büyük ilgi gösterip her gün salonları doldurduğu bilgi şöleninde sunulan bütün bildirilerin listesini vermenin imkansızlığı karşısında dikkatimizi çeken bazı bildiri başlıklarını sıralamayı tercih ediyoruz:

- Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam: Selçuklu Döneminde Akşehir' de Kültür ve Sanat
- Prof. Dr. Esmâ Şimşek: Nasreddin Hoca'nın şairliğini Konu Alan Fıkralar Üzerine Bir Değerlendirme
- Prof. Dr. Kamil Veli Nerimanoğlu: Mitten Geleceği Nasreddin Hoca
- Prof. Dr. Abdurrahman Güzel: Nasreddin Hoca Fıkralarında Dini ve Felsefi Motifler
- Prof. Dr. Gönül Ayan: Nasreddin Hoca Fıkralarında Kimlik Eleştirisi
- M. Sabri Koz: Nasreddin Hoca'ya Gömlek Biçmek
- Prof. Dr. Saim Sakaoğlu: Çok Kimlikli Nasreddin Hoca'dan Türk Kimlikli Nasreddin Hoca'ya
- Prof. Dr. Kleanti Anovska: Türk, Makedon ve Ulah Folklorunda Nasreddin Hoca Fıkraları
- Prof. Dr. Ali Berat Alptekin: Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri Nasreddin Hoca'yı Ne Kadar Biliyorlar?
- Prof. Dr. Timur Kshibekov: Nasreddin Hoca Fıkralarının Canlılığı
- Prof. Dr. Meherrem Ceferli: Gerçek ve İdeal Nasreddin Hoca

• Prof. Dr. İsmail Yakıt: Nükte ve Latifelerin Eğitim Felsefesi Açısından Önemi ve Nasreddin Hoca

• Edit Tasnadi: Macar Web Sayfalarında Nasreddin Hoca

• Altay Süroy: Balkan Milletlerinin Birlik ve Beraberlik Sembolü olan Nasreddin Hoca

• Prof. Dr. Namık Açıkgöz: Nasreddin Hoca, "Kafiye Geçirmemek" Deyimi ve Bir Klasik Şiir Eleştirisi Örneği

• Doç. Dr. Pervin Çapan: Nasreddin Hoca'nın Karısı Tiplemesi ve Saltukname'de Çizilen Manevi Portre

• Yard.Doç. Dr. Zekeriye Karadavut: Kırgız Fıkra Tipleri ve Nasreddin Hoca

• Prof. Dr. Sevindik Veliyev: Molla Nasreddin Latifelerinin Dil Hususiyetleri

• Prof. Dr. Sevim Piliçkova: Nasreddin Hoca Fıkralarının Türk Sözlü Geleneğinden Balkan Uluslarının Düzyazı Geleneğine Girmesi

• Doç. Dr. Ufuk Tavkul: Karaçay Folklorunda Nasreddin Hoca Fıkraları

• Prof. Dr. Abdullah Özbek: Hoca ve Hikmetli Bakış

• Doç. Dr. Murat Özbey: Türkçe Öğretimi Açısından Nasreddin Hoca Fıkraları

• Nail Tan: Karagöz Fıkra Tipine Giydirilen Nasreddin Hoca Fıkraları

• Mitsuka Kojima: Türkiye'deki Nasreddin Hoca Gibi Japon Fıkra Kahramanı Kicchomü

• Yard. Doç. Dr. Ercan Alkaya: Nasreddin Hoca Fıkralarının Tatar Edebiyatındaki Yeri

• Doç. Dr. Allahverdiyev Garip Velioglu: Molla Nasreddin'in Felsefesinde Müdrüklük

• Yard. Doç. Dr. Hasan Köksal: Mizah Kuramlarını Nasreddin Hoca Fıkralarıyla İrtibatlandırabilir miyiz?

• Doç. Dr. Gurban Gurbanlı: Nasreddin Hoca Fıkralarının Rus Diline Tercümesi Meselesi

• Yard. Doç. Dr. Yakup Civelek: Türklerin Hoca'sı, Arapların Cuha'sı

Bilgi şöleninin sonunda Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Prof. Dr. Yusuf Küçükdağ, Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam, Yard. Doç. Dr. Yaşar Erdemir ve Uz. Ahmet Aytaç tarafından bir değerlendirme yapıldı. Sonuç Bildirisi olundu. Bu bildiriye göre; Akşehir'de Selçuk Üniversitesine bağlı olarak bir Nasreddin Hoca Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin kurulması, dünyadaki bütün Hoca fıkralarının bu merkezde toplanması, ayaklanmasının yapılması ayrıca bir Nasreddin Hoca Vakfı kurulması, üç yılda bir milli, dört yılda bir de uluslararası N. Hoca bilgi şöleninin düzenlenmesi yer almıştı. Bildirilerin kısa zamanda bastırılması da temenni edilmişti.

Bilgi Şöleni, katılımcılar adına Prof. Dr. Kamil Veli Nerimanoğlu'nun ve Akşehir Belediye Başkanı Üp. Dr. Mustafa Baloğlu'nun konuşmasıyla sona erdi.

Şölen sırasında konuklara Akşehir turu yaptırılıp tarihi eserleri, müzeler gezdirildi. Akşehir Sıra Yarenleri, özel bir gösteri yaparak yaren geleneklerini bilim adamlarına tanıttılar. Salon girişinde Nasreddin Hoca'yla ilgili yeni kitapların tanıtım ve satışı da yapıldı.

Nasreddin Hoca şehri Akşehir, bundan sonra da bu türden önemli toplantılara ev sahipliği yapmayı onula sürdürecektir.

XVI. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Şöleni Hollanda'da Yapıldı

Fevvaz SAĞLAM

Araştırmacı, Yazar

XVI. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Şöleni 8-9 Temmuz 2005 tarihlerinde Hollanda'nın Amsterdam şehrinde yapıldı. Şölen içeriğinde Yayın Sergisi, KIBATEK 2005 Uluslararası Edebiyat Ödülleri Töreni, Uluslararası Batı Avrupa Türk Edebiyatı Semineri, Uluslararası Şiir Şöleni ve Hollanda'da kültür ve sanat içerikli çevre gezileri yer aldı. Amsterdam NH City North Hotel kongre salonunda 8 Temmuz 2005 tarihinde gerçekleştirilen bu yılki etkinlik KIBATEK Yayınları, Türkevî Yayınları, Hollanda'da yaşayan Türk şair-yazarlarının eserleri ve Avrupa'da yayınlanan Türkçe dergilerden oluşan yayın sergisiyle başladı. Açılış töreninde şölen programında yer alan ancak bir hafta önce hayatını kaybeden Hollandalı

Türkolog Wim Van Munkof anısına saygı duruşunda bulunuldu. Hollanda Türkevî Araştırmaları Merkezi Başkanı Veyis Güngör'ün açılış konuşmasını, KIBATEK yönetim kurulu üyesi Fadıl Ünal'ın "1977'den Günümüze KIBATEK" başlıklı konuşması izledi. Türkiye Cumhuriyeti Rotterdam Başkonsolosu Mustafa Sina YURTOĞLU'nun etkinliğin önemini dile getiren konuşmasından sonra 2005 KIBATEK Uluslar arası Ödül Töreni 'ne geçildi. Bu yılki ödül gerekçeleri Fadıl Ünal tarafından okundu. Başkonsolos Mustafa Sina YURTOĞLU Türkevî Araştırmaları Merkezi Başkanı-Yazar Veyis GÜNGÖR'e; Hollanda'da yaşayan Türk yazarı Sadık Yemni'de şair-yazar Yavuz NUFEL'e ödülleri takdim ettiler. Ödül sahipleri yaptıkları teşekkür konuşmalarında KIBATEK'in işlevi ve önemi üzerinde durarak böyle bir ödülü almaktan onur duyduklarını belirttiler.

Hollanda'da yaşayan Türk şair-yazarlarından Murat TUNCEL'in yönettiği "Uluslararası Batı Avrupa Türk Edebiyatı Semineri"ne geçildi. Sırayla Hollanda'dan Yavuz Nufel, Nuri Can, Sadık Yemni, Türkiye'den Feyyaz Sağlam, Fahriye İpekçioglu, Mevlüt Kaplan, Macaristan'dan Maria T. Nyiri, KKTC'den Osman Güvenir konuyla ilgili bildirimlerini sundular. Soruların cevaplandırılmasından sonra Feyyaz Sağlam'm yönettiği KIBATEK Uluslararası Şiir Şöleni başladı. Leyla Işık, Mevlüt Kaplan, Maria T. Nyiri, Yavuz Nufel, Hüseyin K. Ece, Fahriye İpekçi-

KIBATEK katılımcıları toplu halde.

oğlu ve Nuri Can izleyicilere şiirlerini sundular. Etkinlik Aşık Çağları'nın sunduğu resitalle devam etti. Türkiye Cumhuriyeti Rotterdam Başkonsolosu Mustafa Sina Yurtoglu'nun değerlendirme konuşmasıyla ilk günkü etkinlikler tamamlandı.

9 Temmuz 2005 günü Amsterdam'daki Türkiye Araştırmalar Merkezi'nde etkinliğe katılan konuklar ve Hollanda'da yaşayan Türk şair-yazarları, medya mensupları Batı Avrupa Türk Edebiyatı üzerine yuvarlak masa görüşmelerinde daha geniş bilgi alışverişinde bulundular. 10 ve 11 Temmuz 2005 tarihlerinde Van GOGH müzesi başta olmak üzere Amsterdam, Lahey, Harlem'de bulunan kültür sanat kuruluşlarına ve tarihi turistik yerlere yapılan gezilerle bu yılki etkinlikler tamamlandı.

Düzenleme Kurulu:

Feyyaz Sağlam (KIBATEK Başkanı/Türkiye)

Veyis Güngör (Türkevi Araştırmalar Merkezi Başkanı/Hollanda) Fahriye İpekçioglu (KIBATEK Der. Gen. Bşk./Türkiye)

Yavuz Nufel (Şair-Yazar/Hollanda)

Yürütme Kurulu:

Burhan Carlak, Muammer Calar, Duran Şimşek, Yalçın YAĞCI (Türkevi/Hollanda), Ümit Cemil (KIBATEK/Türkiye)

Program:

8 Temmuz 2005/NH City North Hotel Kongre Salonu

TÜRK DÜNYASI

KIBATEK BÜLTENİ

* CYPRIOS-BALKANS-EUROSA TURKISH LITERATURES ORGANISATION
* ОБЩЕСТВО ТУРКСКИХ ЛИТЕРАТУР КИПР - БАЛКАНЫ - ЕВРАЗИЯ
* مؤسسة الآداب التركية لقرص وبلاد البلقان واوراسيا
* GESELLSCHAFT FÜR TÜRKISCHE LITERATUR IN ZYPERN, DEN BALKANLÄNDERN UND EURASISN
* Հ.Պ.Ճ.Ն.Լ.Ի.Մ.ՈՂԼԼԱ - ԿԱՒԱԿԱՆ ԺՅՈՒՆՆԵՐՆԵՐԸ
* ORGANISATION DE LA LITTÉRATURE TURQUE A CHYPRE DANS LES BALKANS ET EURASIE
* CIPRUSI, BALKANI ÉS EURÁZSIÁI TÖRÖK IRODALMI TÁRSASÁG

■ Yıl : 7 ■ Sayı : 5 (25) ■ Ekim 2005 / Sonbahar ■ Karşıyaka / İZMİR / TÜRKİYE

VIII. HİZMET YILIMIZA BAŞLARAKEN KISA BİR DEĞERLENDİRME

Her yıl düzenlenen Anadolü-Altınbaşkentliği başta olmak üzere KIBATEK Genel Sekreterliği tarafından düzenlenen Öykü ve Destanlar yarışmaları bu yıl da İstanbul'da gerçekleştirildi. Yarışma kapsamında 1987 yılında kurulan KIBATEK'in kuruluşundan itibaren geçen süre boyunca yayınlanan KIBATEK Bülteni'nin 7. sayısında "Hizmet Yılına Giriş" başlıklı bir değerlendirme yazısı yer almaktadır. Bu yazıda KIBATEK'in kuruluşundan itibaren geçen süre boyunca yayınlanan KIBATEK Bülteni'nin 7. sayısında "Hizmet Yılına Giriş" başlıklı bir değerlendirme yazısı yer almaktadır. Bu yazıda KIBATEK'in kuruluşundan itibaren geçen süre boyunca yayınlanan KIBATEK Bülteni'nin 7. sayısında "Hizmet Yılına Giriş" başlıklı bir değerlendirme yazısı yer almaktadır.

XVI. ULUSLARARASI KIBATEK EDEBİYAT ŞÖLENİ HOLLANDA'DA YAPILDI

19 Temmuz 2005 tarihinde Hollanda'nın Amsterdam şehrinde yapılan XVI. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Şöleni, Türkiye'nin Batı Avrupa Türk Edebiyatı Semineri, Uluslararası Şair Şöleni ve Hollanda'da kültür ve sanat alanındaki gelişmeleri tartışmak üzere Hollanda'da yaşayan Türk şair-yazarların katılımıyla gerçekleştirildi. Şölenin açılış konuşmasını yapan Van Gogh Müzesi Başkanı ve Hollanda'da yaşayan Türk şair-yazarlarından Murat TUNCEL, Fadıl ÜNAL, Yavuz NUFEL, Nuri CAN, Sadi YEMİNİ, Türkiye'den Feyyaz SAĞLAM, Fahriye İPEKÇİOĞLU, Mevlüt KAPLAN, Macaristan'dan Maria TANYI, KICED'den Cemal GÜVENİR (gösterme) (bildirimi yapıldı) konuşma yaptı. Ardından Hollanda'da yaşayan Türk şair-yazarlarından Mustafa Sina YURTOĞLU, Nuri CAN, Sadi YEMİNİ, Türkiye'den Feyyaz SAĞLAM, Fahriye İPEKÇİOĞLU, Mevlüt KAPLAN, Maria TANYI, KICED'den Cemal GÜVENİR (gösterme) (bildirimi yapıldı) konuşma yaptı. Ardından Hollanda'da yaşayan Türk şair-yazarlarından Mustafa Sina YURTOĞLU, Nuri CAN, Sadi YEMİNİ, Türkiye'den Feyyaz SAĞLAM, Fahriye İPEKÇİOĞLU, Mevlüt KAPLAN, Maria TANYI, KICED'den Cemal GÜVENİR (gösterme) (bildirimi yapıldı) konuşma yaptı.

19.00 Yayın Sergisi (KIBATEK Yayınları, Türkiye Yayınları, Hollanda'da yaşayan Türk şair-yazarların eserleri, Avrupa'da yayımlanan Türkçe Dergiler)

19.30 Açılış:

Divan Başkanlığı: Murat Tuncel (Hollanda), Fadıl Ünal (Türkiye)

Saygı Duruşu: (Hayatını yitiren Hollandalı Türkolog Wim Van Munckhof anısına) Protokol Konuşmaları:

1. Veyis GÜNGÖR (Türkevi Araştırmalar Merkezi Başkanı / Hollanda) "Türkevi Çalışmalarında Edebiyatın Yeri ve Önemi"
2. Fadıl Ünal (KIBATEK Yönetim Kurulu Üyesi/Türkiye)

"1997'den Günümüze

KIBATEK Projemiz"

3. Mustafa Sina yurtoglu (TC Rotterdam Başkonsolosu)

"Hollanda Türk Kültürü'nde Türkiye'nin Yeri" 20.00 KIBATEK 2005 ULUSLARARASI ÖDÜL TÖRENİ ÖDÜL GEREKÇELERİNİN OKUNMASI (Fadıl Ünal)

TC Rotterdam Başkonsolosu Mustafa Sina Yurtoglu Ve Yazar Sadi Yemni'nin Veyis Güngör Ve Yavuz Nufel'e ödül takdimi

Ödül alanların teşekkür konuşmaları

20.30 Bildiriler:

1. Yavuz Nufel (Şair-Yazar/Hollanda) "Batı Avrupa Türk Edebiyatı'nın Oluşumu"

2. Nuri Can (Şair-Yazar/Hollanda) "Hollanda'da Türkçe Yazmak"

3. Sadık Yemni (Yazar/Hollanda) "Batı Avrupa Türk Edebiyatı'nın Hollanda'da Yansımaları"

4. Feyyaz Sağlam (KIBATEK Başkanı /Dokuz Eylül Üniversitesi Öğr. Gör.) "*Türkoloji'de Batı Avrupa Türk Edebiyatı'nın İşlenişinde Bir Model: Dokuz Eylül Üniversitesi'ndeki Uygulama*"

5. Fahriye İpekçioğlu (KIBATEK Der. Gen. Bşk) "KIBATEK Çalışmalarında Batı Avrupa Türk Edebiyatı"

6. Mevlüt Kaplan (Şair- Yazar, KIBATEK Yönetim Kurulu Üyesi) (Batı Avrupa Türk Edebiyatı'nda İzmirli Şair ve Yazarlar)

7. Maria T. Nyiri (Türkolog/Macaristan) "Orta Avrupa ve Macaristan'da Türkçe Gramerier"

8. Osman Gümacı- Yazar/KKTC) "*Batı Avrupa'da Yaşayan Kıbrıslı Sanatçılar*) Soruların Cevaplandırılması"

Tartışma Ara/Kokteyl

23.00 KIBATEK Uluslar Arası Şiir Şöleni Yöneten: Feyyaz Sağlam

Katılan Şairler: Leyla Işık, mevlüt Kaplan, Yavuz Nufel, Hüseyin Kerim Ece, Maria T. Nyiri, Fahriye İpekçioğlu, Nuri Can

23.30 Reşit Al: Aşık Çağları

24.00 Değerlendirme Konuşması/Kapanış

TC Rotterdam Başkonsolosu Mustafa Sina Yurtoglu

9 Temmuz 2005/Türkevi Araştırmalar Merkezi

Batı Avrupa'da Türk Edebiyatı ve Sorunları konulu serbest tartışma; sorunlar, öneriler, çözümler

10/11 Temmuz 2005: Van Gogh Müzesi başta olmak üzere Amsterdam, Lahey, Harlem' de bulunan kültür/sanat kuruluşlarına ve tarihi turistik yerlere geziler

KIBATEK Uluslararası Edebiyat Şölenleri Kronolojisi:

1- Gazi Magusa /KKTC/1998

2- Karşıyaka-İzmir/Türkiye 11998

3- Köstence/Romanya/1999

4- Üsküp/Makedonya/2000

Not: ilk 4 etkinlik KIBATEK'in eski yapılanması doğrultusunda Kıbrıs Eş başkanlığıyla birlikte gerçekleştirilmiştir.

5- Demirci-Manisa/Türkiye /12-14 Nisan 2001

6- Bursa/Türkiye/26-28 Ekim 2001

7 - İzmir/Türkiye/19-22 Aralık 2001

8- Konya/Türkiye/17 -18 Mayıs 2002

9- Budapeşte/Macaristan/24-25 Mayıs 2002

10- İzmir/Türkiye/20- 21 Aralık 2002

11-Bakü/Azerbaycan/2-3 Temmuz2003

12- İzmir/Türkiye/20-22 Aralık 2003

13-Sarayeva/bosna-Hersek/21-23 Temmuz 2004

14-Melbourne/ Avusturalya/14-15 Ağustos 2004

15-İzmir/Türkiye/25-27 Aralık 2004

16-Amsterdam/Hollanda/8-9 Temmuz 2005

Not: KIBATEK'in belirli konularda düzenlediği uluslararası etkinlikler bu listeye dahil değildir. Bütün etkinliklerimize ait ayrıntılı teknik bilgiler periyodik olarak üç ayda bir yayınlanan ve 24. sayısına ulaşan KIBATEK bültenimizde kamuoyuna duyurulmaktadır.

I. Uluslararası Akşehir Seyyid Nesimî Sempozyumu

Nail TAN

Araştırmacı, Yazar
HAGEM emekli Genel Müdürü

XIV. yüzyılda yaşayan (ö. 1404-1418) “*enel’l-Hakk*” sözünün vahdet-i vücud felsefesindeki anlamını kavrayamayan tutucu Müslümanlar tarafından Halep’te derisi yüzülerek cezalandırılan Azerbaycan Türkçesiyle lirik ve didaktik şiirler yazan büyük Türk şairi İmadeddin Nesimî’yi anmak, edebiyatımızdaki yerini, önemini ortaya koymak amacıyla Hüseyin Gazi Kültür Sanat Vakfınca düzenlenen sempozyum 17-19 Haziran 2005 tarihleri arasında Ankara’da Kültür ve Turizm Bakanlığı 75. Yıl Kültür Merkezi’nde yapıldı.

Düzenleme Kurulu Gülağ Öz, Prof. Dr. Fuzuli Bayat, Prof. Dr. Aysu Erden ve Prof. Dr. Hüseyin İsmailov’dan oluşuyordu. Türkiye ve Azerbaycan’ın bu ortak şairi dolayısıyla hem düzenleme hem de bilim kurulunda Türkiye ve Azerbaycan’dan bilim adamı ve uzmanlara görev verilmişti. Bilim (Değerlendirme) Kurulu’nda ise Prof. Dr. Fikret Türkmen, Prof. Dr. Fuzuli Bayat, Prof. Dr. Aygün Attar, Prof. Dr. Aysu Erden, Prof. Dr. Gazi Aydın, Prof. Dr. Celil Nagiyev, Prof. Dr. Elçin İskenderzade, Prof. Dr. Hüseyin İsmailov, Gülağ Öz, Doğan Bermek, Hayrettin İvgin, Piri Er, Ali Yıldırım ve Aydın Durdu yer almışlardı.

Kültür ve Turizm Bakanlığının katkıları ve Alevî Vakıfları Federasyonunun desteğiyle düzenlenen sempozyumunun 17 Haziran 2005 günü saat 09.00-10.00 arasında yapılan açılış töreninde dia ve semah gösterisi yapıldı. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürü Doç. Dr. Ahmet Arı bir açılış konuşması yaparak Nesimî’nin Türk Edebiyatındaki yerini, önemini belirtti. Azerbaycan’dan gelen Vektor Uluslararası İlim Merkezi Başkanı Prof. Dr. Elçin İ-

kenderzade, Nesimî’nin yağlı boya bir tablosunu Hüseyin Gazi Vakfına armağan etti. Vakıf Başkanı Gülağ Öz’e de Vektor Uluslararası İlim Merkezi’nin “Türk Dünyasına Hizmet Ödülü”nü verdi.

17-18 Haziran 2005 tarihleri arasında altı oturum hâlinde gerçekleştirilen sempozyumda Türkiye’den 17, Azerbaycan’dan 18 ve İran’dan 4 bilim adamı ve uzman bildiri sundu. Beşinci ve altıncı oturumlar, Hüseyin Gazi Cemevi’nde yapıldı.

Sunuş sırasına göre, Türkiye’den; Prof. Dr. Hüseyin Ayan, Doç. Dr. Mustafa Ünver, Prof. Dr. Gönül Ayan, Yard. Doç. Dr. Recep Cengiz, Yard. Doç. Dr. Ramazan Sarıççek, Yard. Doç. Dr. Recep Oğraş, Dr. Ahmet Taşgın, Yard. Doç. Dr. İbrahim Yakar, Ali Yıldırım, Piri Er, Yard. Doç. Dr. Celal Varışoğlu, Hüseyin Ferhad, Murat Özaydın, Doç. Dr. Bilgehan Atsız, Doç. Dr. Çetin Derdiyok, Hayrettin İvgin ve Nihat Çetinkaya, Azerbaycan’dan; Prof. Dr. Aygün Attar, Doç. Dr. Saadet Şihyeva, Yard. Doç. Dr. Serhan Havari, Dr. Halil Ağaverdi, Prof. Dr. Hüseyin İsmailov, Dr. Seyfettin Rızasoy, Doç. Dr. Nezaket Hüseyinkızı, Doç. Dr. Makbule Muharremkızı, Prof. Dr. Fuzuli Alekerli, Bayat, Doç. Dr. Zakir Necefov, Doç. Dr. Aziz, Prof. Dr. Elçin İskenderzade, Afak Hürremkızı, Dr. Şafak Alibeyli, Doç. Dr. Ramazan Gaffari, Prof. Dr. Kâmil Allahyar, Dr. Laura Bayat Güzeloğlu ve Doç. Dr. Tamilla Abbashanlı, İran’dan; Doç. Dr. Hüseyin Buzeri, Dr. Davut Rezai, Ali Muhammed Beyani ve Yard. Doç. Dr. Hüseyin Mededi bildirimlerini sundular.

Sempozyumun değerlendirmesi Prof. Dr. Fuzuli Bayat, Prof. Dr. Aygün Attar, Prof. Dr. Hüseyin Ayan, Prof. Dr. Elçin İskenderzade ve Gülağ Öz tarafından yapıldı. Hüseyin Gazi Vakfı, bu toplantıyla iki yıl önce düzenlediği Hatayî (Şah İsmail) Sempozyumu’ndan sonra Alevî- Bektaşî Edebiyatının bir ünlü şairini daha ele alarak ayrıntılı olarak değerlendirmesini sağlamıştır.

Bildirilerin basılmasıyla kitaplığımız, Türkiye’deki İmadettin Nesimî konusundaki kitap fakirliğini bir nebze ortadan kaldırmış olacaktır. Çünkü, Türkiye’deki hemen hemen tek yayın Prof. Dr. Hüseyin Ayan tarafından yapılmış ve iki defa basılmış olan (son baskı TDK Yayınları: 567, Ank. 2002) *Seyyid Nesimî Divânı*’dır.

Bilge Yayın, Tanıtım, Tahlil Eleştiri Dergisi Yayın İlkeleri

Bahar, Yaz, Güz ve Kış olmak üzere yılda dört sayı yayımlanır. Böylece yılda bir cilt oluşturulur. Dergi, üye ve ilgililerine yayım tarihini izleyen 20 gün içinde gönderilir.

Amaç :

- Türkiye, Türk Dünyası ve öteki ülkelerde yapılan bilimlik yayınları tanıtmak, tahlil ve tenkit etmek,
- Okuyucuya, Dünyadaki ve Türk Dünyası'ndaki çalışmalarını izleyebilme imkânı sağlamak,
- Türkiye'nin bilimlik çalışmalarına katkı sağlamak,
- Yazılar bazı istisnalar dışında, Türkçe veya Türk lehçelerinden birinde yayımlanır,

İçerik

- Alanında bir boşluğu dolduracak araştırmaya dayalı özgün makaleler,
- Alanında gelişmesine katkı sağlayacak tanıtım tahlil ve eleştiri yazıları,
- Bilimlik çalışmalara kuramlık ve yöntem açısından katkı sağlayacak çeviri yazıları,
- Alanında gerçekleştirilen derleme ve tarama çalışmaları,
- Bilge'de yayımlanacak yazıların daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olması tercih sebebidir. Ancak bazı istisnai durumlarda yazı ikinci kez yayımlanma durumunda ise bunun belirtilmesi gerekmektedir.

Gelen Yazıların Değerlendirilmesi :

- Yayımlanması için gönderilen yazılar öncelikle yazı işleri tarafından konu, içerik ve yazım kuralları açısından incelenir ve düzenlenir. Gönderilen yazılarda yazarın adı görev yaptığı üniversite veya kurum adresi, telefonu ve e-mail'i belirtilmelidir.
- Yayın Kurulu'nda incelenir ve hakem onayına sunulur.
- Yazarlar, hakemlerin ve yazı kurulunun eleştiri, öneri ve düzeltme taleplerini dikkate alırlar. Katılmadıkları noktaları gerekçeleri ile birlikte yazı kuruluna sunabilirler.
- Yayımı kabul edilmeyen yazılar, istek halinde geri verilebilir.

Yazım Dili ile İlgili Genel Kurallar :

a) Bilge'nin dili Türkçedir. Latin harfleriyle Türk lehçelerinden birinde yazılan yazılar mümkün olduğu ölçüde Türkiye Türkçesi'ne aktarılır. Gerekli görüldüğü takdirde uluslararası geçerliliği olan diğer dillerde yazı da kabul edilir.

b) Yazarlar istedikleri kelime ve terimleri kullanmakta serbesttirler. Ancak yeni kelime ve terim kullanıldığı zaman herhangi bir Batı dilindeki karşılığı belirtilmelidir. Ayrıca, T.D.K. İmlâ Kılavuzu'na uyulması bir zorunluluktur.

c) Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir.

d) Yazarlar istedikleri transkripsiyon sistemini kullanabilirler. Dizgi imkânlarını da gözönünde bulundurarak, Türkiye'de yayın olan transkripsiyon sisteminin kullanılması tavsiye edilir.

e) Yazılar bilgisayarda dizilmeli, disket ve kağıt çıktısı ile gönderilmelidir. **El yazısı ile yazılmış yazılar ile disketsiz yazılar dikkate alınmaz.** Yazımda M.S.Word adlı program kullanılmalıdır. Başlıklar 18 punto bold, metin 10 punto normal, dipnotlar 8 punto olarak Times Tr fontu ile dizilmelidir. Kitap ve dergi adları bold, alıntılar tırnak içinde italik olmalıdır. Transkripsiyon için Times'a dayalı herhangi bir font kullanılabilir.

f) Kitap tahlil, tanıtım ve eleştiri yazılarında eserin son yıllarda basılmış olması şartı aranmaz; edebî eserlerin tanıtım, tahlil ve eleştirilerine yer verilmez.

g) Tanıtılan eserlerin bibliyografik künyesi tam olarak verilmeli, varsa diğer baskı ve tercüme de belirtilmelidir. Yazar adı başlığın altında sol tarafta altında unvanı, adresi yazılı olmalıdır.

h) Kaynak göstermede dipnot kullanılmalıdır. Cümlelerin sonuna (örnek1) şeklinde yazılmalı künye metin sonunda, yazarı, kitap, dergi ya da makale adı, basım yeri, yılı belirtilerek verilmelidir. Kitap ve dergi isimleri bold, makaleler tırnak içinde olmalıdır.

i) Yazıların sayfa numarası verilmeli ve yazılar 5-10 sayfayı geçmemelidir. Gönderilen makalelerin başında Türkçe özet, Anahtar kelimeler, Abstract ve Keywords yer almalıdır.

j) Yukarıdaki kurallara uygun yazılar 2 nüsha çıktısı ve disketi ile birlikte yazışma adresimize veya s.ercebeci@mynet.com email adresine gönderilir.

